

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

35E JAARGANG

WOENSDAG 20 DECEMBER 1950

No. 1754

COMMISSIE VAN REDACTIE:

Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;

F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-Redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. E. Mertens; R. Miry; J. van Tichelen;

R. Vandeputte; F. Versichelen.

BERICHT

In verband met de a.s. feestdagen zal op 27 December geen „E.-S.B.” verschijnen. Ter compensatie heeft dit — speciale — nummer een aanzienlijk groter omvang.

INHOUD

Blz.

Emigratievraagstukken

Werkgelegenheid en emigratie in Nederland <i>door Ir A. N. van Mill</i>	1014
De emigratie vanuit maatschappelijk standpunt <i>door T. Cnossen</i>	1017
Internationale achtergronden der Nederlandse emigratie <i>door N. C. Kwint</i>	1018
Gebaande emigratie <i>door C. van den Berg</i> ..	1022
De landbouw en de migratie <i>door Prof. Dr E. W. Hofstee</i>	1024
Emigratie en sociale verantwoordelijkheid <i>door P. de Jong</i>	1026
Emigrantenvervoer <i>door J. Krol</i>	1029
Aantekeningen:	
Statistiek van de buitenlandse migratie 1948 en 1949	1030
Brazilië's immigratiepolitiek	1033
Geld- en kapitaalmarkt	1036
De Belgische geld- en kapitaalmarkt in November 1950	1036
Grafieken:	1037
Statistieken	
Bankstaten	1039
Werkloosheid en werkverruiming in Nederland	1039
Inleggingen en terugbetalingen bij de spaarbanken in Nederland	1040
De kolenpositie in Nederland	1040
In- en uitvoer van Nederland	1040
Coöductie	1040

Dezer dagen

komt men tot een besluit. Soms met op het eerste gezicht paradoxale inhoud. Zoals de gedachte van de redactie der Economisch-Statistische Berichten om met een emigratienummer te verschijnen op de datum van het feest van de huiselijke haard en de thuiskomst. Waarbij dan om de schijnbare verwarring der geesten te vergroten en — tot wanhoop van degene, die het herdenkingsartikel zal moeten schrijven bij het vijftigjarig bestaan van dit blad — werd besloten een nieuwe vorm te doen ingaan bij het laatste nummer van het oude jaar.

Nieuw is die vorm ook weer net niet, meer wat gefatsoeneerd naar vrijer stijl. De kaders zijn afgelegd, doch de redactie ziet hierin niet de symboliek, dat de „E.-S.B.” thans over de schreef zou kunnen gaan. Het blad, dat is de idee van het blad, blijft naar wij hopen zichzelf gelijk.

Naar de kracht voor de verwezenlijking van deze gedachte, zoekt niet alleen een redactie. Het is de vraag voor geheel West-Europa, voor de Atlantische groep in het algemeen. De samenkomst van Brussel heeft resultaten opgeleverd, die in het volgend jaar hun wezenlijke inhoud moeten krijgen, doch die naar de vorm tenminste de mogelijkheid van eenheid van optreden hebben geopend.

De kracht zichzelf genoeg te zijn, wordt thans van Groot-Brittannië verwacht. Het einde van het jaar wordt ook de Marshall-hulp, provisioneel, beëindigd. Aan het einde van een halve eeuw is de wereldmacht, die op haar hoogtepunt de twintigste eeuw inging, zover, dat zij, door de economische gevolgen van een nieuwe bewapeningsconjunctuur, geen buitenlandse financiële hulp meer behoeft.

Kan men de consequenties van de eerste helft van deze eeuw korter beschrijven? Dan wellicht door de mededeling, dat in de Verenigde Staten de nationale noodtoestand is afgekondigd in verband met dreigingen in West-Europa en feitelijkheden in Azië? Het zal echter ook een tekenende trek blijven, dat de eerste feitelijke maatregel, die hieruit voortvloeide, het ongedaan maken van de prijsverhoging van automobielen betrof.

Zo gaat het deel van de wereld, dat men meent te kennen, de Kerstviering tegemoet en het oude jaar uit. Economisch gemobiliseerd en geestelijk aanzienlijk dichter bij een rustpunt dan een jaar te voren. Bewust van de narigheid en des te vaster besloten — denkend aan van Oldenbarneveldt — om te leven als een goed patriot.

Van vredestrumpetten nog geen klank. Maar het kan geschieden, zoals in het wonderverhaal van de trompetter van Münchhausen, dat een melodie, die thans nog bevroren in het metaal steekt, loskomt. Als de dooi mocht invallen.

STEENKOLEN HANDELSVEREENIGING N.V.

Rotterdam - Utrecht - Amsterdam

Zet hem dààr neer

Dan rookt hij betec!

Een goede vestigingsplaats voor Uw bedrijf is Oostelijk Friesland, want hier liggen een 12-tal industrieterreinen aan spoor- en auto-wegen en aan 1000-tons vaarwater;

hier is een arbeidsoverschot van duizenden, die zeer geschikt zijn voor industriële arbeid;

hier is de prijs van bouwrijp industrieterrein op stevige zandgrond uiterst laag. Vraagt inlichtingen over vestigingsfactoren en industriegebouwen aan het Bureau van het:

Industrieschap Oostelijk Friesland

POSTBUS 65 - LEEUWARDEN - SOPHIALAAN 1 - TELEFOON 05100-8144

Kent U deze nieuwe uitgaven van
STENFERT KROESE - LEIDEN?

BEDRIJFSECONOMISCHE MONOGRAPHIEËN

**Deel XVI Dr P. J. Verdoorn: Grondslagen
en techniek van de Marktanalyse.**

Geb. f 20.—

... "Er bestaat behoefte aan dit boek. En zeker niet alleen bij marktonderzoekers, die pas de praktijk zijn ingegaan. De steeds groeiende belangstelling voor de bedrijfsbegroting heeft de kring van belangstellenden voor marktonderzoekingen aanzienlijk uitgebreid."

Doelmatig Bedrijfsbeheer
Juni 1950.

**Deel XVII Dr A. C. M. van Keep:
De Dividendpolitiek.**

Geb. f 7.50.

... "De schrijver plaatste een in de literatuur stiefmoederlijk behandeld onderwerp op uitnemende wijze voor het voetlicht. Wij bevelen de bestudering van dit werk dan ook gaarne aan; niet het minst om deze reden, dat de dividendvraagstukken zo nauw vervlochten zijn met heel het probleem van het risicodragende kapitaal."

Prof. Dr F. L. van Muiswinkel
in De Economist, September 1950

CAPITA SELECTA DER ECONOMIE

onder redactie van Prof. S. Posthuma.

**Deel X Dr J. Pen: De loonvorming in de
moderne volkshuishouding.**

Geb. f 12.75. —

... "De betekenis, die de vakvereniging heeft bij de loonvorming en daardoor op de hoogte van het arbeidsloon, wordt door een ieder onderkend. Toch hielden de in de economische wetenschap tot nu toe geldende theorieën te weinig rekening met de omstandigheid, dat de lonen werden bepaald door onderhandelingen tussen de vakverenigingen en de georganiseerde ondernemers. Het is Dr Pen gelukt een loontheorie op te stellen, waarin met deze moderne factoren wel rekening is gehouden. Het is daarom een zeer belangrijke bijdrage om een inzicht te krijgen in het thans zo complexe vraagstuk van de loonvorming."

De Tex
15 September 1950

**Deel XI Dr D. B. J. Schouten: De over-
heidsfinanciën in de Volkshuishouding.**

Geb. f 7.50.

"Onder bovenstaande titel is als nr XI van de Capita Selecta der Economie verschenen een macro-economische studie over de betekenis van de openbare financiën op lange termijn voor de omvang, de verdeling en de besteding van het nationale inkomen. Wij weten niet welke verdere plannen er omtrent deze reeks bestaan, maar vast staat wel, dat deze met dit in alle opzichten voortreffelijk werk werd voortgezet. Wij zijn ervan overtuigd, dat deze uitgave de belangstelling zal hebben van allen, die met de materie van de theoretische economie in aanraking komen."

Publieke Werken
9 September 1950

**Deel XII Dr G. Stuvet: The Exchange
Stability Problem.**

Geb. f 11.75.

In dit boek behandelt Dr Stuvet het vraagstuk of en in welke mate de wijzigingen in in- en uitvoer, welke het gevolg zijn van een toevallige wijziging in de wisselkoers, er toe bijdragen het oorspronkelijk evenwicht in de betalingsbalans te herstellen. Dit vraagstuk is door de recente golf van devaluaties thans in het middelpunt der belangstelling komen te staan.

Door een systematische opzet van het betoog alsmede door gebruik te maken van de wiskundige methode, is de schrijver er in geslaagd deze materie op eenvoudige, overzichtelijke wijze te behandelen. Door zorgvuldige formulering in woorden van alle veronderstellingen, waarop het betoog is gebouwd, en van de conclusies, waartoe het leidt, is zorggedragen, dat de beschouwingen ook zonder kennis van de wiskunde zeer goed kunnen worden gevolgd.

**Deel XIII Dr J. Kymmell: De ontwikkeling
van het internationale betalingsverkeer.**

Geb. f 12.75.

Vroeger vormden vrijheid en evenwicht in het internationaal betalingsverkeer, en stabiliteit van de ruilvoet de grondslagen der internationale monetaire verhoudingen. Ook thans vormen deze drie elementen nog het ideaal van practisch alle regeringen bijkennis hun herhaalde verklaringen.

Dat dit ideaal nog bij lange na niet verwezenlijkt is, behoeft geen toelichting. De afstand tussen ideaal en werkelijkheid is zelfs zo groot, dat men eigenlijk wel van een tegenstelling kan spreken. In dit boek wordt voor het eerst in de Nederlandse economische literatuur deze tegenstelling geanalyseerd en verklaard. De vele misverstanden, die er over het vraagstuk van het internationale betalingsverkeer heersen en die ontstaan zijn uit onvoldoende inzicht in deze materie, kunnen door lezing van dit boek opgehelderd worden.

Zo juist verscheen:

Tracing a new international balance.

Ing. f 4.90.

Referaten en discussies van de in Juni j.l. gehouden internationale studieconferentie, georganiseerd door de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam.

Onderwerp: Het herstel van een vrij en multilateraal handelsverkeer.

Referaten van Prof. Dr J. Tinbergen, Dr R. Triffin (U.S.A.) en Prof. S. Posthuma.

Discussies van Prof. I. Svennilson, Zweden; Dr. R. F. Kahn, Engeland; Dr T. Wilson, Engeland; Prof. Dr. F. A. G. Keesing, Prof. Léon H. Dupriez, België.

± 20. December verschijnt:

**Prof. Dr Fred. L. Polak: Om het behoud
van ons bestaan.**

Geb. f 12.—

Naast en na de critische analyse van een aantal der meest beklemmende sociale en culturele vraagstukken van onze tijd, geeft Professor Polak telkens een constructieve bijdrage inzake de mogelijkheden en middelen van verwezenlijking der voor ons toekomstig bestaan gestelde taken.

Bibliografie der Sociale Wetenschappen.

Dit tijdschrift verschijnt om de 3 maanden; wij zullen het U op aanvraag gaarne regelmatig gratis toezenden.

Bovenstaande uitgaven kunt U bestellen bij

DE WESTER BOEKHANDEL-ROTTERDAM
NIEUWE BINNENWEG 331

gespecialiseerd op economisch gebied

Hiervoor kunt U gebruik maken van de in dit nummer bijgevoegde bestelkaart.

**Woodrow
Hats**

Vert. W. Buers, Amsterdam

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

EXPORTMOGELIJKHEDEN

Wekelijks wordt het Netherlands Trade Bulletin naar duizenden geselecteerde adressen over de gehele wereld verzonden. Door dit orgaan in te schakelen brengt U Uw producten onder de aandacht van een geïnteresseerde lezerskring die — dit blijkt wel uit onze drukke correspondentie, die wij met het buitenland voeren — gaarne handelsbetrekkingen met Nederlandse firma's wil aanknopen.

Vraagt vrijblijvend een bezoek aan van één onzer Heren.

NETHERLANDS TRADE BULLETIN
Postbus 42 - Schiedam - Tel. 69300

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Aanpassing

van ondernemingspensioen- en spaarfondsen aan de (komende) nieuwe wettelijke bepalingen ●

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850 - 5346

Geef Uw
personeel of Uw
medewerkers be-
lang bij Uw zaak
met een:

**COLLECTIEVE
PERSONEELS-
VERZEKERING**

van:

N.V. LEVENSVZERZEKERING MIJ.
NILLMIJ van 1859
S-GRAVENHAGE

Vraag vrijblijvend inlichtingen

R. MEES & ZONEN

ANNO 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

ROTTERDAM

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen,
Amsterdam (alleen Assurantie)

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

HET GAAT WAT TRAG MET DE BENELUX,
MAAR...

KOMEN DOËT ZIJ!

Mijn kantoor in Brussel verzorgde
reeds **markt-analyses** voor
verschillende Nederlandse fabrieken

Inlichtingen en referenties gaarne verstrekt door

Dr. E. J. TOBI, VAN ALKEMADELAAN 70,
'S-GRAVENHAGE - TELEFOON 777091

SMIT SLIKKERVEER

DYNAMO'S - MOTOREN - INSTALLATIES

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Ir. A. N. VAN MILL, Werkgelegenheid en emigratie in Nederland.

Werkgelegenheid en migratie zijn complementair, in die zin, dat bij tekortschietende werkgelegenheid de emigratie en bij overvloedige werkgelegenheid de immigratie als een evenwichtsfactor tussen de werkgelegenheidsmogelijkheden en de omvang van de beroepsbevolking optreedt. In de tijd van de zgn. vrije economie werd de werking van deze evenwichtsfactor geheel aan het vrije spel der maatschappelijke krachten overgelaten. De vrije, ongeordende, op natuurlijke wijze op werkgelegenheid en arbeidsmarkt afgestemde migratie heeft thans plaats gemaakt voor een gebonden, geordende, op planmatige wijze op werkgelegenheid en arbeidsmarkt gerichte migratie. Deze karakter-verandering moet in het practisch werk als feit worden aanvaard, wil men de internationale migratie bevorderen. Na een samenvatting van de voor Nederland maatgevende omstandigheden en verlangens, voortvloeiende uit en samenhangende met de werkgelegenheids- en arbeidsmarktsituatie, geeft schr. de hoofdtrekken aan van de meest wenselijke emigratiepolitiek.

F. CNOSEN, De emigratie vanuit maatschappelijk standpunt.

De binding tussen werkgelegenheidspolitiek en emigratie wordt door velen, vooral wanneer emigratie in de praktijk wordt gedegradeerd tot internationale arbeidsbemiddeling en een subsidiëring niet de geschiktheid, maar de misbaarheid der emigranten vooropstelt, onjuist geacht. Als men uit overwegingen van geschoold of ongeschoold aan een land de voorkeur geeft, terwijl men niet in aanmerking neemt of aansluiting bij het ene volk veel gemakkelijker is dan bij het andere, wordt de „main point”, nl. het bieden van een mogelijkheid aan Nederlandse burgers tot geestelijke en maatschappelijke ontplooiing in een ander land, volkomen miskend.

N. C. KWINT, Internationale achtergronden der Nederlandse emigratie.

De Nederlandse emigratiemogelijkheden komen tegen het geheel van internationale achtergronden voor het oogenblik tamelijk gunstig uit. Of onze emigratie kan gelukken hangt af van de economische toestanden in de Britse Dominions en van de vraag, of onze emigratie daar op de duur de goodwill blijft behouden, die zij tot nu toe heeft verworven. Zeker is men daarvan nooit; gehoopt moet daarom worden, dat de emigratie naar Brazilië en Argentinië zich, vooral voor landbouwers, kan ontwikkelen. Op dit oogenblik is daarin nog geen voldoende inzicht verkregen. Voor een omvangrijke immigratieschijnt, althans in Brazilië, geen plaats te zijn. Het oplossen van ons bevolkingsprobleem, via de weg der emigratie is nog lang niet zeker. Veel komt aan op een voorzichtig gevoerd buitenlands beleid, dat is gebaseerd op een diepgaande kennis der binnenlandse toestanden.

C. VAN DEN BERG, Gebaande emigratie.

Een goede organisatie van de emigratie in ons land is van grote betekenis voor het slagen van de pogingen tot bevordering van de emigratie. Over de meest gewenste organisatievorm bestaan vrij grote meningsverschillen tussen enerzijds het Rijksarbidsbureau en anderzijds de particuliere (maatschappelijke) organisaties. Thans is door de Minister van Sociale Zaken een nieuwe organisatievorm voorgesteld met samenwerking van Overheid en maatschappelijke organisaties, zowel wat betreft de beleidsvorming als de uitvoering van het beleid. De weg naar

buiten is voor de Nederlandse emigrant in principe „dubbelbanig”.

Prof. Dr. E. W. HOFSTEE, De landbouw en de migratie.

Het Nederlandse klei- en laagveengebied enerzijds en de zandgronden anderzijds verkeerden en verkeren t.a.v. de migratie in een belangrijk verschillende positie. In het eerste gebied was het na de landbouwcrisis noodzakelijk voor het agrarisch geboorte-overschot een uitweg te vinden. Thans is de situatie in dit gebied gewijzigd; het geboortecijfer is gedaald, en het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat er binnen afzienbare tijd eerder sprake zal zijn van een tekort aan arbeidskrachten dan van een teveel. Op de zandgronden breidden de bestaansmogelijkheden zich in het eerste $\frac{3}{4}$ van de 19de eeuw weinig uit; de bevolking nam vrijwel niet toe. Aan het eind van de 19de eeuw boden o.a. een groter gebruik van kunstmest, ontginnigen en zuivelfabrieken, meer bestaansmogelijkheden, waardoor het geboortecijfer steeg. Geleidelijk aan worden echter de mogelijkheden voor de boerenzoons om een eigen bedrijf te verwerven o.a. door gebrek aan geschikte woeste grond steeds geringer en deze groep vormt thans één der grootste problemen van agrarisch Nederland. De enige redelijke oplossing vormt migratie.

P. DE JONG, Emigratie en sociale verantwoordelijkheid.

In dit artikel wordt het groeiende sociale verantwoordelijkheidsbesef ten aanzien van de emigratie en de emigranten in Nederland over de afgelopen honderd jaar in het kort weergegeven. Drie fasen m.b.t. de emigratie worden in deze eeuw onderscheiden, t.w. vrije emigratie, gequoteerde immigratie en geordende emigratie. In deze drie stadia valt een toenemende sociale activiteit van kerken, organisaties uit de vrije maatschappij en Overheid, in verband met de emigratie, waar te nemen, welke zich ontwikkelt als reactie op commercieel belang en uit individuele zorg tot sociale zorg, -voorzorg en -nazorg, een en ander met behoud van het beginsel van emigratie als vrije daad. De betekenis van de te verwachten bundeling van krachten op dit terrein wordt in het kort geschetst.

J. KROL, Emigrantenvervoer.

Het particulier initiatief ziet in emigrantenvervoer weinig mogelijkheden. Aangezien omtrent de noodzaak van emigratie vrijwel geen verschil van mening bestaat, ligt het daarom voor de hand, dat op het gebied van emigrantenvervoer een taak voor de Overheid is weggelegd. Schr. schetst in dit artikel de maatregelen, die in deze zijn en worden genomen en de moeilijkheden, waarmee de Regering bij het emigrantenvervoer heeft te kampen.

— SOMMAIRE —

Le présent numéro est consacré aux problèmes d'émigration. Le premier article est dû à la plume de l'ingénieur A. N. van Mill et traite du marché de travail et de l'émigration aux Pays-Bas. M. T. Cnossen examine l'émigration aux Pays-Bas du point de vue social. M. N. C. Kwint esquisse le fond international de l'émigration néerlandaise. Le problème actuel de l'organisation de l'émigration néerlandaise est analysé par M. C. van den Berg. Ensuite, trois autres aspects notamment l'agriculture et l'émigration; l'émigration et la responsabilité sociale; et le transport des émigrants, sont traités respectivement par le professeur Dr E. W. Hofstee, M. P. de Jong et M. J. Krol. Enfin on reproduit une étude des statistiques relatives à la migration étrangères de Pays-Bas avant 1948 et 1949 et de la politique d'immigration au Brésil.

Werkgelegenheid en emigratie in Nederland

Emigratie en middel van bestaan zijn altijd nauw verweven geweest. Zodra het middel van bestaan verloren ging of ernstig werd bedreigd, zocht de mens naar een ander, zo mogelijk in eigen omgeving, in verder gelegen streken en zo nodig buiten de landsgrenzen. Zo hebben in verleden en heden steeds grote aantallen mensen in andere landen een nieuw bestaan gezocht en gevonden.

Wie middel van bestaan zegt, zegt tevens werkgelegenheid, want laatstgenoemd begrip is niets anders dan de gesommeerde bestaansmiddelen. Derhalve zijn migratie en werkgelegenheid complementair, in die zin, dat bij tekortschietende werkgelegenheid de emigratie en bij overvloedige werkgelegenheid de immigratie als een evenwichtsfactor tussen de werkgelegenheidsmogelijkheden en de omvang van de beroepsbevolking optreedt.

In de tijd van de zgn. vrije economie wordt de werking van deze evenwichtsfactor — de vloeibaarheid van de arbeid in internationale zin — geheel aan het vrije spel der maatschappelijke krachten overgelaten. In deze periode kan dan ook een emigrantenstroom worden waargenomen, ontspringende in de landen, waar de bestaansmiddelen achterblijven bij de groei der beroepsbevolking en waar de economische ontwikkeling te weinig expansie vertoont en vloeiende naar de landen, waar de bestaansmogelijkheden veelvuldiger zijn dan de toenemende bevolking kan benutten en waar de economische ontwikkeling een overvloedige expansie laat zien. Daar deze migratie zich zonder enige beïnvloeding van kunstmatige factoren, met name zonder beïnvloeding door de Staat, voltrekt, kan tijdens die periode met recht van een vrije, ongeordende emigratie worden gesproken, die evenwel, zij het ook op natuurlijke wijze, rechtstreeks samenhangt met de werkgelegenheids- en arbeidsmarktsituatie in de deelhebbende landen.

Na de eerste wereldoorlog wijzigde dit beeld zich volkomen. Door deze wereldoorlog was de economische structuur van de verschillende landen ernstig gestoord, zodat vele landen te kampen hadden met het in evenwicht brengen van hun economie, terwijl de met deze wereldoorlog ingetreden lange golf van economische en economische crises extra diep maakte. De met elkaar samenhangende problemen van economische structuur, werkgelegenheid en werkloosheid waren dientengevolge allereerst aan de orde van de dag en leidden als voortzetting van het staatsingrijpen in de voorafgegangene oorlogsjaren veelvuldig tot bemoeiingen van de Staat met het economische en sociale leven. De tijd van het vrije spel der maatschappelijke krachten was voorbij, de periode van het zgn. interventionalisme was aangebroken. Op het terrein van de migratie werd dit staatsingrijpen aangewakkerd door het door de oorlog versterkte nationalisme, door de ontwrichtingen op de arbeidsmarkt als gevolg van de verstoorde economische structuur en van de diepere crises, mitsgaders door het opnieuw ontstaan van een emigrantenstroom uit Europa naar de overzeese landen. In deze immigratielanden werden dientengevolge in snel tempo restricties ten aanzien van de immigratie ingevoerd, somtijds bij de Wet (Verenigde Staten 1921, Argentinië 1923, Australië 1925, Brazilië 1925), somtijds door administratieve bepalingen, somtijds ook met behulp van beide; restricties, die er toe leidden, dat in de jaren dertig onder invloed van de wereldcrisis en de daaruit voortvloeiende

ineenschrompeling van de werkgelegenheid de migratie vrijwel tot stilstand kwam.

Na de tweede wereldoorlog tekende zich weer een nieuwe ontwikkeling af. Tijdens deze oorlog was, om de daaruit voortvloeiende moeilijkheden te boven te komen, allereerst overgegaan tot een van staatswege geleide, planmatig bedreven economie. Op grond van de hiermede opgedane ervaringen brak het inzicht baan, dat de zo grote na-oorlogse economische problemen alleen door een planmatig opgezet economisch handelen zouden kunnen worden opgelost, zij het ook, dat in de diverse landen over het geven van leiding aan dit planmatig optreden — en met name over de invloed van de Staat hierin — veel verschil van opvatting bestond. Ook op het terrein van de migratie oefende deze opvatting omtrent het planmatig handelen een grote invloed uit en wel zeer spoedig, omdat door verschillende oorzaken het migratievraagstuk internationaal aanstonds ter tafel kwam. Allereerst was er het vraagstuk van de grote aantallen politieke vluchtelingen, aan wie een nieuw bestaan moest worden verschafft. Voorts was er het zich in meerdere landen openbarende tekort aan arbeidskrachten, veroorzaakt door herstelwerkzaamheden enerzijds en door de grote vraag naar goederen op allerlei gebied anderzijds en tenslotte was er het in enkele landen, met name Italië, optredende overschot aan arbeidskrachten. In verschillende elkaar in snel tempo opvolgende internationale „manpower”-besprekingen leidden deze omstandigheden spoedig tot de algemeen aanvaarde opvatting, dat de migratiebewegingen zodanig dienden te worden geleid, dat de verschillende landen en gebieden voortdurend elkaars tekorten en overschotten aan arbeidskrachten van meer blijvende aard op planmatige wijze moesten trachten uit te wisselen. Dit zou dan moeten geschieden met behulp van de respectieve arbeidsmarktorganen, kennelijk omdat deze tijdens de oorlog in de geallieerde landen zo uitnemend in staat waren gebleken, de toen ter tijd noodzakelijke en omvangrijke verplaatsingen en verschuivingen van arbeidskrachten tot stand te brengen en omdat het in wezen geen verschil maakt, of deze op werkgelegenheid en arbeidsmarkt afgestemde verplaatsingen binnenslands dan wel buitenslands geschieden.

De in de periode tussen de beide wereldoorlogen afgedamde emigratiestroom kan, nadat in de belligerente landen de noodzakelijke reconstructie en met name de overgang van oorlogs- op vrede-economie is voltrokken, weer gaan vloeien; echter niet meer als een vrije ongeordende stroom, doch in een gekanaliseerd stelsel, waarvan de sluisen door de respectieve regeringen worden bediend. Dit betekent, dat de vrije, ongeordende, op natuurlijke wijze op werkgelegenheid en arbeidsmarkt afgestemde migratie heeft plaats gemaakt voor een gebonden, geordende, op planmatige wijze op werkgelegenheid en arbeidsmarkt gerichte migratie, een karakterverandering, die betreurd of toegejuicht kan worden, al naar gelang de eigen instelling, doch die in het praktisch werk als feit aanvaard zal moeten worden, als men de internationale migratie tenminste bevordert wenst te zien.

Deze karakterverandering heeft tot gevolg, dat de immigratielanden, zich rekenschap gevende van de vermoedelijke ontwikkeling van hun economische structuur en van de daaruit voortvloeiende werkgelegenheids- en arbeidsmarktsituatie, aangeven, hoeveel emigranten — en van

welke categorie — zij bereid zijn toe te laten. Op overeenkomstige wijze handelende, bepalen de emigratielanden voor hoeveel emigranten — en van welke categorieën — zij de emigratie willen bevorderen. Het spreekt welhaast vanzelf, dat de maatgevende omstandigheden en verlangens van emigratie- en immigratielanden, voortvloeiende uit en samenhangende met hun werkgelegenheids- en arbeidsmarktsituatie, elkaar niet zullen dekken en dat dientengevolge door onderhandelingen tussen deze landen tot een wederzijds aanvaardbaar compromis moet worden gekomen, waarbij de belanghebbende landen wederkerig meer of minder water in hun wijn zullen moeten doen.

Voor Nederland kunnen de maatgevende omstandigheden en verlangens, voortvloeiende uit en samenhangende met de werkgelegenheids- en arbeidsmarktsituatie, als volgt worden samengevat:

1. De betalingsbalans vertoont een aanmerkelijk tekort, dat tot dusverre mede door de Marshall-hulp kon worden gedekt. Om de betalingsbalans in de toekomst te doen sluiten, is, gelijk bekend, een industrialisatieprogramma ontworpen, hetwelk zodanig is, dat het aanbod, dat in de eerste jaren op de arbeidsmarkt komt, kan worden opgenomen, wanneer tenminste 10.000 beroepspersonen — hetgeen, vrouwen en kinderen medegerekend, op ca. 30.000 emigranten neerkomt — emigreren. Hoewel de beide eerste jaren van het industrialisatiestreven uitkomsten hebben opgeleverd, die niet onbevredigend zijn, is het geenszins zeker, dat de laatste zware loodjes ook kunnen worden opgebracht. Het is derhalve stellig niet uitgesloten, dat in de toekomst het aantal van 10.000 emigrerende beroepspersonen nog moet stijgen.

2. De werkgelegenheidssituatie is momenteel, over het geheel genomen, niet onbevredigend. Op de arbeidsmarkt heerst, totaal generaal gesproken, nog een toestand van „full-employment”, al bestaan er voor enige categorieën van personen, zomede in enkele beroepen en beroepsgroepen, duidelijke overschotten, met name voor oudere arbeidskrachten, kantoorpersoneel, ongeschoolden, chauffeurs, bakkers, kappers, schoenfabrieksarbeiders, terwijl er bovendien in bepaalde gebieden van Friesland, Groningen, Drente en Brabant een niet onbetekenende structurele werkloosheid moet worden geconstateerd. Voor de verdere toekomst moet echter worden gerekend op een toenemende belasting op de arbeidsmarkt door het jaarlijkse accres van de beroepsbevolking (thans ruim 40.000, welk accres in de periode 1955–1960 stijgt tot ongeveer 50.000 en in latere jaren zelfs oploopt tot 75.000 door de hoge geboortecijfers onmiddellijk na de bezetting), zomede door de zo noodzakelijke stijging der arbeidsproductiviteit. In de toekomst mag derhalve een belangrijk aanbod op de arbeidsmarkt worden verwacht, waarvan de bovenbedoelde groepen — wellicht nog met enkele uitgebreid — de harde kern zullen vormen. Daarnaast is in verschillende delen van het land het kleine boerenprobleem zeer drukkend, terwijl voor tal van boerenzoons de mogelijkheid van zelfstandige vestiging in eigen land niet bestaat.

3. De industrialisatie, welke noodzakelijk is voor het doen sluiten van de betalingsbalans en voor het opsloppen van een zo groot mogelijk deel van het aanbod op de arbeidsmarkt, maakt het o.a. noodzakelijk, dat over voldoende vaklieden kan worden beschikt. Te bedenken valt hierbij, dat in het bedrijfsleven op 1 vakman schematisch gesproken ongeveer 3 ongeschoolden zijn tewerkgesteld. Daar aan vaklieden nog steeds een tekort bestaat, vloeit hieruit voort, dat de emigratie van vaklieden de industrialisatie belemmert en met name de werkgelegenheid voor driemaal zoveel ongeschoolden zal doen verdwijnen, als er vaklieden emigreren. Onder deze omstandigheden is het duidelijk, dat het bevorderen van de emigratie van vak-

lieden voorshands, om het ontstaan resp. het oplopen van werkloosheid te voorkomen, zoveel mogelijk moet worden vermeden, althans niet worden bevorderd.

4. De mogelijkheid een blijvende emigratie van enige betekenis te doen ontstaan en te behouden, wordt ongunstig beïnvloed door een viertal omstandigheden en wel:

a. Behoudens voor vaklieden, waaraan niet alleen in ons land, doch nagenoeg overal ter wereld tekorten bestaan, zijn de opnemingsmogelijkheden in die immigratielanden, welke een redelijk levenspeil waarborgen, betrekkelijk beperkt. Deze beperkte opnemingsmogelijkheden kunnen in verschillende landen bovendien nog moeilijk worden gerealiseerd, omdat het gebrek aan huisvesting daartoe een belemmering vormt;

b. Als gevolg van allerlei omstandigheden, o.a. scheepsverliezen in de oorlog, omvangrijk zeetransport na de oorlog, met name van troepenvervoer, zijn de transportmogelijkheden, al is hierin de laatste jaren gaandeweg enige verbetering gekomen, nog beperkt;

c. De kosten van emigratie — in het bijzonder van het transport, hetzij ter zee, hetzij door de lucht — zijn zo hoog, dat deze door een niet onbelangrijk deel der aspirant-emigranten niet kunnen worden gedragen;

d. Als gevolg van het tekort op de betalingsbalans kunnen aan de emigranten, die hier te lande hun bezit geblokkeerd moeten achterlaten, slechts bescheiden bedragen aan deviezen worden medegegeven, waardoor enerzijds de levensomstandigheden van deze emigranten onmiddellijk na aankomst in den vreemde door geldkrapte worden bemoeilijkt en waardoor anderzijds de emigratie voor hen, die in het immigratieland een zelfstandige vestiging, hetzij in de landbouw, hetzij in de industrie, voor ogen staat, bezwaren in de weg worden gelegd. Zowel het ene als het andere zijn oorzaak, dat aan de emigratie van hen, die hier te lande eigen bezit hebben, een rem wordt aangelegd.

5. Het blijvend handhaven van een emigratiebeweging vereist het toepassen van een deugdelijke selectie, afgestemd op de eisen, welke aan de emigrant aangaande kennis, vakbekwaamheid, doorzettings- en aanpassingsvermogen in den vreemde worden gesteld, aangezien anders het percentage mislukkingen te groot wordt. Dit betekent niet alleen het doen ontstaan van meer menselijk leed dan nodig is, doch bovendien het betalen van aanmerkelijke repatriëringskosten en — wat uit een emigratie-oogpunt het ergste is — het verloren gaan van de goodwill bij het immigratieland, zodat dit land voor de dekking van zijn behoefte aan arbeidskrachten het oog zal gaan richten op andere emigratielanden. Deze eis krijgt nog een bijzonder relief door het feit, dat in Europa, in het bijzonder in Italië en West-Duitsland, grote aantallen arbeidersoverschotten aanwezig zijn, waarvoor naartig naar emigratiemogelijkheden wordt gezocht en waarin de immigratielanden de door hen gewenste arbeidskrachten in het algemeen wel zullen kunnen vinden.

6. Bij de emigratie dient elke vorm van dwang te worden vermeden, want emigratie behoort te zijn en te blijven de vrijwillige daad van een voor eigen bestaan verantwoordelijk individu, om in den vreemde een nieuwe, meer uitzicht biedende, bestaansmogelijkheid te benutten. Dit betekent uiteraard, dat onder normale omstandigheden geen dwang dient te worden uitgeoefend op personen, wier bestaan bedreigd wordt, om te emigreren, al verdient het wel aanbeveling, om hen, als zij de geschiktheid voor emigrant bezitten, duidelijk het verschil in mogelijkheden hier te lande en elders voor te houden; dit betekent evenzeer, dat behoudens in noodomstandigheden evenmin dwang wordt uitgeoefend, om personen, die willen emigreren, te beletten, het land te verlaten, omdat zij in de

Nederlandse economie slechts node kunnen worden gemist, al zal bij het doen benutten van de beperkte scheepsruimte wel voorrang dienen te worden gegeven aan hen, die wegens een bedreigd bestaan in het belang van henzelf en van de Nederlandse volksgemeenschap het meest in aanmerking komen, om te emigreren.

Uit vorengenoemde overwegingen vloeit een emigratiepolitiek voort, welke zoveel als mogelijk de navolgende hoofdtrekken zou moeten vertonen:

A. Uit overweging 1 volgt, dat de totale omvang der emigratie tenminste circa 30.000 personen per jaar zou moeten omvatten; wenselijk is een enigszins grotere omvang met het oog op het feit, dat deze omvang de afgelopen jaren door het gebrek aan scheepsgelegenheid en door de nog niet tot rijpheid gekomen opnemingsmogelijkheden in de immigratielanden geringer is geweest, waardoor enige achterstand is ontstaan, zomede met het oog op de omstandigheid, dat het geenszins zeker is, dat het industrialisatieplan volledig zal slagen.

B. Uit overweging 2 kan worden afgeleid, dat het wenselijk is, de emigratie zoveel als mogelijk te doen bestaan uit personen, behorende tot de onder die overweging genoemde overschotcategorieën of -gebieden. In de praktijk zal ten aanzien van deze wenselijkheid heel wat water in de wijn moeten worden gedaan. Vooreerst zijn de immigratielanden in het algemeen niet bereid, kantoorpersoneel of oudere arbeidskrachten op te nemen; voorts vallen bij de selectie meermalen heel wat aspirant-emigranten van de overschotcategorieën als ongeschikt uit, terwijl tenslotte de emigratielust in de overschotgebieden stellig niet het grootst is, zij het ook, dat hier en daar in dit opzicht enige kentering te bespeuren valt door beter voorlichting — en wat nog veel doeltreffender werkt — door goede berichten van geslaagde emigranten, herkomstig uit dergelijke gebieden.

C. Uit overweging 3 vloeit voort, dat de emigratie van vaklieden bepaaldelijk ongewenst is; evenwel zal als gevolg van de verlangens der immigratielanden een volledig afwijzende houding niet steeds kunnen worden volgehouden. Echter zal er dan, om geen schade aan het economisch leven en de werkgelegenheid in het eigen land te veroorzaken, naar gestreefd dienen te worden, dat op 1 geschoolde tevens 3 niet-geschoolde of andere vertegenwoordigers van overschotcategorieën moeten kunnen emigreren.

D. Uit overweging 4 sub a volgt, dat, waar de emigratiemogelijkheden niet veel hoger kunnen worden aangeslagen dan de gewenste omvang, het doen benutten van die emigratiemogelijkheden door personen, wier bestaan niet, of weinig, is of zal worden bedreigd, tot het gevolg zal kunnen hebben, dat anderen, wier bestaan wel is of wordt bedreigd, n.l. de personen, behorende tot de sub 2 genoemde overschotcategorieën of -gebieden, niet zullen kunnen emigreren. Derhalve gebiedt de rechtvaardigheid en ook het landsbelang, dat de niet tot de overschotcategorieën of -gebieden behorende aspirant-emigranten slechts voor emigratie in aanmerking worden gebracht in de mate, als het aantal der gegadigden uit die categorieën en gebieden dit toelaat.

E. Uit de overweging 4 sub c volgt, dat, wanneer een blijvende emigratiestroom van enige betekenis wordt gewenst, aan het op een of andere wijze subsidiëren van de emigratiekosten niet kan worden ontkomen. Deze subsidiemogelijkheid zal evenwel met grote bescheidenheid gehanteerd moeten worden, daar de moeilijke budgetaire positie van de Staat in dit opzicht geen enkele overdadigheid toelaat. Het verstrekken van subsidie aan emigranten

zal derhalve beperkt dienen te blijven tot degenen, die behoren tot de meergenoemde overschotcategorieën en -gebieden en slechts voor zoverre deze de emigratiekosten niet zelve voor hun rekening kunnen nemen.

F. Uit de overweging 4 sub d kan worden afgeleid, dat het wenselijk moet worden geacht, alle emigranten, uiteraard binnen het raam van de mogelijkheden van de deviezenpositie, in de gelegenheid te stellen, een zo ruim mogelijk bedrag aan deviezen op te nemen en aan de emigranten, die een zelfstandige vestiging tot doelwit hebben gekozen, de mogelijkheid te bieden, voor geblokkeerd geld een passende bedrijfsinventaris of -uitrusting aan te schaffen, waarbij de eis kan worden gesteld, dat deze, om het deviezenverlies zo laag mogelijk te doen zijn, van Nederlands fabrikaat moet zijn. Op dezelfde gronden ware ook de mogelijkheid te openen tot het medenemen van een Montagewoning voor hen, die geblokkeerd bezit hier te lande moeten achterlaten, vooral omdat in de meeste immigratielanden het gebrek aan huisvesting de immigratiemogelijkheden beperkt. Voor het verlenen van dergelijke faciliteiten bestaat te meer aanleiding, omdat de emigratie in dubbele zin verminderend op de deviezenbehoefte van de Nederlandse volkshuishouding inwerkt, n.l. in de eerste plaats, omdat het steeds terugkerende deviezenbedrag, dat vereist wordt, om de consumptie van het Nederlandse volk mogelijk te maken, geringer in omvang wordt en voorts omdat de omvang van de tot stand te brengen industrialisatie vermindert, waardoor de deviezenbedragen, begrepen in de daartoe vereiste investeringen, dalen.

G. Uit overweging 5 vloeit voort, dat door de selectie (zie ook sub B) strijdigheid met de belangen van de werkgelegenheid en de arbeidsmarkt zal optreden. In het belang van de emigranten en van de Staat dient dit integraal te worden aanvaard, doch met des te meer klem dient daarna bij de overige onderdelen der emigratiepolitiek het werkgelegenheids- en arbeidsmarktbelang ten volle tot gelding te komen, opdat, voor zoveel als maar enigszins mogelijk, de emigratie haar taak — het bieden van een meer uitzicht gevend bestaan in den vreemde aan hen, wier bestaan hier te lande op wankele basis berust — zo rechtvaardig mogelijk kan volbrengen.

H. Uit overweging 6 kan worden afgeleid, dat in verband met het vermelde sub B een goede voorlichting in de overschotgebieden noodzakelijk is en dat in verband met het vermelde sub D een goede bekendmaking van de motieven voor het verlenen van voorrang en van subsidie aan aspirant-emigranten uit de overschotcategorieën en -gebieden gewenst kan worden geacht.

Hiermede zijn de hoofdtrekken van de meest wenselijke emigratiepolitiek, voor zoverre deze voortvloeit uit of samenhangt met het werkgelegenheidsaspect, aangegeven. Tweeërlei dient hierbij te worden bedacht en wel in de eerste plaats, dat tal van bijzondere facetten wegens het beperkte kader van dit artikel onbelicht zijn gebleven, en voorts, dat deze hoofdtrekken niet onveranderlijk zijn, aangezien deze steeds afgestemd zullen moeten blijven op de wisselende aspecten van de werkgelegenheids- en arbeidsmarktsituatie in het eigen land ¹⁾ en op de evenzeer aan wijziging blootstaande immigratiemogelijkheden in het buitenland, welke op hun beurt weer afhankelijk zijn van de veranderlijke werkgelegenheids- en arbeidsmarktsituatie in de verschillende immigratielanden.

's-Gravenhage.

A. N. VAN MILL.

¹⁾ De sedert kort aangevangen nieuwe oorlogstoerusting kan bijv. een dergelijke invloed uitoefenen.

De emigratie vanuit maatschappelijk standpunt

Emigratie is in haar opzet een weinig gecompliceerd vraagstuk. In haar uitwerking en gevolgen echter is het veelzijdig. Individueel in strekking, raakt de uitvoering direct velerlei levensschikking en zijn de resultaten mede van betekenis voor anderen.

In hun „Prognose van de mannelijke agrarische beroepsbevolking” geven Ir A. Maris en Drs M. A. J. Visser aan, hoe in de periode 1947—1962 gemiddeld per jaar 19.451 jongeren uit de agrarische bevolking op de deur van de arbeidsmarkt aankloppen. Daarvan vloeien op spontane wijze af 7.780 per jaar (industrie, onderwijs, ambtelijke diensten enz.), zijn 7.197 nodig voor het op peil houden van de huidige mannelijke agrarische beroepsbevolking en blijven 4.474 op de markt staan. De praktijk is, dat gedurende de jaren 1948, 1949 en 1950 dit surplus vrijwel is geëmigreerd. Dit eenvoudige voorbeeld doet reeds de betekenis zien, die de emigratie in dit opzicht heeft. Daarnevens komt nu over 1950 een aanmerkelijk aantal niet-agrariërs. Het getal emigranten in 1950 passeert de 20.000, het programma voor 1951 beoogt het dubbele. Wordt het volgend jaar de 40.000 bereikt, wat met het oog op de beperkte scheepspassage en andere moeilijkheden nog lang niet zeker is, dan is er inderdaad sprake van een omvangrijke emigratie. Ook als men het aantal mannelijke beroepskrachten niet hoger stelt dan 16.000, is zulk een beweging van ingrijpende aard.

In de nota omtrent de werkgelegenheidspolitiek, enige maanden geleden door de Regering aan de Tweede Kamer aangeboden, vangt de paragraaf over de emigratie aan als volgt: „Het is uit het vorengaande genoegzaam gebleken hoe omvangrijk het probleem structurele werkloosheid hier te lande is en hoe groot de inspanningen zullen moeten zijn om dit probleem tot oplossing te brengen. De regering acht het daarom noodzakelijk, naast de industrialisatie, ook de emigratie zoveel mogelijk te bevorderen. De bemoeiingen met de emigratie zijn dan ook afgestemd op het beleid inzake de werkgelegenheid en vormen steeds meer een belangrijk onderdeel daarvan”.

Velen achten deze binding tussen werkgelegenheidspolitiek en emigratie onjuist. In het bijzonder als in de praktijk emigratie gedegradeerd wordt tot internationale arbeidsbemiddeling en een subsidiëring niet de *geschiktheid* maar de *misbaarheid* van de emigranten vooropstelt. De volksmond spot zelfs met deze mensen-export.

In het rapport Schilthuis, pas gepubliceerd, treedt het verschil in uitgangspunt wel heel sterk op de voorgrond. Dit verschil zou nog sterker spreken, als het standpunt van de meerderheid niet een mixtum compositum was, terwijl de schrijver van de minderheidsnota naar hartelust zich kon uitschrijven.

Wat is het verschil?

De Directeur van het Rijksarbeidsbureau gaat uit van de stelling: emigratie is internationale arbeidsbemiddeling en moet daarom afgestemd zijn op de werkgelegenheidspolitiek.

In het logisch gevolg van deze opvatting ligt ongetwijfeld een verder gaande overheidsbemoeiing en regeling, die bedenkelijk dicht het dirigisme, in het minderheidsstandpunt niettemin afgewezen, benadert.

De meerderheid omschrijft haar standpunt in de volgende alinea: „De Commissie ziet emigratie als vestiging

in een vreemd land met het doel, daar permanent te blijven en eertlang in de bevolking van het land op te gaan. De beslissing om tot emigratie te besluiten behoort in beginsel volledig voor de persoonlijke verantwoordelijkheid te blijven van de emigrant. Naar de mening der Commissie dient het aan iedere Nederlander volledig vrij te staan om te emigreren waarheen hij wenst. Zij acht dan ook dwang tot emigreren even onaanvaardbaar als een verbod tot emigreren. Dit wil echter niet zeggen, dat niet onder bepaalde omstandigheden bevordering van emigratie door de Overheid haar nut kan hebben en als volkomen geoorloofd valt te beschouwen”.

Ook al hebben deze beide inzichten in de praktijk raakpunten en al is het zeer wel mogelijk, dat de feitelijke toestand tot een tijdelijk gelijksoortige uitvoering leidt, de betekenis van de divergentie mag toch geen ogenblik uit het oog worden verloren.

Scherp gesteld komt het hier op neer, dat bij de auteur van de minderheidsnota in de bepaling van de geschiktheid der immigratielanden de materiële situatie doorslaggevend is; de Commissie daarentegen de geestelijk-zedelijke factoren ten principale primair acht. Ook bij het beleid en de toepassing in Nederland is dit uitgangspunt in menig geval beslissend.

Momenteel vraagt Zuid-Afrika voornamelijk geschoolde vaklieden, terwijl Australië de deur wijd openzet voor ongeschoolden. En hoewel de Regering niemand belet te emigreren, komt de vakman toch niet in aanmerking voor een toelage op zijn reiskosten, als hij deze niet kan betalen.

In feite wordt hij dus achtergesteld bij de straatslijper, die wel op rijkskosten zijn verlangen kan bevredigen. Het raakt ook de visie op het totale vraagstuk. Als men uit overweging van geschoold of ongeschoold aan een bepaald land de voorkeur geeft, terwijl men daarbij niet

Breng Uw vrouw in

Extase

en laat haar genieten van de meeslepende muziek van JOHN KRISTEL en zijn orkest, van de wereld-attracties die ons cabaret u brengt..... van de uitstekende bediening, kortom van de exclusieve sfeer, die EXTASE het trefpunt der hoofdstedelijke gezelligheid maakt.

LEIDSEPLEIN - [AMSTERDAM

LYNCO

KETTING
FORMULIEREN

Lynco
FABRIEKEN

GRONINGEN TELEFOON 25318

in overweging neemt of de aansluiting bij het ene volk veel gemakkelijker is dan bij het andere, wat bij een stamverwante gemeenschap als de Zuidafrikaanse zeker het geval is, wordt de „main point” volkomen miskend. Het hoofddoel van emigratie kan nimmer een andere zijn, dan Nederlandse burgers in een ander land een mogelijkheid te bieden tot geestelijke en maatschappelijke ont-plooiing. Dit doel bereikt men niet met het afschuiven van het overcompleet. Slechts een goede grondslag voor de emigratie wordt gelegd door een goed slag Nederlanders te laten trekken, na voorlichting en voorbereiding en een redelijke selectie. Deze mensen moeten goodwill kweken en de naam van de „Dutch Immigrant” hoog houden. Want de Nederlandse immigrant staat hoog aangeschreven; wordt soms zelfs overgewaardeerd.

Zijn arbeidslust, rustige levenshouding en betrouwbaarheid maken hem tot een gewenste arbeidskracht. Zijn slagen is een stimulans voor familieleden en kennissen om eveneens de stap naar den vreemde te ondernemen. Zijn houding is van invloed op de vraag in de immigratielanden of men meer Nederlanders wenst. Een praktijk van vier jaar met de emigratie naar Canada heeft een duidelijke weg gewezen:

De Nederlandse agrariërs met een „fooi” van honderd dollar in hun zak, vonden werk op de Canadese farms, wier jonge werkkrachten door de industrie — tijdens en na de oorlog — van het platteland worden weggezogen.

Boeren met een flink bedrijf hier moesten eerst weer een harde periode door. In loondienst tegen lage beginlonen, wonend in de dikwijls bouwvallige huizen, werkend onder voor hen vreemde omstandigheden, viel het aanvankelijk niet mee. Maar zij hebben er zich flink door heen geslagen en nu reeds zitten honderden op een bedrijf, in deelbouw of in termijnbetaling verkregen.

Dit pleit voor de mensen, dit pleit ook voor het land. Canada is een der jonge landen met een geweldig economisch potentieel. De eenzijdige landbouwpositie voor de oorlog maakte het kwetsbaar. De winning van delfstoffen en olie, de snelle uitbreiding van de industrie en de versterking van de „home-market” hebben de positie veel verbeterd. Samenwerking met en oriëntering op de Verenigde Staten vormen een verbrede basis. Hier zijn veelbelovende uitzichten voor energieke Nederlanders.

Canada opent thans de mogelijkheid voor uitbreiding van de „Dutch movement”, zoals het daar heet. De nieuwe „order-in-counsel” laat ook Nederlanders, die niet uit de agrarische sector komen, toe. Daar de Britse emigratie terugloopt, zoekt Canada uit Westelijk- en Zuid-Europa mensen te trekken. Ook de Duitsers komen weer in aan-

merking. Daarmede is de bevoorrechte positie van Nederland ten einde.

Temeer reden om te zorgen voor een verstandige selectie, een juiste voorlichting, die het licht en de schaduw beide laat zien én een goede voorbereiding. De maatschappelijke organisaties, die gedurende de jaren na de bevrijding haar eigen emigratie-organen vormden, gecoördineerd in de Centrale Stichting Landbouw Emigratie, hebben op dit gebied belangrijk werk verricht en, hoewel zij slechts houthakkers en waterputters waren en buiten de departementale keuken gehouden werden, de Regering krachtig in haar poging om een gezonde emigratie op te bouwen, gesteund. In de nieuwe voorstellen van de Regering, belichaamd in de M. v. A. op hoofdstuk XII, is enigermate tegemoet gekomen aan het redelijk verlangen om nader bij het beleid en de uitvoering betrokken te worden. Inzake de noodzakelijkheid van emigratie is tussen de Overheid en de organisatie geen verschil van mening.

Zij, die hierin een verzwakking van de volkskracht zien, verliezen uit het oog, dat zelfs bij daling van het geboortecijfer en stijging van het sterftecijfer de jaarlijkse aanwas nog 125.000 blijft. Zelfs bij een emigratie van 40.000 is de groei nog belangrijk en relatief veel groter dan in onze nabuurlanden.

De bewering: de besten gaan weg, is een slag in de lucht. Welk alternatief hebben dezulken? Zuiver materieel gezien is Nederland mede gebaat door versterking der banden met landen als Canada, Australië en Zuid-Afrika.

Doch de historie-vormende kracht van de emigratie (de Verenigde Staten en Canada zijn voorbeelden par excellence) is geheel de wereld op verrassende wijze ten goede gekomen. De voorbeelden liggen voor het grijpen. Zelfs een pessimist als Stuart Mill wees in zijn „Principles of Economy” reeds op de wereldwijde betekenis van emigratie. De vraag is dan ook niet: al of niet, maar hoe en waarheen?

Een immigratieland moet een geestelijk-cultureel „klimaat” bezitten en economische uitzichten bieden, die een verdere ontwikkeling van de Nederlandse persoonlijkheid toelaten, de overgang gemakkelijk maken en de immigranten een waardevol bestanddeel van het volk doen worden. Met zedelijke middelen kan hier invloed worden uitgeoefend. In verdragen worden voorwaarden vastgelegd, die de emigrant als mens bescherming bieden. Een algemene conventie, hoe fraai ook op papier, is van zeer betrekkelijke waarde. Daarom is het niet juist emigratie te koppelen aan de arbeidsmarktpolitiek. In doel en wezen gaat zij daar ver boven uit. Helaas houdt de Regering ook in de M. v. A. kennelijk aan haar zienswijze vast.

*s-Gravenhage,

T. CNOSSSEN.

Internationale achtergronden der Nederlandse emigratie

Met *internationale* achtergronden worden hier bedoeld de omstandigheden en verschijnselen, die zich in, voor, of ten opzichte van vrijwel alle emigratie- of immigratielanden voordoen. Zonder het vraagstuk der Nederlandse emigratie tegen deze achtergrond te stellen komen de omtrekken daarvan niet duidelijk tot hun recht.

Het meest in de achtergrond van het spectrum staat de tweede wereldoorlog en veel van hetgeen wij daarvoor zien geplaatst behoort tot zijn onmiddellijke gevolgen. Ook deze oorlog is zo goed als alle andere met migratoire bewegingen gepaard gegaan. In Canada en in de Verenigde

Staten — beide vrijgebleven van oorlogsgeweld binnen hun gebied — ontstond een beweging van Oost naar West, die in verband stond met de scheepsbouwrijverheid aan de Pacific. In de Verenigde Staten heeft die beweging zich ook na de staking der vijandelijkheden voortgezet. Geschat wordt, dat 4 miljoen personen zich westwaarts begaven. Een tevoren reeds aanwezig latent verlangen naar verplaatsing wordt veelal gemakkelijker in daden omgezet als de betrokkenen door dienst in leger en op de vloot aan reizen en trekken zijn gewoon geraakt. Dergelijke bewegingen betreffen in hoofdzaak ongeschoolde

arbeiders, „white collar,”-werkers en klein-landbouwers.

Van geheel ander karakter — meer algemeen doch wel individueel — was de grote volksverplaatsing in Midden- en Oost-Europa, die het vraagstuk der „displaced persons” deed ontstaan, dat als een internationale achtergrond op zichzelf, lange tijd de migratie binnen Europa en naar overzeese landen heeft beheerst, in die zin, dat eerst die migratie in hoofdzaak moest zijn geëindigd voor en aler een eigenlijke Nederlandse emigratie kon aanvangen. De I.R.O. zorgde voor de migratie van meer dan 150.000 „displaced persons” binnen Europa, en voor die van meer dan 550.000 andere naar overzee.

Meer georganiseerd en minder op individueel sentiment berustend was de verplaatsing van vele Italianen uit de verloren oostelijke provinciën en uit de voormalige koloniën naar de centrale delen des lands. Nog in het voorjaar van 1950 had Italië als gevolg daarvan 1.700.000 werklozen, niettegenstaande dat, dank zij internationaal ingrijpen, reeds 300.000 Italianen waren geëmigreerd naar overzee (circa 200.000 naar Argentinië) en meer dan 330.000 naar andere Europese landen (vnl. Frankrijk). Het is begrijpelijk, dat de landsregering en haar bij uitstek actieve diplomatie niets nalaten om opening in alle immigratielanden voor deze overschotten — die elk jaar nog dreigen vergroot te worden door circa 200.000 nieuw aankomende werkers — te vinden. Met het Italiaanse vraagstuk houden bovendien alle internationale organisaties zich voortdurend bezig.

In een zeer moeilijke positie verkeert West-Duitsland met zijn „expellees”, d.z. degenen, die gevlucht of verdreven zijn uit de aan Polen en Tsjecho-Slowakije toegevoegde gebieden, en wier aantal de twee miljoen reeds verre overschrijdt. Toch zijn deze vluchtelingen geen potentiële overzee-emigranten; bij hen leeft de wens naar hun vroegere haardsteden terug te keren. Niettemin moet Duitsland op den duur als emigratieland worden beschouwd, omdat, zich onder de inheemse West-Duitsers een emigratiedrang openbaart. De aantallen waarom het gaan zal zijn moeilijk te schatten, en een dergelijke schatting heeft voor het heden ook nog niet veel zin, doch men zal goed doen hier in zes cijfers te denken. Canada, Zuid-Afrika en Australië zijn geneigd ook Duitsers op te nemen, en deze migratoire beweging kan concurrent worden aan die van Nederland.

Bijzondere aandacht verdient de Britse positie. Tot 1950 emigreerden uit Groot-Brittannië 690.000 personen, en wel voornamelijk naar de eigen Dominions. Daartegenover migreerden 330.000 personen, waarvan 129.000 Ieren, meer dan 21.000 Duitsers en ruim 80.000 „displaced persons” naar Groot-Brittannië. Ofschoon, gelet op de historische neiging der Britten om zich naar overzee te verplaatsen, als zeker moet worden aangenomen, dat veel dezer bijna 700.000 emigraties spontaan zijn geschied, is het een feit, dat de Regering van het Verenigd Koninkrijk deze emigratie naar de Dominions krachtig, ook financieel, heeft bevorderd. Men kan niet ontkomen aan de indruk, dat de Regering, toen eenmaal het feit daarlag, dat de Dominions uitbreiding der bevolking wensten en voorkeur gaven aan de Britten, het hare heeft willen doen om de Britse invloed ook numeriek te waarborgen, en om redenen waarop ik nog terugkom meen ik, dat dit streven alle aandacht verdient bij de bepaling van het Nederlandse emigratiebeleid.

De tweede wereldoorlog is enerzijds de hoofdoorzaak geweest van het ontstaan van het Europese emigratieprobleem. Daartegenover heeft de oorlog tevens veroorzaakt, dat verschillende overzeese landen immigratie binnen hun gebied zijn gaan bevorderen.

Ten dele hebben de bedoelde landen daarvoor zuiver economische beweegredenen. Zij zijn thans twee maal in dertig jaren tijds gedurende een tijdvak van 5 of meer jaren verstoken geweest van de aanvoer der Europese

industriële producten, en verlangen thans zich door oprichting van eigen industrieën daarvan minder afhankelijk te maken.

Voor een ander deel spelen ook overwegingen inzake de vergroting van militaire kracht en van defensiemogelijkheden een rol.

Tenslotte is er de algemene drijfveer om door het beter benutten van de bodem, en waar mogelijk door de uitvoering van werken, de productie uit te breiden omdat er wereldtekorten aan voedingsmiddelen en grondstoffen bestaan. Stilstand betekent in dit opzicht teruggang, en om de eigen plaats in de rij der grondstofproducerende landen te blijven innemen is expansie een vereiste.

Al deze landen bevorderen in meerdere of mindere mate de immigratie; zij doen daarmede hun ervaringen op en daaruit komt op den duur een bepaald beleid naar voren, dat door tal van overwegingen is bepaald.

Het was op de in het voorjaar van 1950 te Genève gehouden Preliminaire Migratie Conferentie, waar vrijwel alle beschaafde landen vertegenwoordigd waren, dat de afgevaardigde van Mexico, de ambassadeur Dr P. de Alba, de Resolutie in herinnering bracht betreffende „Racial Principles”, die in 1943 op de „Inter-American Demographic Conference” is aangenomen:

1. „To recommend to the American Governments that they repudiate absolutely any policy or action of a racially discriminatory character;

2. In this connection, any tendency which aims at the fomenting of feelings of racial superiority should be considered as anti-scientific, in as much as such feelings are not only contrary to the conclusions of science but also contrary to the high principles of social justice espoused by all the American nations”.

De spreker wees er op, dat op aandrang van Mexico deze beginselen waren opgenomen in de „Migration for Employment Convention” (Genève 1949) en vervolgde dan:

„It is of the highest importance to my country to encourage agricultural and industrial production; this can contribute to the maintenance of a well organised flow of migration. It should be emphasized that in all these connections we give primary consideration to our native population; that is why, in the demographic policy of Mexico, far from considering our indigenous people as a burden or a hindrance to use the expression of some superficial observers, we recognise them as a human reserve and a biological and cultural asset.

We are obliged therefore to protect our native population from all unfair competition; the technicians, the contractors, the skilled settlers who come to our country must share the daily life and work of our communities, putting aside all idea of superiority. We do not accept the idea of considering our native population backward; this conception depends entirely on the interpretation given to existence. We know that it is unprepared or badly equipped in certain aspects of modern techniques; in the aesthetic and moral field, however, it is perhaps better qualified than those who scorn it. Precisely because they are so unprepared or badly informed peoples, they are liable to be displaced by emigrants more accustomed to the struggle in terms of Western civilisation”.

Enige tijd later vervolgde Dr de Alba:

„Not all experiences have been satisfactory; we have had disagreeable surprises, like that of emigrants or refugees who came to our country as agricultural settlers or skilled factory workers and after a certain time, became shopkeepers or middlemen, with a clear tendency to exploit our nationals and to make as much money as possible. This has done much harm to the case of the refugee and emigrant workers; the native population is not prepared to be forced out of its present activities, in its own country, and condemns the combines which certain elements of recent importation are seeking to establish”.

Als deze redevoering hier zo uitvoerig wordt aangehaald is dat niet omdat Mexico als immigratieland voor Nederland zo belangrijk is, doch slechts om aan te tonen, dat geen enkele landsregering, alle hoog gestemde resoluties ten spijt, er in de praktijk aan kan ontkomen om redenen van binnenlandse politiek bij de regeling der emigratie en de vaststelling der eisen van toelating te onderscheiden, te differentiëren.

Het wil schrijver dezes voorkomen, dat de bekwaame

1) Cursivering is van ons.

en achtenswaardige afgevaardigde van Mexico daar uit-sprak wat ieder ander deelnemer aan de Conferentie met hem meevoelde maar verzweeg. De een zal dat met enige bitterheid hebben gedaan, als hij de belangen der emigratie van zijn land daardoor benadeeld achtte, en hij zal hebben gedacht aan discriminatie.

De andere afgevaardigde, wie het maken van een dergelijk onderscheid niet onwelkom was, zal gedacht hebben aan differentiatie. Hieraan moge worden toegevoegd, dat academisch beschouwd de in beginsel negatieve rassendiscriminatie niet congruent is aan het voeren-ener positieve demografische politiek op ethnologische grondslagen.

Hoe dit ook zij, het onderscheid en deze selectie bestaan en als internationale achtergrond is dit feit van grote betekenis. Het onderscheid kan worden gemaakt ten opzichte van gehele volken en landen en ten opzichte van delen van een volk, als dit in zijn geographische spreiding sterke ethnologische of andere verschillen openbaart. Zo zullen bijv. de Zuid-Italianen, gewoon als zij zijn aan een zonnig klimaat, gaarne worden gezien in de Zuid-amerikaanse subtropische Staten en in de Australische Staat Queensland. De Italianen uit het midden en uit het Noorden des lands zullen in vergelijking met hun zuidelijke landgenoten meer voorkeur ondervinden in de landen der gematigde luchtstreken.

Om soortgelijke redenen wordt de Nederlandse immigratie in Brazilië en in Argentinië door de bevoegde autoriteiten vooral gedacht in groepsverband en als kolonisatie, al ziet men deze vormen van vestiging slechts als een overgang tot de uiteindelijk bedoelde volledige integratie.

Daarentegen is de immigratie van Nederlanders in de Britse Dominions: Canada, Australië en Nieuw-Zeeland vooral gericht op de spoedige assimilatie, en daar onze

landgenoten zich snel blijken aan te passen, ligt daarin ook de verklaring waarom onze emigratie daar — na die der Britten — enige bevoorrechtiging geniet.

Ook de taalverwantschap en de meerdere of mindere aanleg om de taal van het immigratieland vlug aan te leren, speelt een voorname rol, en mag wel als een internationale achtergrond op zich zelf worden beschouwd.

Naarmate een bepaald feit meer bekend is en als vol-dongen wordt aanvaard, wordt er minder over gesproken, van hoeveel draagwijdte de gevolgen van het feit ook zijn.

Zo heeft het kunnen gebeuren, dat op de Preliminaire Conferentie te Genève, slechts één afgevaardigde, de heer Astraldi van Argentinië, de bestrijding der oorzaken van het communisme en het wegnemen van zijn voedingsbodem — een der hoofdredenen der internationale actie voor migratie — met de volgende uit het Spaans vertaalde woorden ter sprake bracht:

„If we reflect on the effect that poverty, unemployment and misfortune have on the development and expansion of *extremist doctrines*¹⁾ in contradiction to our liberal and democratic institutions, and to our ideas of social solidarity, we have to remember that this international co-operation and understanding to which I have referred are most urgent and necessary in the times we are living in”.

In het voorjaar van 1949 is onder leiding van Mr. Trygve Lie de Coördinatie Commissie der Verenigde Naties bijeengeroepen, waar de Directeuren-Generaal van alle „specialised agencies” aanwezig waren. De noodzakelijkheid van een machtige internationale poging tot oplossing van het emigratieprobleem in Europa door immigratie in overzeese landen waar tekort aan arbeidskrachten is en waar onderontwikkelde gebieden zijn, werd ingezien en daartoe werd besloten. Het Internationaal Arbeidsbureau te Genève werd met de leiding der actie belast en alle „agencies”, F.A.O., UNESCO, International Bank for Reconstruction and Development werden opgeroepen hun medewerking te verlenen. In een volgende bijeenkomst werden de taken verdeeld en de onderlinge samenwerking geregeld. In het voorjaar van 1950 leidde deze tot de Preliminaire Conferentie van alle landen te Genève, die in het voorgaande reeds enige malen is genoemd. Daar is nuttig organisatorisch werk verricht. Als eerste der directie tot nu toe bereikte resultaten moge worden genoemd, dat in Augustus te Parijs door de Grote Drie een „hearing” werd gehouden. Alleen de meest ingewijden kunnen beoordelen, of de leningen die later door Internationale Instituten zijn verleend aan enige immigratielanden als gevolg van deze „hearing” zijn te beschouwen. Voor de uiterlijke waarnemer heeft het er alle schijn van. Als tweede resultaat mag worden vermeld, dat het Internationaal Arbeidsbureau in enige emigratielanden, waar de organisatie te wensen overliet, technische missies aan het werk heeft gezet om te helpen die te verbeteren. Ook naar enige immigratielanden, waar de ontvangst niet voldoende was ingesteld op Europese emigranten, zijn technische missies uitgezonden.

Met dit alles mag mede in verband worden beschouwd het befaamde Punt IV van President Truman, betreffende de hulp aan landen, die achterstand hebben in hun ontwikkeling.

Er is nog niet veel bereikt als men oordeelt naar hetgeen gebeuren moet. Er is een achterstand in de voorbereidingen in de immigratielanden en het wil mij voorkomen, dat deze behalve aan technische en financiële bezwaren, ook toegeschreven moet worden aan nog minder volledig inzicht in de levensomstandigheden, die men aan een Europees arbeider van onze tijd moet bieden wil hij zijn

„De Nederlanden” van 1870

Leidsestraat 82-84
Amsterdam

Levensverzekering

Lijfrenten

Collectieve

Pensioen-verzekering

kennis en vaardigheden *kunnen* toepassen. Er bestaat tussen levensomstandigheden en arbeidsprestatie een verband, een bepaalde verhouding, die noch naar beneden noch naar boven overschreden kan worden zonder die prestatie te schaden. Bovendien zijn er de sociale en hygiënische vereisten. De gemiddelde levensduur is in Europa 60 jaren en meer. Men kan niet, als een eeuw en meer geleden, van een emigrant verwachten, dat deze de Europese voorzieningen prijs geeft en zich begeeft naar een land waar hij de kans heeft wellicht de helft van de leeftijd te bereiken. Een der Amerikaanse experts heeft mij meer dan eens gezegd: „The way in which my country has been built up cannot be taken again in history”. Aan een hedendaagse immigratie dienen tal van technische en administratieve voorbereidingen vooraf te gaan. Scholen dienen er te zijn; de kinderen van de immigrant, die geen onderwijs kunnen genieten, zouden bij de huidige en de toekomstige stand van ontwikkeling en beroepskenntnis in het economisch leven eenvoudig niet mee kunnen. Havens, verkeerswegen, spoorwegen, dit alles dient er te zijn vóór de immigranten kunnen komen.

Plannen om nieuwe gebieden te ontwikkelen maakt men niet in een hand-omdraaien. Financiële deelneming is verkrijgbaar doch de internationale instellingen gaan niet over één nacht ijs. De directeur der Internationale Bank, de heer Dr. Rosenstein Rodin, zeide niet te kunnen ingaan op aanvragen als bijv. deze: „We have a mountain and a waterfall and now we want to have hydraulic power”.

Zeër duidelijk heeft genoemde heer ook gezegd, dat het niet voldoende was aan te tonen, dat een plan „private rendability” heeft, doch dat naar het begrip van Prof. Pigou de „social rendability” gewaarborgd moet zijn. Een Regering, die dit alles wel begrijpt, is die van de Commonwealth van Australië. Er zal evenwel, zoals Duitsland onder Hitler een „totale oorlog” kende, een „total immigration drive”, volgehouden gedurende tal van jaren, nodig zijn om de plannen te verwerkelijken, die Australië heeft. Alleen met de spontane en gelijktijdige medewerking van alle Staten, alle takken van bestuur, alle „trade-unions” en alle burgers is dat uitvoerbaar.

Nog een enkele opmerking aangaande deze internationale financiële hulp. Bij de internationale contacten, die ik had, ontmoette ik meermalen de zienswijze, dat de Verenigde Staten, voornamelijk belangstelling hebben voor de landen, die men oppervlakkig kan aanduiden als „rondom de Caraïbische Zee”. Deze zienswijze is aannemelijk. Het ligt wel voor de hand, dat de Verenigde Staten zowel om economische als politieke en defensieredenen onmiddellijke belangen zien in die omgeving, ook al liggen sommige dier belangen wellicht nog slechts in een verre toekomst.

Dit neemt niet weg, dat het verkeerd zou zijn te denken, dat het Amerikaanse geld daar zal worden rondgestrooid. Het gebeurde in de „Social and Economic Council”, waar de Braziliaanse afvaardiging de klacht herhaalde, die zij ook reeds op de Migratie Conferentie had geuit, t.w. dat de internationale instituten te karig zijn met hun credietverlening, en waar de Amerikaanse gedelegeerden toen antwoordden, dat men eerst maar moest trachten zichzelf te helpen; wijst op een andere stemming.

Dezelfde stemming valt ook te constateren bij andere Amerikaanse officials. Om het populair te zeggen: men zou de Amerikanen niet meer kunnen irriteren dan door hun de indruk te geven, dat men er op uit is geld van hen los te krijgen.

De mogelijkheid om financiële steun voor emigratiedoeleinden te verkrijgen, schildere men niet te groot op de internationale achtergrond.

Nog een enkele opmerking wat betreft de emigratie naar de overzeese *afhankelijke* gebieden, d.z. dus die gebieden die nog geen volledige zelfstandigheid of geen

status van Dominion hebben, doch door en ten dele uit het moederland worden bestuurd.

Naar de nieuwere internationaal aanvaarde opvattingen, heeft het bestuur niet plaats op koloniale grondslag doch met het doel de plaatselijke bevolking op te voeden tot zelfstandigheid, zowel politiek als economisch, ten einde op de duur algehele overdracht mogelijk te maken.

Over de emigratie in dergelijke gebieden beslist het moederland. Men kan zich indenken en het volkomen billijken, dat, indien het tijdstip van een dergelijke overdracht der leiding nabij schijnt, het moederland de immigratie van Europeanen niet bevordert, doch tegenhoudt. Een afwijzing van een emigratie naar die gebieden is moeilijker als redelijk te aanvaarden, indien de autochtone bevolking naar verhouding der gebiedsoppervlakte gering in aantal is, weinig vatbaar voor vooruitgang, en althans ongeschikt voor de leiding van grotere exploitaties. Dat ook dan de immigratie van settlers aan de nationalen van het moederland blijft voorbehouden is in de huidige omstandigheden te betreuren. Het is begrijpelijk, dat als een land, neem bijvoorbeeld Groot-Brittannië, in het verleden in Afrika weinig genoeg heeft beleefd van Duitsers en Nederlanders (de voor de Britten minder

Nou Tabéh, dan...

Wanneer U voor kortere of langere tijd naar de tropen gaat, moet U over doelmatige kleding kunnen beschikken. Doelmatige tropenkleding vindt U in een speciaalzaak. Eén der best gesorteerde speciaal-zaken in tropenkleding is Wulfsen & Wulfsen in Den Haag. Hoe Uw uitrusting samengesteld kan worden en wat de kosten zullen zijn, vindt U in onze brochure „Tropenkleding in deze tijd”, die U zonder verplichting wordt thuisgestuurd, indien U bijgaande bon op een briefkaart of in een envelop aan ons inzendt.

BON

Deze bon opzenden aan nevenstaand adres. Vergoet vooral niet Uw naam en adres in blokletters te vermelden!

wulfsen & wulfsen

AFDELING TROPENKLEDING
VEENSTRAAT 47 - DEN HAAG

vlotte gang van zaken in de Unie van Zuid-Afrika zal wel ten dele op rekening van de Nederlanders zijn geschreven) het zich daardoor aanvankelijk laat weerhouden in nieuwe gebieden aan andere Europeanen toegang te verlenen, doch het behoeft toch niet te worden betoogd, dat de verhoudingen voor ons toch anders liggen en dat tegenstellingen die elders niet bestaan in overzeese gebieden niet behoeven te worden verwacht.

Hierop aansluitend zou ik als eerste gevolgtrekking willen maken, dat het Nederlands beleid er op gericht moet zijn de Britse natie er van te overtuigen, dat de Nederlandse immigratie in Britse Dominions niet bedoelt en ook niet kan leiden tot enige inbreuk op of enige vermindering van Britse positie of Britse rechten.

Bij een andere loop in de wereldgeschiedenis had het Nederlands bevolkingsoverschot zich mogelijk oostwaarts moeten richten. Weinigen in Nederland zullen het betreuren, dat de loop anders is geworden en dat de aardse bestemming van een groot deel onzer bevolking en de nazaten daarvan is, te worden opgenomen in de Angelsaksische volken. Dat door deze toevloed aan die volken een ander karakter zou worden gegeven in die zin, dat zij zich meer van Groot-Brittannië zouden verwijderen, valt niet aan te nemen. Daarvoor zal deze toevloed van misschien drie kwart miljoen verdeeld over 10 à 15 jaren en gedistribueerd over tenminste drie Dominions te gering zijn. Bovendien integreert de Nederlander zich gemakkelijk in een Angelsaksische omgeving en waar in Europa een vriendschappelijke verhouding bestaat is er geen aanleiding een andere te verwachten tussen Britten en Nederlanders overzee.

De Regeringen en de bevolking der Dominions geven en zullen blijven geven voorkeur aan de Britten. Als deze Dominions geen bevelen uit Londen wensen te ontvangen is dit een positief gevoel van zelfstandigheid, doch geen negatief gevoel van antipathie. De banden des bloeds, de gemeenschappelijke historie, de algehele cultuur spreken vóór Groot-Brittannië.

Door immigratie der onzen kan een maatschappelijke goodwill in de betrokken landen ontstaan voor Nederland

als natie, maar van een Nederlandse politieke of economische invloed kan geen sprake zijn. Daarvoor zijn wij trouwens ook hier niet krachtig genoeg.

Mijn tweede gevolgtrekking is, dat de Nederlandse emigratiemogelijkheden tegen het geheel van internationale achtergronden voor het ogenblik tamelijk gunstig uitkomen, doch dat wij meer zouden hebben aan een reeks van beelden gedurende de komende tien of twaalf jaren. Of onze emigratie kan gelukken hangt af van de economische toestanden in de Britse Dominions en van de vraag, of onze emigratie daar op de duur de goodwill blijft behouden, die zij tot nu toe heeft verworven. Zeker is men daarvan nooit, en het zou ook daarom temeer ons verheugen als de emigratie naar Brazilië en naar Argentinië zich inzonderheid voor agrariërs kon ontwikkelen. Op dit ogenblik is daarin nog geen voldoende inzicht verkregen. Voor een omvangrijke immigratie schijnt althans in Brazilië geen plaats te zijn; men zoekt het daar vooral in de kwaliteit, d.w.z. de landbouw- en veeteeltkundigheid der immigranten.

De voorbereiding en de uitvoering van een dergelijke Nederlandse emigratie vereist allereerst veel van onze emigranten zelf en eveneens van de ambtelijke instellingen en de maatschappelijke organisaties, die hun daarbij behulpzaam zijn.

Gezien tegen de achtergronden, die in het voorgaande zijn aangegeven, is het duidelijk, dat het oplossen van ons bevolkingsprobleem via de weg der emigratie nog lang niet zeker is. Het is niet Nederland alleen, dat moeilijkheden heeft en naar het schijnt zal in de toekomst de Europese drang naar emigratie toenemen. Dat maakt onze positie niet gemakkelijk. Hier komt veel aan op een voorzichtig gevoerd buitenlands beleid, dat is gebaseerd op een diepgaande kennis der binnenlandse toestanden. Verboddelijk van dit buitenlands beleid zou schadelijk zijn. Indien in het binnenland een veelvuldige splitsing van verantwoordelijkheden nodig is gebleken, dan dient deze aan de landsgrens halt te maken.

's-Gravenhage.

N. C. KWINT.

Gebaande emigratie

Emigratie is een begrip, waarmee de meeste Nederlanders langzamerhand wel vertrouwd zijn geraakt. Meer nog; het denkbeeld een betere — hoe vaag ook omlijnde — toekomst tegemoet te gaan, heeft velen de laatste jaren deze stap onder ogen doen zien. Ook al hielden de onzekerheden aan een dergelijke toekomst verbonden een groot deel van hen in deze toestand, aan de gedachte had men zich gewend. Waarschijnlijk is dit één der redenen, dat het sociale aanzien van de migratie sinds de vorige eeuw is veranderd. Men behoeft slechts het verschil in toon tussen het vroegere „landverhuizer” en het huidige „emigrant” te beluisteren.

Ook de belangstelling van de Overheid voor de migratie is toegenomen. In de vorige eeuw was deze vrijwel alleen een zaak van de trekkenden zelf, waarmee de Overheid hoegenaamd geen bemoeienis had. De landverhuizers ondervonden hulp van instellingen, die hier een taak zagen liggen, die zij belangeloos vervulden, of van personen of instellingen, die hiermede hun voordeel dienden.

In de periode van hevige werkloosheid in deze eeuw veranderde dit beeld. De Overheden van de immigratielanden zagen in een verdere toevloed van arbeidskrachten nadeel voor hun economische en politieke bestel, zodat zij

maatregelen ter beperking van de immigratie namen. Anderzijds strekte de Overheid haar beschermende taak waarvan zij zich steeds meer bewust werd, uit tot de behandeling van de emigrant, hetgeen in Nederland blijkt uit de Landverhuizingswet 1936, waarbij bepaalde handelingen om de emigratie te bewerkstelligen of te bevorderen aan een vergunning werden onderworpen.

Na de laatste oorlog neemt de belangstelling van de Overheid in ons land verder toe. Verantwoordelijk als zij zich voelt voor de werkgelegenheid en bewust als zij zich is van het dreigende gevaar van structurele werkloosheid als gevolg van de bevolkingsvermeerdering, ziet zij in emigratie één der middelen om dit sociale euvel te bestrijden en wordt de emigratie een onderwerp van haar beleid. Er is meer, dat haar dwingt zich intensiever met de emigratie te bemoeien. De onderhandelingen over de internationale migratie, eventueel resulterende in emigratieverdragen, vinden tussen de betreffende Overheden plaats, waardoor de Overheid van het land van emigratie verantwoordelijkheid jegens de buitenwereld gaat dragen.

In het licht van het bovenstaande is het duidelijk, dat een goede kanalisering in eigen land van de voorbereiding

der emigratie van grote betekenis is geworden, maar ook dat zich, gezien de ontwikkeling, bij de organisatie van de emigratie gemakkelijk wrijvingspunten konden voordoen. Op het terrein van de emigratie zijn maatschappelijke instellingen en de Overheid (het Rijksarbeidsbureau) werkzaam, hetgeen, bij gebrek aan een afbakening, tot tegenstellingen leidde, die niet bevorderlijk moesten worden geacht voor een efficiënte uitvoering van het emigratiebeleid. De oplossing van deze moeilijkheid, m.a.w. een definitieve regeling van de organisatie van de emigratie, werd verzwaard — zoals in ons land te verwachten — door verschillen in levensbeschouwing.

Het Rijksarbeidsbureau beziet de werkzaamheden in het kader van de migratie als internationale arbeidsbemiddeling, waarbij de verhoudingen op de arbeidsmarkten van de verschillende landen van doorslaggevende betekenis zijn en de maatregelen ten behoeve van de arbeidsbewegingen in beginsel dienen te worden verwezenlijkt door de organen, die op de arbeidsmarkt in ruimer verband reeds werkzaam zijn, nl. de arbeidsbureaux. De werkzaamheden van de particuliere organisaties zouden, uit dit gezichtspunt, alleen een aanvullend karakter mogen hebben en slechts onder bepaalde voorwaarden mogen geschieden.

De particuliere emigratie-instellingen, in wier formatie het zuilensysteem valt te onderkennen, stellen zich in overwegende mate op het standpunt, dat, hoezeer de wenselijkheid van emigratie zijn oorzaak kan vinden in economische omstandigheden, de persoon van de emigrant veel belangrijker is en veel meer aandacht verdient dan in bovenstaande beschouwingwijze het geval is. Zij bezien de emigratievraagstukken meer van uit de geestelijke en maatschappelijke belangen van de mens — het behoeft geen betoog, dat een dergelijke ingrijpende handeling als emigratie deze belangen raakt — en eisen dienovereenkomstig, dat de ten uitvoerlegging van de emigratiemaatregelen als voorlichting, selectie en nazorg in zeer sterke mate in hun handen moeten worden gelegd.

De Minister van Sociale Zaken heeft, wat betreft de landbouwemigratie, zich over dit probleem laten voorlichten door de Commissie Landbouwemigratie onder voorzitterschap van de heer J. Schilthuis. In de meerderheidsnota van deze commissie komt men tot de conclusie, dat het bepalen van de hoofdlijnen van het emigratiebeleid een zaak der Regering is en dat deze zich er van verzekerd moet kunnen gevoelen, dat bij de uitvoering van haar beleid die lijnen worden gevolgd. De uitvoeringswerkzaamheden kunnen het beste in handen worden gelegd van de maatschappelijke organisaties. „De rol van de Gewestelijke Arbeidsbureau's kan zich in deze gedachtengang beperken tot voorlopige inlichtingen en verwijzing van degenen, die hun om inlichtingen verzoeken, naar de maatschappelijke organisaties en tot het verschaffen aan die organisaties van de emigratierapporten”.

De heer van Mill, Directeur van het Rijksarbeidsbureau, stelt in een minderheidsnota, dat de uitvoering der emigratie in beginsel door de arbeidsmarktorganen zou moeten worden verricht, met zo ruim mogelijke inschakeling van de particuliere organisaties. „De deelneming van de arbeidsmarktorganen voorkomt dan de strijdigheid met wet en conventie en verzekert het zo noodzakelijk nauw verband tussen emigratie en arbeidsmarkt en werkgelegenheid; de opneming van de particuliere organisaties waarborgt, dat de verzorging van de geestelijke, zedelijke en culturele gezichtspunten, — welke in verband met de factor verandering van omgeving voor hen, die uit een bepaalde levensbeschouwing leven, zo belangrijk zijn —, in eigen kring en in samenhang met het overige deel van het emigratie-proces deugdelijk kan worden verzorgd”.

Hiermede zijn de twee bovengeschetste standpunten weer naar voren gekomen. De Minister van Sociale Zaken moest „het verlossende woord” spreken; één dezer dagen

heeft hij zijn mening gegeven. In de Memorie van Antwoord op de begroting van Sociale Zaken is een gewijzigde organisatievorm van de emigratie neergelegd, waarbij uitgegaan is van de volgende drie overwegingen:

- a. de maatschappelijke krachten moeten in zo groot mogelijke mate in het emigratiewerk worden betrokken, omdat de belangen op geestelijk, zedelijk en cultureel gebied in het bijzonder door deze maatschappelijke krachten behartigd kunnen worden;
- b. er moeten waarborgen aanwezig zijn, dat een van regeringswege te bepalen, op de gesteldheid van de arbeidsmarkt en van de nationale economie afgestemd, emigratiebeleid in het raam van wet en conventie gevolgd wordt, teneinde dit beleid te doen passen in het algemene sociaal-economische beleid der Regering;
- c. de organisatie zal met het oog op de daaraan voor het Rijk en voor de emigranten verbonden kosten zo doelmatig mogelijk moeten zijn.

Opmerkelijk is de volgorde der overwegingen. De noodzakelijke waarborg voor het behartigen van het algemeen belang wordt als tweede genoemd, de behartiging van de belangen op geestelijk, zedelijk en cultureel gebied, die verschillend zullen worden geïnterpreteerd en meer betrekking zullen hebben op de individuele emigrant, als eerste. Het derde argument is in zijn algemeenheid of niet zoveel zeggend omdat de bereikte resultaten t.a.v. de geestelijke, zedelijke en culturele belangen niet in geld kunnen worden gemeten, of, indien men streeft naar de laagste gemiddelde kosten per emigrant, in strijd met, op zijn minst, de argumentering van de eerste beweegreden.

In feite komt de voorgestelde organisatievorm neer op een samenwerking van Overheid en maatschappelijke (particuliere) organisaties, zowel wat betreft de beleidsvoering als de uitvoering. In een Centrale Raad voor de Emigratie (wetsontwerp in voorbereiding) zullen vertegenwoordigers van enkele departementen, organisaties van werkgevers en werknemers in de landbouw, de industrie en middenstand evenals van de vrouwenorganisaties en enige deskundigen, zitting hebben. Deze Raad kan gevraagd en ongevraagd advies geven en is dus in de beleidsvoering betrokken. Uit deze Raad wordt een emigratiebestuur van 9 leden gevormd, dat tot taak heeft het emigratiebeleid te verwezenlijken, o.a. met behulp van een Centraal Bureau. Voorzitter van het Emigratiebestuur wordt een Commissaris voor de Emigratie, verbonden aan het Departement van Sociale Zaken, die rechtstreeks verantwoordelijk is aan de Minister van dit Departement. Zitting hebben verder een vrouw, twee leden-werkgevers, twee leden-werknemers en drie vertegenwoordigers van Departementen.

De particuliere landbouworganisaties, welke als emigratie-organen daarvoor in aanmerking komen, en de gewestelijke arbeidsbureaux zullen worden ingeschakeld in de aanmelding, voorlichting en selectie van aspirant-emigranten. Een zelfde mogelijkheid staat open aan in de toekomst te vormen organisaties uit industrie en middenstand. De aspirant-emigrant heeft de keus langs welke (formele) weg hij dit land wil trachten te verlaten.

De voorgestelde organisatievorm, hoe typisch ook, is wel sterk gegrond op de bestaande Nederlandse verhoudingen. Geen der betrokken partijen zal hem, begrijpelijkerwijs, ideaal vinden. Ik moge volstaan met een tweetal opmerkingen.

1. Emigratie dient een algemeen belang. Het biedt niet alleen nieuwe kansen aan de vertrekkenden, het opent ook mogelijkheden voor de achterblijvenden. Voor hen betekent emigratie, dat de noodzaak van zeer grote investeringen om structurele werkloosheid te voorkomen, minder wordt. Anders opgevat, dat de hoeveelheid kapitaal per hoofd sterker kan toenemen. Verder kan emigratie voor hen een vermindering van de betalingsbalansmoeilijk-

heden betekenen. Dit schept voor de Overheid verantwoordelijkheid tegenover het geheel. Bovendien draagt zij, door haar emigratieverdragen, verantwoordelijkheid naar buiten. Bij de beoordeling van de adviezen, welke de Centrale Raad voor de Emigratie geeft, zal de Overheid zich van de prioriteit van het algemeen belang bewust moeten blijven.

2. Het inschakelen van emigratie-organen en hun subsidiëring door de Overheid is wenselijk, indien door de inschakeling de bevordering van de emigratie op efficiënte wijze wordt gediend. Men kan zich dit ten aanzien van de maatschappelijke organisaties bijvoorbeeld indenken, indien reeds uit anderen hoofde een goed georganiseerd

apparaat en een nauw contact met haar leden bestaat. Wat betreft de kosten verbonden aan de behartiging van partiële geestelijke, zedelijke en culturele belangen van de emigrant zal sterk moeten worden betwijfeld of deze ten laste mogen komen van de Overheid.

De efficiency van het emigratie-apparaat dient, bij de voorgestelde organisatievorm, voortdurend in het oog te worden gehouden omdat steeds verspilling dreigt. De weg van de aspirant-emigrant naar het buitenland kan immers in principe, in sommige gevallen in feite, via het apparaat van de maatschappelijke organisatie of dat van het Rijksarbeidsbureau lopen en is dus „dubbelbanig”.

v. d. B.

De landbouw en de migratie

Om een juist beeld te krijgen van de belangen, welke de Nederlandse landbouwende bevolking heeft bij de overzeese migratie, dient men er rekening mee te houden, dat ons platteland in twee tamelijk scherp gescheiden delen uiteenvalt, die t.a.v. de migratie in het verleden in een belangrijk verschillende positie hebben verkeerd en waar ook thans de omstandigheden in dit opzicht geenszins dezelfde zijn, nl. enerzijds het klei- en laagveen-gebied in het Westen en Noorden van ons land, anderzijds de zandgronden in het Zuiden en het Oosten.

In grote lijnen onderscheidt het klei-veen-gebied zich in het volgende van de zandgronden: 1) een grotere vruchtbaarheid, waardoor het mogelijk was om reeds voor het in zwang komen van het gebruik van kunstmest, dit gebied vrijwel volledig in cultuur te brengen; 2) een hogere gemiddelde bedrijfs-grootte en als gevolg hiervan een aanzienlijk grotere betekenis van de loonarbeid in het agrarisch bedrijf; 3) een grotere eenzijdigheid in de productierichting en als gevolg daarvan reeds van oudsher een overwegend op levering voor de markt gerichte productie en een vroegtijdige inschakeling in het geldverkeer.

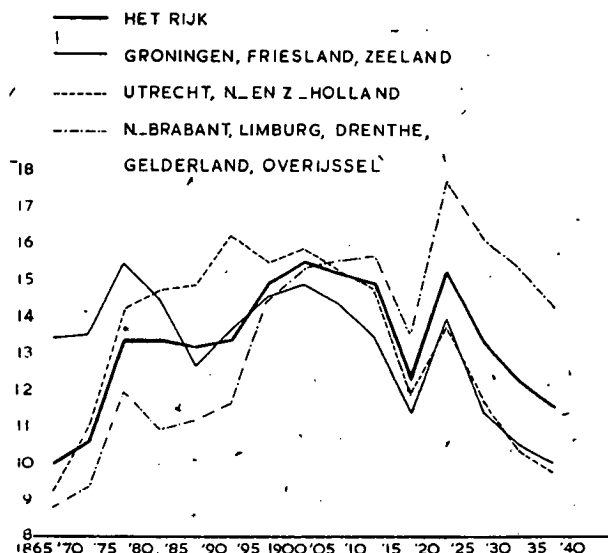
Het onder 3) genoemde kan ongetwijfeld mede verklaren, waarom op de klei- en veengronden moderne economische denkbeelden, een bewust streven naar een hoger inkomen en een daarmee gepaard gaand streven naar verbetering van het bedrijf, veel vroeger ingang vonden dan op de zandgronden. Hoewel in dit opzicht belangrijke regionale verschillen bestaan, kan in het algemeen worden geconstateerd, dat reeds in de eerste helft van de 19de eeuw in het Westen en het Noorden van het land een aanzienlijke intensivering van de agrarische productie plaatsvond. Deze intensivering ging gepaard met een belangrijke uitbreiding van de werkgelegenheid, zodat de jongeren zonder al te veel moeite een bestaan in de landbouw konden vinden. Vooral de landarbeiders trouwden in het algemeen vroeg en hadden een groot aantal kinderen, zodat de bevolking relatief snel groeide¹⁾. Zoals nevenstaande grafiek laat zien, hadden de typische klei-akkerbouwprovincies — geheel in tegenstelling tot de huidige situatie — vóór 1880 een hoger geboorte-overschot dan de rest van het land.

In deze toestand kwam een belangrijke verandering na het intreden van de grote landbouwcrisis aan het eind van de vorige eeuw. Deze leidde er toe, dat de boeren in

het Westen en het Noorden van het land, die, zoals gezegd, in relatief belangrijke mate zijn aangewezen op loonarbeid, hierop trachtten te besparen, zodat zich in deze gebieden een sterke agrarische werkloosheid ontwikkelde. Weliswaar ebde de landbouwcrisis in de loop der jaren geleidelijk weer af, doch ondertussen was een begin gemaakt met de mechanisering van verschillende onderdelen van het agrarische productieproces, die sindsdien geleidelijk voortgang vond. Wel vond ook op de klei- en veengronden een verdere intensivering van de productie plaats, doch het effect hiervan werd gecompenseerd door de voortschrijdende mechanisatie. Het gevolg was, dat sinds 1875 de akkerbouw en veeteelt op de klei- en veengronden nauwelijks enige uitbreiding van werkgelegenheid te zien hebben gegeven. In tal van zuiver agrarische gemeenten in dit deel van het land is, tenzij er tuinbouw tot ontwikkeling kwam, de bevolking sedertdien ook praktisch niet meer toegenomen.

Deze gang van zaken bracht mee, dat het agrarisch geboorte-overschot in deze gebieden na 1875 vrij plotseling een andere weg moest zien te vinden. Er was voor degenen, die overcompleet waren, geen keus; slechts door weg te trekken konden zij zich een bestaansmogelijkheid verschaffen. Tallozen vonden werk in de zich uit-

Geboorte-overschot per 1.000 van de gemiddelde bevolking in het Rijk en in groepen van provincies, 1865—1940.

¹⁾ Zie o.a. E. W. Hofstee, Het Oldambt, deel I, Vormende Krachten, 1937, blz. 209 e.v. Men vergelijkte de cartogrammenserie, Bijlage IIa, 1-11 in de Bijlagen van „De verspreiding van de bevolking in Nederland”, Publicatie no. 1 van de Rijksdienst voor het Nationale Plan, die een beeld geeft van de absolute bevolkingsgroei per gemeente per tienjaarlijkse periode over het tijdvak 1840-1940.

breidende industrie, handel en verkeer in andere provincies en sindsdien zijn Groningen, Friesland en Zeeland dan ook de provincies met het grootste binnenlandse vertrekoverschot. Voor velen echter was de overgang naar stad en industrie moeilijk. Omdat het praktisch nu eenmaal moeilijk is om jongens — voor meisjes, die als dienstbode wegtrokken ligt de zaak anders — naar elders te laten vertrekken voor ze ongeveer volwassen zijn en daar de gelegenheid voor scholing in andere beroepen meestal ontbrak, stonden voor degenen, die van het platteland wegtrokken, meestal slechts de ongeschoolde beroepen open. Bovendien kwam men dikwijls pas op latere leeftijd tot de conclusie, dat het op het platteland niet meer ging. Meestal had men dan reeds te lang in de plattelandssfeer geleefd om aan het nieuwe beroepsmilieu te kunnen wennen. Het ligt dus wel voor de hand, dat velen de mogelijkheid, om in Amerika in het agrarische beroep een nieuwe toekomst voor zichzelf en eventueel voor hun kinderen te vinden, sterk aantrok. En zo ontwikkelt zich dan in het laatste kwart van de vorige eeuw een omvangrijke landverhuizing uit de klei-landbouwgebieden van Nederland naar Amerika, die zich tot aan de eerste wereldoorlog voortzet. Groningen, Friesland en Zeeland hebben in deze periode relatief verreweg de meeste landverhuizers geleverd en de landarbeiders vormden hiervan een zeer hoog percentage.

Thans is de situatie in de klei-veengebieden aanzienlijk gewijzigd. De geboortecijfers in deze gebieden zijn in het algemeen zeer sterk gedaald. In grote lijnen gezien is het aantal geboorten er thans belangrijk lager dan op de zandgronden²⁾. Houdt men er rekening mee, dat, juist door het geringere kinderaantal en verder door de stijging van de lonen, de landarbeiders veel beter dan vroeger in de gelegenheid zijn om hun kinderen een voortgezette opleiding te geven, en van deze gelegenheid in toenemende mate gebruik maken, dan lijkt het niet onwaarschijnlijk, dat in een groot deel van het klei-veengebied binnen afzienbare tijd eerder sprake zal zijn van een tekort aan arbeidskrachten, dan van een teveel. Waarschijnlijk mede door de ervaring, die men hier van oudsher met landverhuizing heeft en door de familierelaties over zee, zijn de klei-veengebieden thans nog het deel van ons platteland, dat het meeste migratie-„minded” is, zoals de migratiecijfers over de laatste jaren laten zien. Op iets langere termijn gezien is de landverhuizing hier echter niet meer te beschouwen als een noodzakelijke factor voor het handhaven van de juiste verhouding tussen bevolking en bestaansmiddelen.

Heel anders ontwikkelden zich de verhoudingen op de zandgronden. Hoewel men niet kan zeggen, dat in het eerste driekwart van de 19de eeuw de structuur van de landbouw in deze gebieden zich in het geheel niet wijzigde, was toch de verandering uiterst langzaam. Het bedrijf bleef in sterke mate gericht op zelfverzorging, terwijl gebrek aan mest intensivering uiterst moeilijk maakte en de uitbreiding van de cultuurgrond remde. Het gevolg van een en ander was, dat de bestaansmogelijkheden in deze gebieden slechts een geringe uitbreiding ondergingen. Op een merkwaardige manier heeft de boerenbevolking in deze streken zich aan deze geringe uitbreiding van de bestaansmogelijkheden aangepast, nl. door niet of laat te trouwen. Zij, die niet als boer of anderszins een zelfstandig bestaan konden verwerven, bleven ongetrouwd bij vader en moeder en later bij een wel trouwende broer of zuster inwonen. Het gevolg was, dat de bevolking in vele agrarische gemeenten op de zandgronden vrijwel niet toenam.

Duidelijk ziet men het effect van deze houding t.a.v. de voortplanting, wanneer men de grafieken betreffende het geboortecijfer van Noord-Brabant en Zeeland van 1840—1940, op blz. 46 en 50 van „Het bevolkingsvraagstuk” van Prof. Dr H. W. Methorst en Prof. Dr M. J. Sirks met elkaar vergelijkt. Het blijkt, dat tot omstreeks 1890 het geboortecijfer in het katholieke Brabant, waar men, zeker in die tijd, aan een kunstmatige beperking van het kindertal in het huwelijk niet behoeft te denken, bij dat van het Rijk ver ten achter bleef, terwijl — eveneens volkomen tegengesteld aan de huidige verhoudingen — dat in Zeeland er ver boven lag.

Aan het eind van de 19de eeuw kwamen in de toestand op de zandgronden belangrijke veranderingen. De geleidelijke ontwikkeling van het gebruik van kunstmest leidde enerzijds tot een belangrijke verhoging van de opbrengst van de reeds in cultuur zijnde gronden, terwijl anderzijds ontginning op grote schaal hierdoor mogelijk werd gemaakt. Van belangrijke betekenis was ook de ontwikkeling van de zuivelindustrie, waardoor het ook voor de kleine boer mogelijk werd een behoorlijke afzet voor zijn melk te vinden. Tenslotte brachten de ontwikkeling van de export van veredelde landbouwproducten en verschillende andere omstandigheden met, zich, dat het boerenbedrijf ook hier meer en meer overging van de zelfverzorging naar de productie voor de markt, waardoor de intensivering van de productie weer werd gestimuleerd.

Een en ander had tot gevolg, dat aan het eind van de vorige eeuw en in het begin van deze eeuw de mogelijkheid om in de landbouw op de zandgronden een zelfstandig bestaan te vinden, min of meer plotseling, aanzienlijk werd vergroot. Deze ontwikkeling leidde er toe, dat een veel groter aantal huwelijken kon worden gesloten, waardoor weer als het ware automatisch het geboortecijfer steeg. Terwijl in het land als geheel van 1875 af een constante daling van de geboortecijfers valt te constateren, zien we op de zandgronden in de regel de hoogste geboortecijfers eerst na de eeuwwisseling optreden en hoewel ze sedert de jaren twintig in het algemeen zijn gedaald, zijn ze nog steeds aanzienlijk hogere dan op de kleigronden.

Ondertussen zijn de verhoudingen echter opnieuw veranderd. De mogelijkheid om door ontginning nieuwe bedrijven te stichten loopt door gebrek aan geschikte woeste grond geleidelijk ten einde, terwijl ook een verdergaande splitsing van de bedrijven op voortdurend grotere moeilijkheden stuit. De mogelijkheden voor het verwerven van een eigen bedrijf worden voor de boerenzoons op de zandgronden dus steeds geringer. Misschien zal deze toestand op de duur tot een hernieuwd streven naar een aanpassing van de voortplanting aan de bestaande mogelijkheden leiden, zoals dit in de vorige eeuw plaatsvond, zij het misschien langs andere wegen. Een eventuele verdergaande geboortebepijking in de toekomst — buiten beschouwing latende of deze om andere redenen al dan niet als wenselijk moet worden beschouwd — kan echter niets veranderen aan het feit, dat het aantal in de afgelopen decennia geboren boerenzoons veel groter is dan het aantal bedrijven, dat in de toekomst ter beschikking komt. Nu zou dit niet erg zijn, wanneer deze boerenzoons in het algemeen zonder moeilijkheden naar andere beroepen zouden kunnen overgaan. Dit is echter niet het geval. Terwijl op de duur bij de huidige situatie vermoedelijk ongeveer 60 pCt van de boerenzoons geen plaats zal kunnen vinden als zelfstandige boer, is er slechts ongeveer 20 pCt³⁾, dat onmiddellijk na de lagere school een andere richting

²⁾ Zie o.a. de cartogrammen in T. van den Brink, „Eerste resultaten van de statistische analyse van de loop der geboortecijfers in Nederland”, Publicatie No. 2 van de Commissie voor het Geboortecijferonderzoek van het Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse volk 1949.

³⁾ Zie het binnenkort te verschijnen rapport van de Afdeling Streekonderzoek van het Landbouw-Economisch Instituut over het kleine boerenvraagstuk. Over deze kwestie in het algemeen ook E. W. Hofstee, „De functie van de internationale migratie”. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 1949, blz. 10-23.

dan de agrarische kiest. De rest vindt in eerste instantie een plaats op het ouderlijk bedrijf, hoewel een groot deel van hen daar economisch zonder bezwaar zou kunnen worden gemist. Zij worden daar in de practijk en veelal ook nog theoretisch opgeleid voor het boerenbedrijf, waarin ze later grotendeels geen zelfstandig bestaan kunnen vinden. Wanneer de tijd is gekomen, dat zij zelfstandig willen worden en een eigen gezin willen stichten, moeten zij voor een groot deel, omdat zij voor andere beroepen geen scholing bezitten, zich tevreden stellen met de positie van ongeschoold arbeider. Veelal verzet hun gevoel van eigenwaarde, hun boerentrots, zich hiertegen, zodat zij de oude weg volgen en ongetrouwd op de boerderij blijven leven. Het is deze groep van verkeerd opgeleide boerenzoons op de zandgronden, die op het ogenblik één der grootste problemen van agrarisch Nederland vormt. De jongste volkstelling geeft de mogelijkheid om ten naaste bij te schatten hoe groot hun aantal is. Het loopt in de tienduizenden. Vooral in de zuidelijke provincies bestaat er een onheilspellende wanverhouding tussen het aantal jongeren, dat blijkens hun werkzaamheid op de ouderlijke boerderij zich voorbereidt op een toekomstige positie als boer en het aantal plaatsen, dat, naar valt te herkennen, in de toekomst voor hen vrij zal komen. Het is in de eerste plaats om deze groep mensen, dat de Nederlandse landbouw belang heeft bij migratie. Voor deze mensen is in Nederland geen redelijk perspectief voor de toekomst, terwijl zij voor de gemeenschap een last betekenen. Noch aan overtollige arbeidskrachten op te kleine bedrijven, noch aan vergroting van het leger van ongeschoolden, waarvan er in ons land reeds teveel zijn, hebben zij behoefte.

Voor de boerenzoons, waarvoor het nog niet te laat is, moet zeker worden getracht ook langs andere wegen tot een oplossing van dit probleem te komen. Getracht moet worden zoveel mogelijk te bevorderen, dat allen, waarvoor in de landbouw naar redelijke verwachting geen plaats is, zo spoedig mogelijk, d.w.z. onmiddellijk na de lagere school te hebben doorlopen, een andere weg zoeken, via ambachtsschool of andere vormen van voortgezet onderwijs. Afgezien echter van de vraag of dit zal gelukken, althans volledig zal gelukken, staan we op het ogenblik voor het feit, dat deze grote groep van in het verleden

verkeerd geschoolden er is. De enige redelijke oplossing voor hen vormt migratie. Het geeft hen de kans om het beroep en de levenshouding, die zij zich in hun opleiding in het agrarisch bedrijf hebben eigen gemaakt en voor hen zelf en voor de maatschappij ten nutte te maken.

Tot nu toe is de omvang van de overzeese migratie van de zandgronden, in het bijzonder de zuidelijke zandgronden, zeker nog niet in overeenstemming met de feitelijke noodtoestand, die daar bestaat. Naast andere factoren speelt het ontbreken van een migratie-traditie, die in de klei-veengebieden bij de agrarische bevolking wel aanwezig is, zeker een rol. Gebrek aan inzicht, onwil of onmacht om de problemen van eigen toekomst en die van de kinderen door te denken, vallen zeker dikwijls te constateren. Van groot belang is ongetwijfeld, dat de directe noodzaak, om stappen te ondernemen, ontbreekt. De landarbeiders op de kleigronden, die aan het eind van de vorige eeuw geen werk meer konden vinden, hadden geen keus; ze moesten iets doen om een bestaansmogelijkheid te vinden. Voor de boerenzoons op de zandgronden bestaat deze noodzaak niet. Er is voor hen altijd nog te eten en te drinken en er is een onderdak; de traditionele familie-verhoudingen brengen mee, dat dit hun niet wordt misgund. Zij hebben nog de keuze en vaak zal het directe ongemak en de moeilijkheden, die de migratie meebrengen, zwaarder wegen, dan het gebrek aan toekomstperspectieven. Zoals een boerenzoon aan een medewerker van het Landbouw-Economisch Instituut mededeelde, werd hij liever „Oom”, d.w.z. hij bleef liever ongetrouwd bij zijn getrouwde broer inwonend, dan te migreren. De gunstige resultaten, die de landbouw in en na de oorlog te zien heeft gegeven, zullen zeker een dergelijke mentaliteit in de hand hebben gewerkt.

Het is echter van het grootste belang, zowel voor deze jonge boeren zelf, als voor de Nederlandse samenleving, dat zij er van worden doordrongen, dat zij de thans bestaande kansen om te migreren dienen aan te grijpen. Een doelbewuste propaganda voor de migratie, een juiste voorlichting en een goede voorbereiding, die de stap naar een nieuw vaderland kan vergemakkelijken, is voor deze groep, meer dan voor enige andere groep van onze bevolking, noodzakelijk.

Wageningen.

Prof. Dr E. W. HOFSTEE.

Emigratie en sociale verantwoordelijkheid

Nu de emigratie van Nederlanders een sprekende omvang begint aan te nemen en in de Troonrede van 1950 een krachtige bevordering er van wordt aangekondigd, zal in het onderstaande een korte schets gegeven worden van één facet, nl. van het groeiende sociale verantwoordelijkheidsbesef ten aanzien van de emigratie over de afgelopen honderd jaar in Nederland. De verschillende vormen van sociale activiteit der Overheid, kerken en organisaties uit de vrije maatschappij, welke de landverhuizing hebben beïnvloed, bevorderd dan wel geleid, zullen hierbij als maatstaf worden genomen.

Onder emigratie wordt hier verstaan het vrijwillig vertrek van Nederlanders naar enig ander land, ten behoeve van blijvende vestiging en/of verkrijging van bestaansmiddelen aldaar, zo mede van hun gezinsleden, die hen begeleiden of volgen. Zij, die in dienst zijn van een Nederlandse werkgever, vallen buiten de emigratie.

De volgende drie fasen, gescheiden door de beide wereldoorlogen, kunnen worden onderscheiden:

I. Vrije emigratie tot 1914.

Dr J. van Hinte heeft in zijn werk: „Nederlanders in Amerika, een studie over landverhuizers en volksplanters in de 19e en 20e eeuw in de Vereenigde Staten van Amerika” (1928) aangetoond, dat het emigratieverschijnsel veel samengestelder is dan gewoonlijk wordt aangenomen. Hij onderscheidt:

a. een natuurlijke, min of meer spontane emigratie, welke door het zenden van brieven, geld, vrijkaarten aan achtergebleven familie dan wel dorpsgenoten werd gestimuleerd, zelfs in tijden van betrekkelijke bloei in Nederland. Deze wijze van selectie van emigranten heeft over het algemeen goede resultaten opgeleverd;

b. een kunstmatige, rechtstreeks aangewakkerde emigratie, welke veelal het gevolg was van voorspiegelingen door het bedrijf van malafide stoomvaart-, spoorweg- en landagenten, de zgn. emigrantenwervers, in ons land. Hiertegenover zij echter ook vermeld de activiteit van betrouwbare scheepvaartagenten, bijv. van de Neder-

landsch-Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij, die onder toezicht van districts-inspecteurs van genoemde onderneming werkten.

De eerstbedoelde praktijken, voortvloeiende uit de felle concurrentie tussen de scheepvaartmaatschappijen in de jaren rondom 1880, hadden een bedenkelijke daling van het peil der landverhuizers, ook van de Nederlandse, ten gevolge. Hier was niet meer sprake van de zelfbewusten en wilskrachtigen, maar van emigranten, die zich lieten verhuizen. Tegen deze contra-selectie werden door de Regering van de Verenigde Staten in 1882 en 1889 maatregelen genomen;

c. als derde bemiddelaar namen de kerken een niet minder belangrijke plaats in bij de landverhuizing. Van Hinte wijst in dit verband speciaal op de uiterst betrouwbare en geheel belangeloos verleende activiteit en hulp van het Amerikaanse kerkgenootschap „de Ware Kerk”, welke de emigratie van Christelijk-Gereformeerden hier te lande zo niet geleid, dan wel ten sterkste bevordert heeft. Niet alleen werd geestelijke en soms stoffelijke steun gegeven, de betreffende emigratie uit Nederland werd ook gebundeld tot kolonies, „vergaderd” rondom reeds gestichte kerken in de Verenigde Staten. Deze en andere groepsselectie werd uiteraard beïnvloed door de grote betekenis, welke de predikanten-emigrantenleiders als Van Raalte, Bolks en te Winkel in het eerste stadium van de landverhuizing rondom het midden van de 19e eeuw hebben gehad.

Uit een totalisering van de door Van Hinte vermelde Amerikaanse immigratie-opgaven blijkt, dat van 1848 tot 1914 rond 199.000 Nederlanders zich in de Verenigde Staten vestigden.

Bij al deze bedrijvigheid van particulieren, ondernemingen en kerken behield de Staat, overeenkomstig de opvattingen van die tijd, slechts een aanvullende rol. De wet van 1861, „houdende bepalingen omtrent bescherming van den doortocht en het vervoer van landverhuizers”, gewijzigd en aangevuld bij de wetten van 1869 en 1886, had de bedoeling om aan vreemde landverhuizers de doortocht door Nederland zo gemakkelijk mogelijk te maken, hun en doelmatig en goed vervoer, mede aan Nederlandse landverhuizers, te verzekeren en in het algemeen zodanige bescherming van personen en goederen te verlenen, dat zij zouden besluiten hun weg door Nederland te nemen, dan wel van een Nederlandse haven uit te emigreren. Een verkeersbelang werd hiermede tevens gediend.

In hoeverre de stroom van Polen, Duitsers, Zwitsers, Noren en Zweden, die via Rotterdam en Amsterdam naar de Nieuwe Wereld vertrokken, te danken is aan bovengenoemde strekking der wet, dan wel aan de felle tarievenoorlog tussen de elkaar beconcurrerende, binnen- en buitenlandse scheepvaartmaatschappijen, is thans moeilijk meer na te gaan. Van Hinte beoordeelt deze wet echter als geheel onvoldoende, evenals de activiteit van de op grond van deze wet in onze grote havensteden ingestelde commissies van toezicht op de doortocht en het vervoer van landverhuizers. Zo was bijv. van enige bescherming van aspirant-emigranten tegen de reeds gewraakte werfpraktijken, zoals deze in Italië, Zwitserland en Hongarije wel wettelijk geregeld was, tot in de jaren twintig van deze eeuw hier te lande geen sprake.

II. Gequoteerde immigratie, crisis en depressie, 1918-1940.

De emigratie in het tijdvak tussen de beide wereldoorlogen wordt grotendeels beheerst door de beperking van de immigratie in de tegenspelende landen en door de internationale crisis en daarop volgende depressie van de jaren dertig, waardoor de emigratie uit Nederland na 1930 tot zeer geringe proporties teruggebracht werd en zelfs een remigratie uit de belangrijkste ontvangende landen als de Verenigde Staten en Argentinië intrad.

In de jaren 1919 tot en met 1932 vertrokken uit de Nederlandse havens, althans volgens de niet geheel volledige gegevens van de commissies van toezicht, 41.444 Nederlandse emigranten.

Intussen waren hier te lande twee particuliere organisaties opgericht, t.w. de Nederlandsche Vereeniging Landverhuizing in 1913 en de Emigratie Centrale Holland in 1924. De eerste gaf speciale voorlichting en was o.a. bedoeld om de buitengewoon grote en ongewenste belangstelling van wervers en agenten van landmaatschappijen in de jaren twintig, mede in verband met de clandestiene immigratie, te breidelen, terwijl de tweede het vervoer van de emigranten verzorgde, hielp bij hun belangenbehartiging en tevens als tussenpersoon optrad voor gemeenten en kerkelijke organisaties. Systematisch vóór-onderzoek van emigratiemogelijkheden naar andere landen behoorde tevens tot de taken.

In 1931 werden beide organisaties verenigd in de thans nog bestaande Stichting Landverhuizing Nederland, welke zich ten doel stelt: het verrichten van alle handelingen, welke middellijk en onmiddellijk kunnen strekken om leiding te geven aan de landverhuizing uit Nederland, o.a. door het geven van voorlichting, het verlenen van bijstand, het voeling houden met landverhuizers, het voortdurend en stelselmatig onderzoek naar de mogelijkheden, die andere landen voor vestiging en lonende arbeid aan onze landgenoten bieden.

In verband met de activiteit van de Holland-Frankrijk Landbouw-Maatschappij, opgericht in 1924, welke zich bezig hield met het onderzoek naar en de realisering van de groepsvestiging van onze landelijke overbevolking in Frankrijk, waarvoor van semi-officiële Franse zijde belangstelling bestond, valt de overheidsbemoeiing met rechtstreekse emigratie te memoreren, nl. van de Nederlandsche Regeeringscommissie voor Emigratie naar Frankrijk, een en ander in overleg met de Rijkslandbouwconsulent in Parijs en de Rijksdienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling. Het vraagstuk van groepsemigratie van boeren en landarbeiders via kolonisatiecentra naar volksplantingen door een particuliere organisatie, dan wel van emigratie als vorm van internationale arbeidsbemiddeling door de Overheid werd hierbij aan de orde gesteld.

Een tweede stap van de Overheid was om de commissies van toezicht op de doortocht en het vervoer van landverhuizers in 1933 te ontbinden. Hun taken gingen over naar de daarvoor beter geoutilleerde ambtelijke organen, te weten de Scheepvaartinspectie, het Staatstoezicht op de Volksgezondheid en de plaatselijke politie.

In 1935/36, toen het diepste niveau van de depressie bereikt was en de emigratie praktisch stilstond, gaf de toenmalige Regering blijk van een vooruitziende blik, doordat zij de mogelijkheid onder ogen zag „dat in de toekomst niet minder dan te voren uit ons zo dicht bevolkte land een groote trek zal zijn naar den vreemde”, hetgeen voor haar aanleiding was om een nieuw ontwerp Landverhuizingswet, houdende bepalingen met betrekking tot emigranten en transmigranten, in te dienen.

Volgens de considerans werd in het ontwerp van wet niet slechts de doortocht en het vervoer, zoals vermeld in de wet van 1861, beter geregeld, maar ook werden ten aanzien van andere, niet het minst voor landverhuizers uit Nederland gewichtige, belangen betreffende voorlichting en propaganda, werving en arbeidsbemiddeling, gezondheid en veiligheid wettelijke maatregelen getroffen.

Deze veel bredere doelstelling leidde dientengevolge tot de invoering van een ruime definitie voor emigrant, zodat de bescherming in de wet bedoeld zich uitstrekt van „voorbereidende stappen doen voor vertrek naar het buitenland” tot aan „de definitieve toelating in het

emigratieland", dus inclusief voorwaardelijke en dien-tengevolge voorlopige toelating.

Blijkens de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer achtte de Regering het minder juist, dat zij rechtstreeks emigratie zou bevorderen. De Stichting Landverhuizing Nederland, daartoe door haar in staat gesteld, hield zich hiermede intensief bezig. Naar aanleiding van een vraag van enige leden in het Voorlopig Verslag werd een bijzonder Rijksbureau voor Emigratie door de Regering dan ook overbodig geacht.

Wel strekt de directe overheidsbemoeying zich uit tot het werven of in dienst nemen. Werkgevers zijn ingevolge art. 6 verplicht om voor arbeid in de vreemde gebruik te maken van organen der openbare arbeidsbemiddeling. Deze verplichting schept een waarborg, dat de werkzoekende niet op misleidende aanbiedingen (werfagenten) ingaat, dat hij in kennis gesteld wordt met alle inlichtingen, welke het orgaan nodig acht of dat hij door het orgaan verwezen wordt naar een deskundig lichaam als de Stichting Landverhuizing Nederland.

Naast andere maatregelen, de bescherming van de emigrant ten doel hebbende, valt nog in het bijzonder te vermelden, dat de Nederlandse consulaire ambtenaren ingeschakeld worden teneinde te voorzien in de bescherming van de emigrant tot aan het tijdstip van zijn definitieve toelating in het ontvangende land.

De huidige situatie, welke in 1936 door de geheel gewijzigde omstandigheden van na de tweede wereldoorlog niet te voorzien was, dient nu nog in het kort te worden geschetst.

III. Geordende emigratie sedert 1946.

Het wordt thans wel duidelijk dat na de tweede wereldoorlog een geheel nieuwe fase in de emigratie is ingetreden.

In de eerste plaats een enkel cijfer. In de jaren 1946, 1947, 1948, 1949 en de eerste helft van 1950 emigreerden volgens de gegevens van de Stichting Landverhuizing Nederland naar overzeese werelddelen (excl. Indonesië, Suriname en de Ned. Antillen) rond 45.000 Nederlanders, een aantal, dat de emigratie in de jaren 1919—1938, althans volgens de enige, maar niet geheel volledige, gegevens van de commissies van toezicht met rond 3.000 personen overtreft.

Een complex van oorzaken en voorwaarden maakt deze stijging enigszins begrijpelijk. Bevolkingsdruk in bepaalde delen van ons platteland, werkloosheid of dreigende werkloosheid in bepaalde categorieën van onze beroepsbevolking, politieke spanningen, bereidheid van de Overheid om de overtocht van sommige groepen van emigranten geheel of gedeeltelijk met subsidies te steunen, bereidheid van sommige, niet alle, immigratielanden om naar beroepen geselecteerde werkkrachten in ruimere mate op te nemen, vermindering van de woningnood in deze landen, zijn o.a. factoren, die een stijgende emigratie en immigratie in de hand werken.

Het deviezentekort in ons land en het transportprobleem zijn als min of meer tijdelijke, belemmerende krachten te beschouwen.

De Overheid bevordert de emigratie o.a. door:

a. op internationaal gebied

1e. algemeen ontsluitend werk te verrichten door het tot stand brengen van vestigingsverdragen met andere regeringen. Zo zijn ontwerp-verdragen met Brazilië, Nieuw-Zeeland en Australië in een min of meer vergevorderd stadium. De grote betekenis van deze verdragen is, dat zij de internationale migratie weer doen herleven;

2e. sommige landen bereid te vinden, in beginsel, bijdragen te leveren in de passage- en vervoerskosten van Nederlandse immigranten;

3e. met andere landen te onderhandelen over financiële tegemoetkoming bij kolonisatie van landbouwers;

4e. hulpverlening door landbouwattachés bij het afsluiten van contracten enz.

b. op nationaal terrein

1e. verantwoorde voorlichting door het Rijksarbeidsbureau via de Gewestelijke Arbeidsbureaux te geven, in groter verband door het houden van lezingen en meer individueel door persoonlijke besprekingen met aspirant-emigranten, waarbij, indien zij gehuwd zijn, echtgenote en oudere kinderen mede aanwezig dienen te zijn. Een zekere selectie naar leeftijd, persoonlijke geschiktheid en vakbekwaamheid, rekening houdende met de eisen van de immigratielanden, vindt hierbij plaats;

2e. geheel of gedeeltelijke subsidie van de overtocht te verlenen aan bepaalde categorieën van emigranten, waarbij o.a. aan canoïdaten uit „depressed areas" en uit bedreigde beroepen, aandacht wordt besteed.

Uit bovenvermelde activiteit blijkt, dat de Overheid een mede-verantwoordelijkheid draagt ten opzichte van de ontvangende landen, wat betreft samenstelling en kwaliteit van de stroom der immigranten. Anderzijds eist het landsbelang, op grond van kennis van de Nederlandse arbeidsmarkt, dat eventuele emigratie van grotere omvang van bepaalde categorieën arbeiders, die hier dringend nodig zijn, min of meer in de hand wordt gehouden.

Gelijktijdig met deze overheidsactiviteit ontwikkelt zich in de kringen van de confessionele landbouw- en arbeidersorganisaties, inclusief die van de werkgevers, een streven naar voorlichting aan en belangenbehartiging van de emigranten, geconcretiseerd en gebundeld in de Centrale Stichting Landbouw Emigratie, dat gebaseerd is op de volgende beginselen en richtlijnen:

1. spontane emigratie, gebaseerd op een vrije daad;

2. voorlichting, hulpverlening en bemiddeling op geestelijk, zedelijk en sociaal-economisch gebied door instellingen, welke gebaseerd zijn op eenzelfde levensbeschouwing als die van de emigrant;

3. goed-geleide immigratie, via gelijkgezinde ontvangst-organisaties of -centra in het immigratieland;

4. geestelijke en maatschappelijke nazorg in het immigratieland en waar mogelijk kolonisatie in confessioneel verband;

5. bevordering van nauwe contacten met de Protestants-Christelijke en Rooms-Katholieke kerken en kerkelijke instanties op immigratiegebied in deze landen.

Deze richtlijnen, gebaseerd op diep-religieuze beginselen, dienen niet alleen daarom gerespecteerd te worden, maar tevens op grond van de betekenis er van in het verleden, gewaardeerd te worden.

De reeds vermelde Stichting Landverhuizing Nederland heeft ten slotte o.a. een belangrijke taak bij de voorlichting, bij de arbeidsbemiddeling in de ontvangende landen, bij de contacten met gezantschappen, bij het regelen van de scheeps- en vliegtuigpassage, bij de aankoop van deviezen en bij de documentatie.

Samenvatting.

Toetst men het groeiende sociale verantwoordelijkheidsbesef, uiteraard met inachtneming van het beginsel van emigratie als vrije daad, aan de verschillende vormen van sociale activiteit, t.w. sociale zorg en sociale voorzorg, dan blijkt het volgende.

De ontwikkeling gaat van het stadium van:

1. individueel belang (werfagenten), en dat van individuele zorg vanwege familie en dorpsgenoten naar sociale zorg door de kerken;

2. minimale sociale zorg, voortvloeiende uit de oudere wetgeving naar sociale voorzorg, bedoeld in de latere

wetgeving (bescherming tegen de werfpraktijken door openbare arbeidsbemiddeling);

3. sociale zorg door de kerken naar sociale voorzorg door neutrale, door de Overheid gesubsidiëerde organisaties, blijkende uit stelselmatig onderzoek naar emigratiemogelijkheden;

4. moderne sociale zorg en voorzorg door Overheid (voorlichting) en confessionele organisaties (cursussen) naar dat van sociale nazorg in het immigratieland door deze organisaties (ontvangst- en assimilatiecentra) en vanwege onze landbouwattaché's, o.a. door hulpverlening bij het afsluiten van contracten.

De in de na-oorlogse jaren ontwikkelde activiteit van Overheid en confessionele organisaties voert in het belang van een sociale efficiency, niet in het minst ten opzichte van de immigratielanden, tot de noodzakelijkheid van een vorm van sociale ordening, waaronder hier, in navolging van Dr Kuin, verstaan wordt het bewuste scheppen van geregelde verhoudingen tussen sociale organen, waarbij in

deze definitie, ordening niet identiek behoeft te zijn met uitsluitende overheidsbemoeiing.

Over het vraagstuk van organisatie en taakverdeling van de bij de emigratie betrokken overheidsorganen en instellingen uit de vrije maatschappij, is zojuist door de Commissie Schilthuis advies aan de Regering uitgebracht.

De hierboven geschetste groei van het sociale verantwoordelijkheidsbesef ten aanzien van de emigratie en emigranten zal, naar verwacht mag worden, zijn sluitstuk vinden in een bundeling van krachten op dit terrein.

Een bundeling van krachten, welke niet alleen een doelbewuste emigratie-politiek en goed geleide emigratie mogelijk zal maken, maar tevens, in het raam van de internationale migratie, Nederlands positie bij deze, naar het woord van Carr Saunders „test case in international relations”, verder zal kunnen versterken.

Utrecht.

P. DE JONG, sociol. drs.

Emigrantenvervoer

Er zijn in de geschiedenis van de trek der Europeanen naar overzee diverse hausseperioden te onderscheiden en het ziet er naar uit, dat wij thans in Europa — en ook in Nederland — aan het begin staan van een nieuw hoogtepunt in de emigratieconjunctuur. Een opsomming van de oorzaken daarvan valt buiten het bestek van dit artikel. Opgemerkt kan worden, dat het helaas niet mogelijk is om ook maar bij benadering in cijfers aan te geven hoe het verloop van deze hausse zal zijn. Subjectieve waarderingen van de huidige en voor zover mogelijk van de toekomstige toestanden in het vaderland van de aspirant-emigrant en in het immigratieland zijner keuze geven de doorslag bij het besluit al of niet te vertrekken.

De aantallen personen, die in een langer tijdsbestek willen en kunnen emigreren zijn hierdoor niet tevoren te bepalen en het spreekt wel vanzelf, dat deze omstandigheid de oplossing van het vervoersprobleem niet gemakkelijker maakt. Verder is een typisch kenmerk van alle emigrantenvervoer het feit, dat het éénrichtingsverkeer is en men behoeft geen vervoerseconom te zijn om in te zien, dat het reeds daardoor in het algemeen onrendabel en dus voor particuliere ondernemingen weinig aantrekkelijk vervoer is. Hier komt dan nog bij, dat een belangrijk gedeelte van de emigranten niet in staat is de passageprijzen te betalen, die een rederij zou moeten vragen, ook wanneer accommodatie en voeding nog zo eenvoudig worden gehouden.

Omtrent de noodzakelijkheid van emigratie — en dus van emigrantenvervoer — bestaat in ons land vrijwel geen verschil van mening. Men kan hier ongetwijfeld van een landsbelang spreken: zowel voor de emigranten zelf als voor hen, die er de voorkeur aan geven in het vaderland te blijven, is het van de grootste betekenis, dat er mogelijkheden worden geschapen tot het vervoeren van die Nederlanders, die zich elders overzee een bestaan willen opbouwen.

Wanneer het particulier initiatief op het gebied van het vervoer, in hoofdzaak om de reeds vermelde reden, geen of slechts beperkte mogelijkheden ziet, ligt de conclusie voor de hand, dat op het gebied van het emigrantenvervoer een taak voor de Overheid is weggelegd. De Nederlandse Regering heeft die conclusie reeds vrij spoedig aan afloop van de tweede wereldoorlog getrokken en zij heeft zich — zodra hiertoe de mogelijkheid in de vorm van geschikte scheepsruimte bestond — sinds 1947 in toenemende mate met emigrantenvervoer beziggehouden.

Er waren omstandigheden die deze ontwikkeling hebben geremd. Op het tijdstip, dat de Nederlandse passagiersschepen, die in de jaren 1940—1945 als troepenschepen in de geallieerde oorlogvoering waren ingeschakeld, na afloop van de oorlog successievelijk weer ter beschikking van hun rederijen hadden kunnen worden gesteld, had de Nederlandse Regering deze schepen dringend nodig voor het vervoer van evacués, troepen — en later gezinshereniging — naar en van Indonesië. Toen dit vervoer begon af te nemen, werden die schepen, waaraan de rederijen voor het onderhouden van hun lijndiensten — en dus ook voor een eminent landsbelang — de meeste behoefte hadden, aan de eigenaars teruggeleverd. Behalve de drie door de Regering inmiddels aangekochte speciale troepenschepen, bestond de voor massavervoer ingerichte vloot daarna uit schepen, die in de oorlog met troepen hadden gevaren maar die uit hoofde van hun leeftijd en andere omstandigheden niet meer voor reconversie tot normale passagiersschepen in aanmerking kwamen, omdat zij dan als zodanig toch niet langer rendabel te exploiteren zouden zijn. Het betrof hier de „Volendam” van de Holland-Amerika Lijn, de „Johan van Oldenbarnevelt” van de Stoomvaart Mij „Nederland” en de „Sibajak” van de Kon. Rotterdamsche Lloyd. In tegenstelling tot schepen als de „Nieuw Amsterdam”, de „Oranje”, de „Indrapoera” e.a. (de „Willem Ruys” kwam gelijk bekend eerst na de oorlog in de vaart) zijn deze niet meer in hun oorspronkelijke staat van passagiersschepen teruggebracht en zijn zij door de Nederlandse Regering in charter gehouden. Deze schepen hebben in de na-oorlogse jaren een aandeel gehad in het transport van troepen en burgerpassagiers naar en van Indonesië en wanneer daarvoor gelegenheid was, hebben zij op de uitgaande reis ook emigranten vervoerd.

Om technische redenen is thans besloten het charter van de „Volendam” te beëindigen nadat dit schip in 1951 nog een aantal emigrantenreizen naar Canada heeft gemaakt. Nu het bijzondere Indonesië-vervoer afloopt, zal met de rederijen van de beide andere schepen een overeenkomst inzake emigrantenvervoer moeten worden getroffen, hetzij in de vorm van een vervoersovereenkomst, hetzij doordat de schepen op charter worden gehouden. Zoals reeds vermeld, bezit de Regering verder nog drie in 1946 aangekochte speciale troepenschepen, t.w. de „Zuiderkruis”, de „Waterman” en de „Grote Beer” en het ligt in het voornemen zodanige voorzieningen te treffen, dat

deze schepen geschikt worden resp. blijven voor het op eenvoudige maar toch verzorgde wijze vervoeren van emigranten.

Waar het bij de benadering van dit vervoersprobleem nu eenmaal onmogelijk is plannen te maken en ten uitvoer te leggen zonder dat men zich op bepaalde cijfers baseert, wordt er thans van uitgegaan, dat naar Australië, Nieuw-Zeeland, Canada, Zuid-Afrika en Zuid-Amerika in de eerstkomende jaren ongeveer 40.000 personen per jaar zullen emigreren. Gerekend naar het aantal vormt Australië het belangrijkste doel der emigranten; ook van vervoer-technisch oogpunt uit bezien scheidt het transport naar dit werelddeel en naar Nieuw-Zeeland, mede door de lange reis en de grote klimaatverschillen tussen verschillende onderdelen van het traject, de grootste problemen. Zoals bekend, wordt het vrachtverkeer onder Nederlandse vlag tussen Nederland en Australië onderhouden door de Holland-Australië Lijn van de Verenigde Nederlandse Scheepvaartmaatschappij. Deze rederij heeft echter uitsluitend vrachtschepen met een zeer beperkte passagiers-accomodatie in de vaart, zodat deze dienst voor emigrantenvervoer geen rol speelt.

De eerder genoemde vijf schepen zouden in staat zijn jaarlijks circa 20.000 personen naar Australië te vervoeren, maar die vervoerscapaciteit wordt in 1951 nog niet bereikt, omdat de schepen voor de verbouwing geruime tijd uit de vaart moeten worden genomen. Wanneer de twee te verbouwen regeringsschepen, t.w. de „Zuiderkruis” en de „Waterman”, bijv. in Juni/Juli 1951 gereed komen en de „Sibajak” alsmede de „Johan van Oldenbarnevelt” in de tweede helft van 1951 verbouwd worden, zullen er van de 26.000 emigranten naar Australië en Nieuw-Zeeland, die voor 1951 worden verwacht, ca 12.500 met speciale Nederlandse emigrantenschepen kunnen worden vervoerd. In 1952 en daarna zal dan de vervoerscapaciteit per schip ongeveer 20.000 personen of meer kunnen bedragen. Of dit aantal personen ook werkelijk zal emigreren is de vraag, maar waar er eigenlijk in alle richtingen een tekort aan vervoergelegenheid voor emigranten is, zou eventuele overtollige tonnage naar de Verenigde Staten, Canada of Zuid-Afrika kunnen worden ingezet.

Het ligt in de bedoeling, dat de drie regeringsschepen op de gebruikelijke wijze door de Staat (Directoraat-Generaal van Scheepvaart) zelf worden geëxploiteerd.

Uiteraard zal de exploitatie van de regeringsschepen op kostenbasis geschieden, zodat, voor zover de kostprijs niet door de passageprijs wordt gedekt, een oplossing voor het tekort zal moeten worden gevonden. In dit verband is het van belang, dat de immigratielanden waarschijnlijk een gedeelte van het subsidie, dat aan de emigranten zal worden verleend, voor hun rekening zullen nemen.

Naast het emigrantenvervoer over zee is uiteraard ook vervoer door de lucht mogelijk. De vervoersprijs ligt daar hoger dan bij vervoer per schip. Mocht het voor 1951 verwachte aantal emigranten ook inderdaad bereikt worden, dan speelt deze factor echter nauwelijks een rol, omdat de capaciteit van het scheepsvervoer, althans onder Nederlandse vlag, alsdan ontoereikend zal zijn. Een belangrijk voordeel van het transport door de lucht is de soepelheid van het luchtverkeersapparaat, waardoor een snelle aanpassing van het vervoer aan de behoeften verzekerd is. Ook het feit, dat de overtocht in enkele dagen volbracht wordt, zal voor velen aantrekkelijk zijn, maar bij anderen weer zal dit voordeel niet opwegen tegen het nadeel van de hogere kosten verbonden aan vliegpassage of om andere redenen.

In ieder geval moge uit het vorenstaande blijken, dat door een gezamenlijke inspanning van scheid- en luchtvaart, een zo groot mogelijk aantal emigranten ook inderdaad op weg gebracht zal kunnen worden.

's-Gravenhage.

J. KROL.

AANTEKENINGEN

Statistiek van de buitenlandse migratie 1948 en 1949

De steeds toenemende belangstelling voor de buitenlandse migratie en de allerwege groeiende overtuiging van de noodzaak om voor ons land tot een doelbewuste emigratiepolitiek te komen, hebben er mede toe geleid, dat het Centraal Bureau voor de Statistiek dit jaar voor de eerste maal een speciale publicatie aan dit onderwerp heeft gewijd. In het volgende zullen de belangrijkste punten uit deze „Statistiek van de buitenlandse migratie 1948 en 1949” worden samengevat¹⁾.

Grondslag van de Statistiek:

De statistiek van de buitenlandse migratie berust in Nederland op een telling van de uit het buitenland gevestigde en daarheen vertrokken personen, voor zover daarbij sprake is geweest van opnemingen in, resp. afvoeringen van de gemeentelijke bevolkingsregisters of het Centraal Bevolkingsregister. De gevallen, waarin opneming in, resp. afvoering van het bevolkingsregister moet plaatsvinden, zijn nauwkeurig aangegeven in het Besluit bevolkingsboekhouding, Staatsblad 1936 No. 342, alsmede in de uitvoeringsbepalingen daarop en de later vastgestelde wijzigingen.

De koppeling van de statistiek der buitenlandse migratie aan bovenvermelde opnemingen en afvoeringen brengt uiteraard consequenties mede voor de inhoud. Uit de termijnen, waarbij tot opneming, resp. afvoering wrdrt overgegaan, volgt, dat vestiging uit het buitenland eerder in de statistiek tot uitdrukking zal komen dan het vertrek daarheen. Voorts wordt geen onderscheid gemaakt tussen blijvende en tijdelijke migranten. De migratiecijfers omvatten dan ook, behalve de permanente migranten, tevens personen, die slechts tijdelijk in Nederland zullen verblijven, alsmede vertrekkende, tijdelijk aanwezig geweest zijnde personen, terwijl zij, die tijdelijk, d.w.z. voor korter dan een jaar, naar het buitenland vertrekken in de statistiek geheel ontbreken, daar in het kader van de bevolkingsboekhouding dan geen registratie plaatsvindt.

De met ingang van 1 Juli 1947 ingevoerde individuele telkaart voor de migranten opende mogelijkheden voor groepering en splitsing der gegevens, die vroeger niet bestonden. Een voorgestelde aanvulling der individuele telkaarten zal met ingang van 1 Januari 1951 een nog verdere, differentiatie toelaten. Een scheiding tussen permanente en tijdelijke migratie zal dan mogelijk zijn. Het feit, dat tijdelijk naar het buitenland vertrekkenden buiten de statistiek vallen, blijft echter bestaan. Er wordt dan tevens een vorm verkregen, die zoveel mogelijk aansluit op de in dit opzicht door het Internationaal Arbeidsbureau en het Statistisch Bureau van de U.N.O. uit een oogpunt van internationale vergelijkbaarheid naar voren gebracht wensen.

Het-grondmateriaal.

Tot 1936 werd de statistiek bewerkt uit de jaarlijks door de gemeentebesturen omtrent de woonplaatsveranderingen gedane opgaven. De desbetreffende gegevens zijn van jaar op jaar in de Statistiek van de loop der bevolking gepubliceerd.

Na de invoering van het Besluit bevolkingsboekhouding is de bovenvermelde jaarlijkse opgave der gemeentebesturen vervangen door een maandelijks. Bovendien werd de opneming in en de afvoering van het bevolkingsregister der uit het buitenland gekomen, resp. daarheen vertrokken personen gebonden aan de toestemming der

¹⁾ Voor de hiervoor verkregen toestemming zeggen wij het C.B.S. gaarne dank.

nijmegen

VOOR

UW

industrie

1946 noodgedwongen moesten verblijven, doch zodra daartoe gelegenheid bestond, zijn gerepatriëerd. Hier is dus eigenlijk sprake van uitgestelde immigratie. In de gehele oorlogsperiode zijn het de deportatiemaatregelen, welke het beloop van de mobiliteit bepalen; daarna is de immigratie weer de bepalende factor voor de mobiliteit.

De cijfers over de migratie-overschotten laten zien, dat er van 1929 tot en met 1934 steeds een vestigings-overschot is geweest. Daarna volgt een reeks van vertrek-overschotten, welke alleen in het oorlogsjaar 1939 en in de jaren onmiddellijk na de capitulatie van Duitsland en Japan door vestigingsoverschotten wordt onderbroken.

Het migratie-overschot veroorzaakt tezamen met het geboorte-overschot de toeneming of afnemning van de bevolking. In verhouding tot het geboorte-overschot is het migratie-overschot van geringe betekenis. Het geboorte-overschot in de jaren 1929 tot en met 1944 bedroeg gemiddeld 10 à 14‰, terwijl het migratie-overschot in doorsnee schommelde tussen plus 2‰ en min 2‰. Voor 1947, 1948 en 1949 waren deze cijfers respectievelijk 19,9; 18,1; 15,7‰ en 1,1; 2,1; 2,2‰. Weliswaar dragen de geboortecijfers in de na-oorlogse jaren een bijzonder karakter, doch het is niettemin duidelijk, dat het vertrek-overschot belangrijk zal moeten toenemen, wil het daadwerkelijk bijdragen tot opvang van het geboorte-overschot.

De buitenlandse migratie in 1948 en 1949.

De totale omvang der migratie in 1948 en 1949 is ten opzichte van de totale bevolking ongeveer even groot als vóór de oorlog. De migratie bestond voor 80 à 90 pCt uit Nederlanders en Nederlandse onderdanen, voor de rest uit vreemdelingen. Voor de twee jaren tezamen was er een vertrekoverschot van 44.736 Nederlanders en Nederlandse onderdanen tegenover een vestigingsoverschot van 2.694 vreemdelingen.

Wat de herkomst, resp. de bestemming betreft, bestond de migratie van Nederlanders voor 50 pCt uit verkeer met Indonesië. De overige 50 pCt kwam, voor zover het immigranten betrof, vóór het grootste deel uit Europese landen (met name uit België en Luxemburg en uit Duitsland), en ging voor zover het emigranten betrof, vooral naar de Verenigde Staten, Canada en Australië. Immigranten en emigranten van vreemde nationaliteit bewegen zich hoofdzakelijk (75—80 pCt) tussen Nederland en de overige Europese landen.

Rond 60 pCt der migranten met Nederlandse en 50 pCt van die met vreemde nationaliteit vestigden zich in en vertrokken uit Noord- en Zuid-Holland.

De beroepsverdeling der migranten vertoont, naar gelang hun herkomst resp. bestemming, belangrijke afwijkingen. Tabel II geeft hiervan een duidelijk beeld.

Ten aanzien van de leeftijdsverdeling blijkt de grootste migratie in de leeftijdsgroepen van 20—29 en van 30—49 jaar plaats te vinden. In totaal bedroeg het vertrekoverschot van migranten van Nederlandse nationaliteit in 1948 en 1949 tezamen, 6.487 mannen en 5.891 vrouwen van 20—29 en 8.094 resp. 7.752 van 30—49 jaar. De emigrerende landbouwers kwamen voornamelijk uit de leeftijdsklassen beneden de 25 jaar; de overige arbeiders meer uit die van 20—29 jaar. De leeftijdsverdeling van de ambtenaren e.d. had haar zwaartepunt boven de 30 jaar, die voor de overige employé's boven de 25 jaar. Voor de bedrijfshoofden lag het maximum boven de 50 jaar.

In 1949 was de migratie van niet-gehuwden vooral van belang onder de 25—39 jarigen en die van gehuwden onder de 20—34 jarigen. Daar voorts de immigratie regelmatig over de verschillende leeftijdsgroepen was verdeeld dan de emigratie, ging het vertrekoverschot vooral

ten koste van niet-gehuwden en gehuwden in bovengenoemde leeftijdsklassen.

Tenslotte ging de emigratie meer in gezinsverband dan de immigratie en telden de vertrekkende gezinnen meer kinderen dan die, welke zich hier kwamen vestigen.

Brazilië's immigratiepolitiek

In „Kyklos, Internationale Zeitschrift für Sozialwissenschaften”, vol. IV 1950, is een belangwekkend artikel gepubliceerd van de hand van Emilio Willems, getiteld „Einwanderungsprobleme Brasiliens”. De inhoud van dit artikel laten wij hieronder verkort volgen.

Men kan in Brazilië twee typen van buitenlandse kolonisatie onderscheiden. Het eerste betreft de vestiging van Europese en Aziatische immigranten op landerijen, die volgens een bepaald plan werden verdeeld en door hun exploitanten d.m.v. koop werden verworven. Deze vorm van kolonisatie leidde tot kleinbezit, familiebedrijven en een akkerbouwvorm, waarvan het hoofdkenmerk de gelijktijdige verbouw van verschillende voor het levensonderhoud belangrijke producten is. Het tweede kolonisatietype is ten nauwste verbonden met de plantages van São Paulo, die reeds vóór het midden der vorige eeuw met gebrek aan arbeidskrachten hadden te kampen. Deze plantages konden niets anders doen dan het steeds kleiner wordende aantal slaven vervangen door vrije arbeiders, een programma, dat tijdens de opheffing der slavernij practisch was voltooid. Honderdduizenden Italianen, Portugezen, Spanjaarden en Japannezen begonnen hun bestaan in Brazilië op de koffieplantages.

Het eerste type drukte op de zgn. buitenlandse kolonisatiezones in de drie Zuidelijke staten, Rio Grande do Sul, Santa Catarina en Paraná zijn speciaal — in Braziliaanse ogen exotisch — stempel. Daar de immigranten geheel onbewoonde gebieden ontsloten en zich daar vestigden, vormden zich cultureel homogene zones, waar de immigranten en hun nakomelingen gedurende lange tijd bijna geheel geïsoleerd bleven. Deze toestand veranderde pas gedurende de laatste drie decennia in verband met de steeds sterker wordende industrialisatie in deze gebieden.

Terwijl deze isolering in het Zuiden regel was, behoorde zij in São Paulo tot de uitzonderingen. De arbeiders in de koffieplantages waren van begin af aan van verschillende nationale herkomst en de sociale verbetering in de positie van vele immigranten leidde tot geografische verschuivingen en nieuw contact tussen de verschillende volksgroepen. De ontsluitingen van maagdelijke gebieden droegen nergens het karakter van ondernemingen van homogene immigrantengroepen en overal was een relatief talrijk landarbeidersproletariaat beschikbaar, dat het familiebedrijf veelal op de achtergrond drong of in het geheel geen gelegenheid gaf naar voren te komen. De voorwaarden voor een grootscheepse sociale aanpassing waren derhalve in São Paulo veel gunstiger dan in de Zuidelijke staten. Hierbij komt nog, dat de immigranten in São Paulo hoofdzakelijk uit het Middellandse Zeegebied afkomstig waren en in cultureel opzicht nauwer met Brazilië verwant waren dan de Duitse en Slavische immigranten in het Zuiden.

Nog een ander verschil dient te worden genoemd. In de dun bevolkte Zuidelijke staten met hun rudimentaire verkeerssituatie en uiteenlopende geografische omstandigheden, die geen commerciële vorm van landbouw, zoals in São Paulo, mogelijk maakten, waren de immigranten veelal op zelfvoorziening aangewezen, waarbinnen zich de mogelijkheden tot ruil slechts zeer langzaam ontwikkelden. In São Paulo was precies het tegenovergestelde het geval; koffie en katoen openden van begin af aan geheel

andere commerciële mogelijkheden en de immigranten, die landerijen kochten of pachtten, pasten zich snel aan het gecompliceerde mechanisme van een sterk ontwikkelde markthuishouding aan.

Nu rijst de vraag, welke consequenties uit deze immigratie-ervaringen over een periode van honderd jaar voortvloeiden of nog steeds voortvloeien en hoe deze ervaringen de huidige en toekomstige immigratie-ontwikkeling beïnvloeden.

Gewoonlijk beschouwt men Brazilië als een land met onbegrensde immigratiemogelijkheden en het ontbreekt niet aan cijfermatige speculaties omtrent de vestigingsmogelijkheden in dit land en het nut, dat het van een grootscheepse immigratie zou kunnen verwachten. Naast utopische „Spielereien” met astronomische getallen bestaan berekeningen van het land zelf, die zijn gebaseerd op een nauwkeurige kennis van het land en zijn mogelijkheden. Jammer genoeg gaan deze plannen bijna alle van een verkeerde veronderstelling uit. Men neemt nl. doorgaans als gegeven aan, dat rationele economische overwegingen de basis vormen van de Braziliaanse immigratiepolitiek. Dit is echter niet het geval, zeer zeker niet in de mate als gewoonlijk wordt verondersteld.

Teneinde de eigenaardige, zeer gecompliceerde en vaak tegenstrijdige houding van Brazilië t.o.v. de immigratie te begrijpen, is een kort historisch overzicht onvermijdelijk.

Brazilië was, zoals bekend, tot 1822 een Portugese kolonie. De politieke zwakte van het moederland leidde al spoedig tot een hermetische afsluiting van en een nauwkeurige contrôle op deze reusachtige Amerikaanse kolonie. Enerzijds wilde Portugal op deze wijze een streven naar zelfstandigheid onmogelijk maken, anderzijds de invloeden van landen, waaraan men uit politiek oogpunt verdachte belangstelling voor het land toeschreef, uitschakelen. Eeuwenlang werd op de binnenkomst van vreemdelingen zorgvuldig toezicht gehouden. Deze radicale isolering leidde tot een vijandige houding tegenover vreemdelingen, die in de Braziliaanse cultuur diep is geworteld. Het spreekt welhaast vanzelf, dat de Portugezen het eerste slachtoffer van deze houding werden, doch later richtte zij zich tegen de immigranten, die zich van 1820 af in Brazilië vestigden. Terwijl de afkerigheid van vreemdelingen zich in de eerste helft van de vorige eeuw hoofdzakelijk tegen protestanten en de Portugezen richtte, nam deze houding in de tweede helft van de vorige eeuw langzamerhand een politiek karakter aan. Men begon, al dan niet terecht, het streven naar politieke autonomie van homogene immigrantengroepen, m.n. Duitsers en later ook Japannezen, te vrezen.

Men zal zich afvragen, hoe onder deze omstandigheden nog immigratie op enigszins grote schaal kon plaatsvinden. Enige vooraanstaande politici van het eerste en tweede keizerrijk waren de immigratie gunstig gezind. Vooral Don Pedro II, gedurende wiens lange regering een zeer verziende immigratiepolitiek werd gevoerd. De officiële houding van de jonge republiek was, vooral onder Noord-Amerikaanse invloed, nog liberaler. Anderzijds moet niet worden vergeten, dat deze politiek met talrijke tegenslagen had te kampen. Reeds de eerste aanloop voor een door de Staat gesteunde immigratiepolitiek werd ten gevolge van heftige tegenstand in het parlement gedurende vele jaren onderbroken. Veel belangrijker is evenwel het feit, dat de zich langzaam vormende openbare mening nauwelijks enige twijfel overliet, dat de immigranten zich onder alle omstandigheden moesten aanpassen. Deze houding was in strijd met de verdraagzaamheid, waarmee men gedurende vele decennia de vorming van cultureel verschillende vestigingsgebieden, met eigen scholen en verenigingen, dulde. Sociologisch geschoorde

waarnemers zou het duidelijk geweest zijn, dat deze tegenstelling zich uiteindelijk zou moeten openbaren. Gedurende de eerste wereldoorlog vonden de voorbereidingen voor de ommekeer plaats. De bijzondere wetgeving op scholen, die de voorlopige Regering van 1930 voor de zgn. buitenlandse vestigingszones uitvaardigde, vormde een volgende étappe van dit ontwikkelingsproces, waarbinnen de nationalistische tendenties de overhand kregen. Met de dictatuur van 1937 brak eindelijk de nationalistische reactie, waartoe de fascistische en nationaal-socialistische tendenties van vele immigranten de aanleiding gaven, sterk door. De buitenlandse scholen, kranten en verenigingen werden gesloten of genationaliseerd en het onderwijs in vreemde talen op de lagere scholen werd verboden. Het hoogtepunt van deze overhaaste assimilatiepolitiek, die een verleden van bijna honderd jaar in enige jaren trachtte uit te wissen, vond plaats, toen Brazilië zich in de oorlog aan de zijde der geallieerden schaarde.

Het is niet te ontkennen, dat de betrekkelijk liberale immigratiepolitiek uit het verleden ten dele met economische belangen samenging. Dit geldt vooral voor de Staat São Paulo, die verreweg het grootste aantal immigranten absorbeerde. In het belang der koffieplantages was het noodzakelijk, dat vele buitenlandse landarbeiders het land binnenkwamen, en daar de „koffiemagnaten” in de periode vóór de industrialisatie de sterkste politieke macht vertegenwoordigden, is het duidelijk, dat gedurende tientallen van jaren honderdduizenden immigranten op staatskosten naar Brazilië werden gebracht. In de Zuidelijke staten was het economisch belang van de immigratiepolitiek van algemene aard. In deze gebieden werd de welwillende houding van de economisch arme staten vooral bepaald door de vooruitzichten op een grootscheepse verbetering van het land en op hogere belastinginkomsten.

Na deze uiteenzetting, die de drijfveren voor de vijandige houding t.o.v. vreemdelingen trachtte te verklaren, wijst Emilio Willems op een andere, sterk tegengestelde, houding. De Braziliaan vertoont een neiging om de mensen, waarmede hij in aanraking komt, te beoordelen en te behandelen volgens persoonlijke indrukken. De immigrant krijgt vaak met Brazilianen te maken, die over het algemeen enigszins „deutschfeindlich” zijn, maar die altijd bereid zijn uitzonderingen te aanvaarden, zodat hun algemene houding hen niet verhindert Duitsers tot hun vrienden te rekenen. Terwijl de buitenlanders enerzijds aan een groot aantal wettelijke beperkingen zijn onderworpen, die vnl. betrekking hebben op politieke rechten en de uitoefening van bepaalde beroepen, ondervinden zij anderzijds vaak grote welwillendheid, begrip en echte vriendschap. Dit betekent echter niet, dat de Brazilianen, die zo'n houding aannemen, het niet eens zijn met de beperkingen, waaraan de immigranten zijn onderworpen.

Uit het bovenstaande mag men niet concluderen, dat deze tweeslachtige houding in alle streken van Brazilië, in alle maatschappelijke klassen en groepen, in dezelfde mate bestaat. Over het algemeen kan men zeggen, dat het Noorden vijandiger tegenover vreemdelingen staat dan het Zuiden. De lagere en hogere maatschappelijke klassen staan welwillender tegenover immigranten dan de middenklassen. Ondernemers en planters zijn uit economische overwegingen de immigranten gunstig gezind, terwijl de zeer talrijke ambtenaren en militairen zeer wantrouwend, zo niet afwijzend tegenover immigratie staan. De vakbonden zijn — met uitzondering van de door communisten beïnvloede — over het algemeen de immigratie gunstig gezind.

Hoe bescheiden de rol is, die de economische belangen in de immigratiepolitiek spelen, blijkt uit de gebeurtenissen der laatste jaren. Eind 1945 begon de herdemocratisering

van Brazilië. Terwijl de constitutie van 1934 m.b.t. de immigratie de Noordamerikaanse quotapolitiek overnam, neemt de nieuwe constitutie van 1946 er genoegen mee naar een te ontwerpen speciale immigratiewetgeving te verwijzen. Op dit ogenblik, drie jaar na het van kracht worden van de constitutie, heeft Brazilië een dergelijke wetgeving nog niet. Afgezien van zekere, in de meest recente tijd toegestane, verlichtingen gelden nog de „wetten” van de dictatuur. Wat deze politiek van op de lange baan schuiven betekent, wordt duidelijk, wanneer men de volgende feiten onder het oog ziet.

1. Gedurende de oorlog vond de industrialisatie van Brazilië in een tempo plaats, dat men voorheen voor onmogelijk zou hebben gehouden. Er ontstond een tekort aan arbeidskrachten, dat tot sterke loonsverhogingen leidde. Daar men voordien weinig aandacht had geschonken aan een jong geslacht van geschikte vakarbeiders, werd het gebrek aan gespecialiseerde arbeiders een zeer onaangenaam en moeilijk op te lossen probleem.

2. De industrie centra trokken honderdduizenden arbeiders van het platteland tot zich, waardoor de toestand in de agrarische sector, die in normale tijden toch al met gebrek aan arbeidskrachten te kampen had, zeer hachelijk werd. De agrarische productie daalde, en grote oppervlakten, die voordien werden bebouwd, werden weiden voor het vee. De levensmiddelenprijzen stegen zo sterk, dat Brazilië tegenwoordig terecht als één der duurste landen ter wereld wordt beschouwd.

Uiteraard ontbrak het niet aan pogingen van belanghebbende kringen om een snelle immigratie op grote schaal te bewerkstelligen. Deze pogingen mislukten evenwel, ondanks de betrekkelijk grote politieke macht, waarover deze kringen beschikten. Tot nu toe „rust” het wetsontwerp betreffende immigratie in de handen van een parlamentscommissie, die het moet bestuderen. Zelfs van de mogelijkheid om „displaced persons” uit de Europese vluchtelingenkampen op te nemen, werd slechts een zeer bescheiden gebruik gemaakt.

Uit deze feiten mag men gevoeglijk concluderen, dat er ten dele sprake is van een verkapte tegenstand tegen immigratie. Een gedegen kennis van de gedurende de dictatuurperiode opgedoken argumenten, die ook nu nog vaak tegen immigratie worden aangevoerd, doet geen twijfel rijzen omtrent het politieke karakter van deze tegenstand. Op de keper beschouwd ziet men in immigratie steeds hetzelfde gevaar, nl. dat van communistische of fascistische agitatie en bovenal het gevaar van de neiging om zich niet aan te sluiten, die men vooral aan talrijke Europeanen en Aziaten toeschrijft.

Hiermede is het punt bereikt, dat voor de beoordeling van het immigratieprobleem essentieel schijnt te zijn. De vraag rijst nl., of deze vrees voor zich niet assimilerende vreemdelingen voortspruit uit concrete ervaringen, die deze bezorgdheid op objectieve wijze rechtvaardigen. De vorming van een welgefundeerde openbare mening omtrent immigratieproblemen is, vooral in zo'n groot land als Brazilië, afhankelijk van de kwaliteit en de kwantiteit der beschikbare gegevens. In de hoofdstad beslist men over problemen, die zich voordoen in plaatsen, die veelal duizend à tweeduizend kilometer van elkaar zijn verwijderd. En deze beslissingen zijn niet gebaseerd op volgens wetenschappelijke methoden verzameld feitenmateriaal, maar de literatuur, die door parlamentscommissies, immigratiebureaux en andere belanghebbenden gewoonlijk wordt geraadpleegd, bestaat uit onbetrouwbare statistieken, tijdschriftreportages en reisverhalen, die verkeerde, oppervlakkige of eenzijdige beschouwingen ten beste geven. Deze literatuur oefent over het algemeen de twijfelachtige functie uit, oude en liefdevol gekweekte

vooroordelen over de in het brandpunt der discussie staande „Anpassungsfähigkeit” van bepaalde immigrantengroepen te vereeuwigen. Het zijn derhalve geen werkelijke ervaringen met immigranten, maar de waandenkbeelden van ongeschoolde en eenzijdige waarnemers, die sedert honderd jaren een doorslaggevende invloed op Brazilië's immigratiepolitiek uitoefenen.

Deze feiten kunnen evenwel het bestaan van machtige groepen, die bij een grootscheepse immigratie belang hebben, niet aan het oog onttrekken. Ongetwijfeld hebben deze groepen sedert de herdemocratisering van Brazilië een toenemende invloed verkregen. Er bestaat echter in de eerstkomende jaren weinig kans, dat deze liberale groeperingen politiek de overhand zullen krijgen. Alle praktische oplossingen van het immigratieprobleem, speciaal de reeds lang in voorbereiding zijnde immigratiewetgeving, zullen daarom compromis-oplossingen zijn, binnen wier kader de toekomstige immigratie vermoedelijk aan restricties t.a.v. de volgende punten zal zijn onderworpen.

1. De immigratie zal selectief zijn, m.a.w. men zal in Brazilië uitsluitend of bij voorkeur immigranten binnenlaten, die uit hoofde van hun beroep — landbouwers, vakarbeiders, handarbeiders en hooggequalificeerde technici — gewenst zijn. Voorts zal selectie plaatsvinden volgens land van herkomst; men zal aan die immigranten, die zich gemakkelijk aanpassen — Portugezen, Spanjaarden en Italianen —, de voorkeur geven. Vermoedelijk zullen Aziaten worden geweerd of slechts in zeer beperkt aantal worden toegelaten.

2. De immigratie zal kwalitatief sterk worden beperkt. Het staat daarentegen niet vast, of men het in 1934 van de Verenigde Staten overgenomen quotastelsel zal handhaven of niet.

3. Waarschijnlijk zal het culturele leven der immigranten in de toekomst aan zekere beperkingen onderworpen blijven.

4. Het is vrijwel uitgesloten, dat de genaturaliseerde Brazilianen het sedert 1934 ontnomen passieve kiesrecht weer zal worden verleend.

Enkele dezer restricties zullen ongetwijfeld de immigranten ten goede komen, m.n. de voorkeur voor bepaalde beroepen en de kwantitatieve beperkingen. Op deze wijze zal o.a. een al te grote concurrentie worden vermeden. In dit verband dient echter ook op een waarschuwend voorbeeld van het verleden te worden gewezen: het grote aantal immigranten, dat naar het land van herkomst terugkeerde — meer dan $\frac{2}{5}$ van het totale aantal immigranten — pleit niet voor een liberale wetgeving, zoals deze in de vorige eeuw werd toegepast.

Geld- en kapitaalmarkt

De geldmarkt.

De geldmarkt was de afgelopen week vrij ruim. De weekstaat van De Nederlandsche Bank per Maandag 11 December droeg feeds de kenmerken van de plaatsgevonden ontspanning: de voorschotten in rekening courant waren f 18 mln lager en de saldi van banken bij de circulatiebank f 19 mln hoger dan een week tevoren.

Ook in de geldmarktariëven kwam de geldruimte tot uitdrukking. Voor kortlopend papier bestond er nogal vraag; zo werd voor December- en Januaripapier resp. $\frac{7}{8}$ en $1\frac{1}{8}$ pCt geboden. Daarentegen bestond er — waarschijnlijk uit hoofde van ruilingen — aanbod van September- en Octoberpromessen, welke tegen $1\frac{1}{2}$ pCt werden gelaten. Callgeld noteerde de gehele week het minimum van $\frac{3}{4}$ pCt.

De kapitaalmarkt.

De daling, welke tijdens de verslagweek over de gehele linie op de aandelenbeurs plaatsvond, was het resultaat van het samentreffen van een aantal koersdrukkende factoren, zoals de slechte politieke en militaire situatie in het Verre Oosten, het gebrek aan overeenstemming tussen Nederland en Indonesië t.a.v. Nieuw Guinea en wellicht ook, zij het op de achtergrond, de kans, dat in verband met de credietbehoeften van het bedrijfsleven de emissiestroom zal voortgaan.

In de tweede helft van de verslagweek was alle belangstelling geconcentreerd op de emissie Koninklijke, welke onderneming f 200,05 mln in aandelen converteerbare 3½ pCt obligaties emitteert. Recht van voorkeur hebben houders van f 100 mln 3½ pCt obligaties 1947 en van f 100,05 mln 3½ pCt onderhandse leningen 1949, terwijl f 49,95 mln reeds bij een eigen pensioenfonds der Koninklijke is geplaatst. Nieuw geld wordt er dus door de Koninklijke practisch niet aan de kapitaalmarkt onttrokken:

Het is opvallend, dat onder de vele geruchten, welke omtrent een komende emissie van de Koninklijke de laatste maanden circuleerden, de mogelijkheid van een converteerbare obligatie-emissie niet voorkwam.

Naar de bedoelingen der Koninklijke met deze conversie laat zich slechts gissen. Verbetering van de verhouding eigen: vreemd kapitaal ligt voor de hand. De conversiekoers van 290 pCt alsmede de bepaling, dat deze koers nog verlaagd zal kunnen worden in geval van nieuwe aandelenemissies of uitreiking van bonusaandelen, dan wel in geval van aflosbaarstelling der thans geëmitteerde obligaties wijzen er nl. wel op, dat de onderneming conversie in aandelen wil aanmoedigen. Verbetering van de kapitalisatie heeft echter alleen zin als er plannen bestaan in de toekomst ook *nieuw* kapitaal op te nemen. Of dit dan in de vorm van obligaties of (eventueel in het buitenland te emitteren) aandelen zal geschieden is nog de vraag.

Voor huidige houders van aandelen Koninklijke zal de huidige obligatie-emissie ongetwijfeld een teleurstelling betekenen. Hun ontgaat immers de claim, terwijl bovendien de mogelijkheid van aanbod van uit conversie afkomstige aandelen boven de markt blijft hangen. Voor zover de houders der obligaties en onderhandse leningen converteren, doch de aandelen niet zelve zouden wensen te houden, zou de kapitaalmarkt nieuw risicodragend kapitaal moeten leveren. Bij de grote bedragen, waar het hier om gaat (maximaal zelfs f 70 mln), zou het koersdrukkend effect van een dergelijk beroep niet mogen worden verwaarloosd.

Meer reden tot verheuging dan aandeelhouders hebben obligatiehouders. Zo zeer is het regel geworden, dat zij bij koopkrachtdaling van het geld en bij stijging van de rentestand in een uiterst nadelige positie verkeren, dat het hun toevallende voordeel — dat ter beurze met een koersstijging van ca 103 pCt tot ca 108 pCt werd gewaardeerd — hun door weinigen in den lande zal worden misgund.

J. C. B.

De Belgische geld- en kapitaalmarkt in November 1950

Geldmarkt.

De uitslagen van de clearingoperaties in het raam van de Europese Betalingsunie duiden voor de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie een tekort aan van resp. 2,8 mln rekeneenheden over de periode Juli-September en van 13 mln rekeneenheden voor de maand October. De oorzaken van die evolutie werden verduidelijkt in de vorige kronieken. Het blijkt, dat de compensatie voor de

maand November voor de B.L.E.U. een gunstiger beeld zal te zien geven. Deze bewering kan o.a. worden gestaafd door een verbetering van de handelsbalans en door de behoefte van de buitenlandse centrale banken aan Belgische valuta. De buitenlandse centrale banken lieten inderdaad in November het Belgisch schatkistpapier, waarin ze hun in de loop van de periode Juli-September ontstane tegoeden in Belgische francs hadden belegd, aflopen ten einde hun inmiddels ontstane schulden te delgen. De Belgische Schatkist zag uit dien hoofde op een week nagenoeg frs 1.600 mln wegvloeien. De debiteur-rekening van de Schatkist bij de Nationale Bank steeg dan ook van frs 1.770 mln per 26 October tot frs 4.255 mln per 30 November.

Naast de Schatkist moesten eveneens de banken hun toevlucht nemen tot de Nationale Bank. De verhoging van de economische activiteit en de prijsstijgingen, alsmede speciaal in November de driemaandelijke stortingen van de bijdragen aan de Rijksdienst voor de Maatschappelijke Zekerheid en de uitkering van een levensduurtetoelag aan het personeel, veroorzaakten een stijging van de geldbehoeften van het bedrijfsleven. Dientengevolge waren de banken verplicht een gedeelte van hun wisselportefeuille in herdisconto te geven aan de centrale bank en aan de parastatale herdisconto-instellingen.

De rentevoeten op de geldmarkt bleven ongewijzigd, behoudens de discontovoet van de Nationale Bank voor geviseerde bankaccepten in verband met de uitvoer van goederen. Zoals bekend had de Nationale Bank ten einde de uitvoer te stimuleren een voorkeurtarief voor het disconto van dergelijk papier ingesteld. Het huidig beloop van de uitvoer en de restrictieve credietpolitiek van de Overheid waren er aanleiding toe, dat dit voorkeurtarief van 7 December af werd opgeheven en de discontovoet voor hogervermelde accepten werd verhoogd van 3 pCt tot 3,75 pCt, hetzij tot op het peil van de officiële discontovoet.

TABEL I.

Toestand van de Belgische banken.
(in mln frs)

	31-12'49	30-6'50	30-9'50
Activa.			
Kas, Nationale Bank, Postcheque	2.997	2.498	2.170
Daggeld, bankiers, moeder-mij	5.521	5.672	6.339
Credieten aan de private economie	24.506	26.582	26.700
Handelsswissels	7.450	8.282	8.330
Prolongaties en voor-schotten op effecten ..	703	744	752
Diverse debiteuren	12.328	12.891	13.045
Accepten	4.025	4.665	4.572
Credieten aan de Overheid ..	34.205	35.544	35.518
speciaal schatkistpapier	27.468	29.120	28.994
gewone overheidsobliga-ties	6.737	6.422	6.514
Vastgelegde middelen ..	1.125	1.178	1.200
Totale activa	71.854	75.834	76.582
Herdisconto bij de Natio-nale Bank en de parasta-tale instellingen	3.339	3.696	4.629
Passiva.			
Deposito's en crediteuren	52.678	54.251	53.922
zicht en op hoogstens			
30 d.	47.347	48.183	47.951
op meer dan 30 d.	5.331	6.068	5.971
Obligaties en kasbons ..	132	199	224
Eigen middelen	4.781	4.992	4.998

De toestand van de Belgische banken per einde Septem-ber, die hierboven in tabel I wordt weergegeven, vertoont een eerder matige uitbreiding van de credietverlening. Dit geschiedde vnl. onder vorm van handelsswissels. De portefeuille van de banken groeide sedert einde 1949 aan

met frs 880 mln. Daarnaast steeg ook gedurende dezelfde periode het herdisconto van de private banken bij de centrale bank en de parastatale instellingen met frs 1.290 mln. In verband met de evolutie van de werkmiddelen kan worden gewezen op het streven van de banken om meer termijncrediteuren te verkrijgen; tevens werden in deze jongste maanden weer opnieuw kasbons geplaatst.

Op 18 November werden door de Nationale Bank nieuwe schikkingen getroffen inzake de handel in termijndeviezen. Er werd o.a. bepaald, dat die handel voortaan in eerste instantie zou moeten worden gevoerd door en onder de private banken. Tot hiertoe kwam echter nog geen uitgebreide vrije markt tót stand wegens de moeilijkheden, die de banken ondervinden om dekking te vinden voor hun eventuele verkopen. In het binnenland is het aanbod voor de meeste deviezen eerder gering en de in het buitenland van kracht zijnde deviezenrestricties laten aan de buitenlandse banken in vele gevallen niet toe, dat termijndeviezen aan Belgische banken worden verkocht.

Op de niet-officiële markt voor buitenlandse bankbiljetten daalde het dollarbiljet tot 50,875 tegen 51,125 op einde October en het pond sterling tot 126,25 tegen 136,50. De gulden steeg tot 12,70.

Kapitaalmarkt.

Op de obligatiemarkt werd de nieuwe uitgifte van de Kolonie eerder moeilijk geplaatst. Het is gebleken, dat de neiging van het publiek om in Kongo-papier te beleggen ietwat werd overschat en dat de voorwaarden (zie „E.-S.B.” van 22 November) niet aantrekkelijk genoeg werden gesteld. De markt voor uitstaande leningen kende een rustig beloop. Het rentegamma onderging dan ook weinig wijzigingen.

TABEL II.

Gemiddeld netto-rendement van de voornaamste obligatietypes ¹⁾.

Obligatietype	looptijd	einde Juni 1950	einde Oct. 1950	einde Nov. 1950
Staatsrenten	perp.	4,38	4,50	4,51
Schatkiscertificaten	8 à 9 j.	4,63	4,85	4,85
Kasbons steden	ca 6 j.	4,49	4,64	4,65
Industriële obligaties	10 à 12 j.	5,43	5,58	5,57

¹⁾ Er werd rekening gehouden met eventueel agio bij de terugbetaling.

De bedrijvigheid van de aandelenmarkt bleef op een bevredigend peil. De gemiddelde dagelijkse omzet bedroeg in November frs 58 mln tegen frs 52 mln vorige maand en frs 40 mln in November 1949. De koersen werden beïnvloed door de internationale politieke gebeurtenissen; de daling bedroeg gemiddeld 3 pCt. De koloniale fondsen werden daarentegen verder gevraagd.

TABEL III.

Koerspeil op de aandelenbeurs te Brussel.
(indices basis 1936-'38 = 100).

	30-6-'50	31-10-'50	30-11-'50
Industriële aandelen	168	179	173
Openbare nutsbedrijven	148	152	147
Financiële instellingen	125	131	127
Koloniale aandelen	273	296	301
Gemiddeld koerspeil	181	191	185

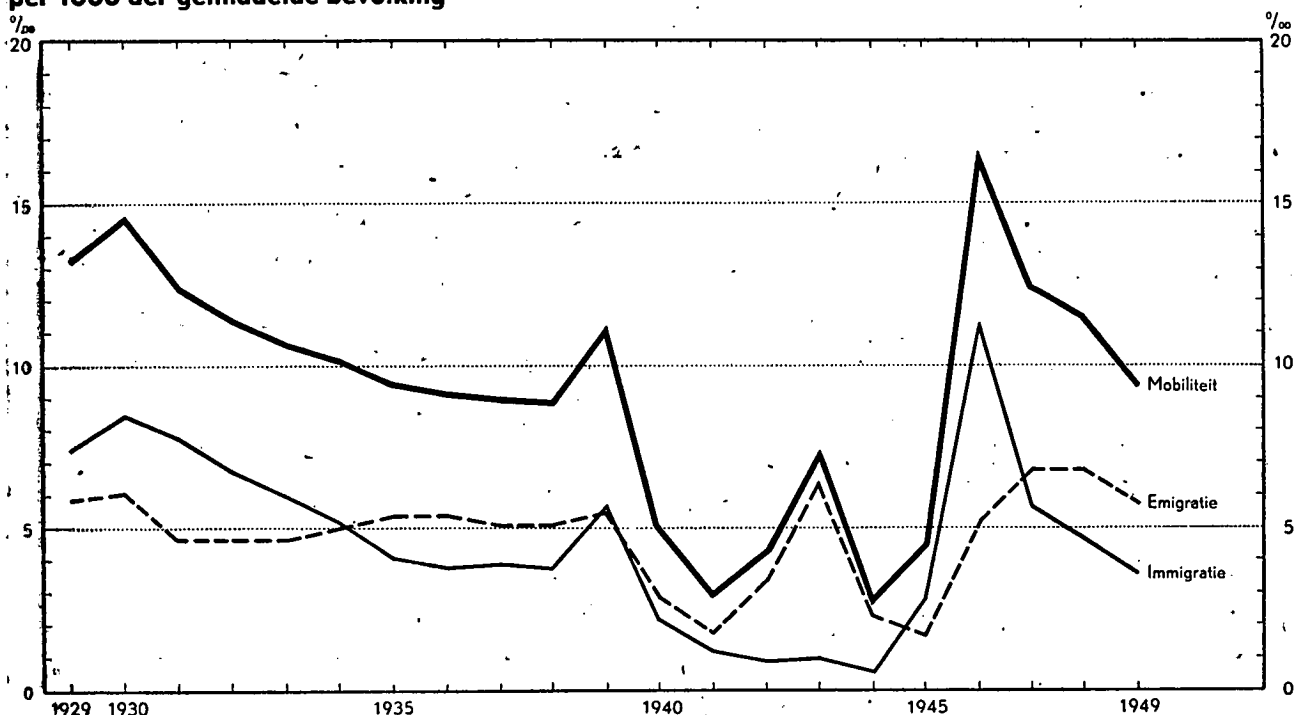
Brussel.

V. VAN ROMPUY.

Grafieken

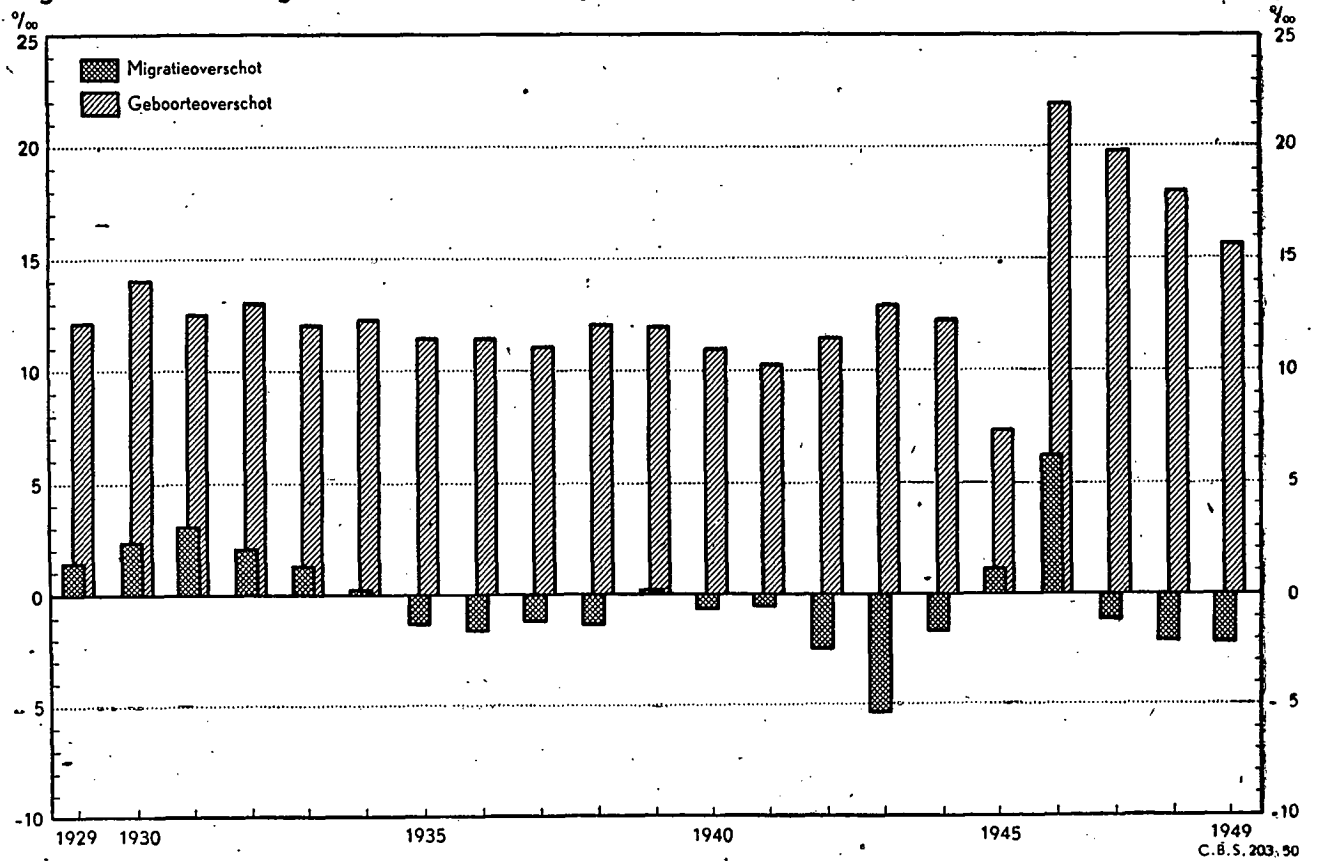
Grafiek 1

Immigratie, emigratie en mobiliteit (immigratie + emigratie) in de jaren 1929 t/m 1949 per 1000 der gemiddelde bevolking

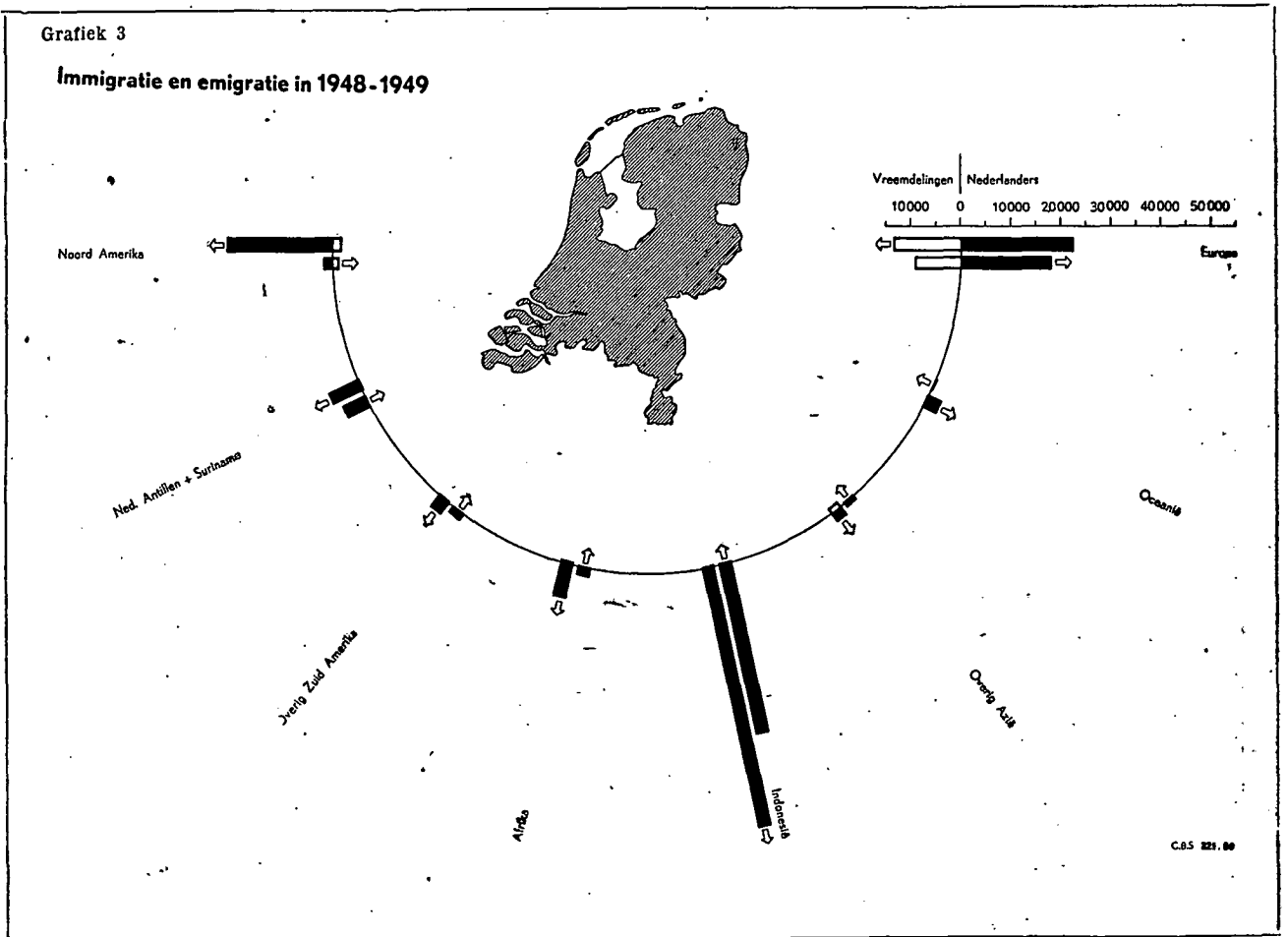
Grafiek 2

Migratieoverschot en geboorteoerschot in de jaren 1929 t/m 1949 per 1000 der gemiddelde bevolking

Grafiek 3

Immigratie en emigratie in 1948-1949

STATISTIEKEN

DE NEDERLANDSCHE BANK.
Verkorte balans op 18 December 1950.

Activa.

Wissels, promessen en schuldbrieven in disconto	Hoofdbank f —) Bijbank " —) Agentsch. " 6.000.—)	6.000.— ¹⁾
Wissels, schatkistpapier en schuldbrieven, door de Bank gekocht (art. 15, onder 4°, van de Bankwet 1948)		—
Schatkistpapier, door de Bank overgenomen van de Staat der Nederlanden ingevolge overeenkomst van 26 Februari 1947		1.350.000.000,—
Voorschotten in rek. crt op onderpand (incl. beleningen)	Hoofdbank f 58.571.803,29) Bijbank " 638.670,60) Agentsch. " 10.791.554,14)	
Op effecten enz.	f 70.001.528,03	
Op goederen en celen	f 68.030.509,90) " 1.971.018,13)	70.001.528,03 ²⁾
Voorschotten aan het Rijk (art. 20 van de Bankwet 1948)		—
Boekvordering op de Staat der Nederlanden ingevolge overeenkomst van 26 Februari 1947		1.500.000.000,—
Munt en muntmateriaal:		
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 873.006.964,09	
Zilveren munt enz.	f 18.043.621,64	891.050.585,73
Papier op het buitenland	f 337.905.287,39	
Tegoed bij correspondenten in het buitenland	f 932.641.068,74	
Buitenlandse betaalmiddelen	f 1.266.563,07	1.271.812.919,20
Vorderingen in gulden op vreemde circulatiebanken en soortgelijke instellingen	f 418.597.505,62	
Belegging van kapitaal, reserves, pensioenfonds en voorzieningsfonds	f 134.148.439,77	
Gebouwen en inventaris	f 1.500.000,—	
Diverse rekeningen	f 220.249.660,02	
	f 5.857.366.638,37	

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000,—
Reservefonds	f 18.418.854,74
Bijzondere reserves	f 69.951.000,39
Pensioenfonds	f 24.415.389,54
Voorzieningsfonds personeel in tijdelijke dienst	f 1.502.725,68
Bankbiljetten in omloop (oude uitgifte)	f 56.581.505,—
Bankbiljetten in omloop (nieuwe uitgifte)	f 2.796.150.260,—
Bankassigaties in omloop	f 110.854,84
Rekening courant saldo's:	
's Rijks Schatkist	f 271.388.426,66
's Rijks Schatkist, bijzondere rekening	f 1.318.128.753,88
Geblokkeerde saldo's	—
Saldo's van banken in Nederland	f 24.374.894,06
Vrije saldo's van vreemde circulatiebanken en soortgelijke instellingen	f 392.789.671,02
Andere vrije saldo's	f 276.717.904,32
Crediteuren in vreemde geldsoort	f 287.245.885,97
Diverse rekeningen	f 299.590.512,27
	f 5.857.366.638,37

¹⁾ Waarvan schatkistpapier, rechtstreeks door de Bank in disconto genomen f —
²⁾ Waarvan aan Indonesië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad no. 99) 31.623.900,—
 Circulatie der door de Bank namens de Staat in het verkeer gebrachte muntbiljetten 133.137.407,50

FEDERAL RESERVE BANKS.
(Voornaamste posten in miljoenen dollars).

Data	Metaalvoorraad		Other cash	U.S. Govt securities
	Totaal	Goudcertificaten		
31 Dec. 1946	18.381	17.587	268	23.350
9 Nov. 1950	21.994	21.460	213	19.311
16 Nov. 1950	18.920	21.387	241	19.425
24 Nov. 1950	21.868	21.333	242	19.296

Data	F.R.-biljetten in circulatie	Deposito's		
		Totaal	Govt	Member-banks
31 Dec. 1946	24.945	17.353	393	16.139
9 Nov. 1950	23.193	18.246	298	16.625
16 Nov. 1950	23.143	18.594	341	17.054
24 Nov. 1950	23.256	18.404	541	16.622

DE JAVASCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden gulden).

Data	Munt en muntmateriaal goud	Vorderingen in vreemd courant betaalbaar	Devezenfonds valutarekening	Disconto's en voorschotten op onderpand betaalbaar in eigen courant	Voorschotten aan de Regering v. d. Rep. der V.S.I.
31 Mrt '47	477.080	35.363	—	85.402	255.201
15 Nov. '50	715.036	157.994	352.023	207.213	2.235.285
22 Nov. '50	715.036	161.049	363.831	190.535	2.301.638
29 Nov. '50	715.036	161.035	384.325	182.595	2.367.703

Data	Bankbiljetten in omloop	Devezenfonds buitenlandse passiva	Rekening courant saldi		
			Van de Regering van de Rep. der V.S.I.	Bijzond. rekening inzake de E.C.A. hulp	Van anderen
31 Mrt '47	453.816	—	—	—	503.718
15 Nov. '50	2.254.116	290.672	—	—	773.704
22 Nov. '50	2.303.842	289.212	—	—	796.842
29 Nov. '50	2.307.262	291.603	—	—	865.628

Muntbiljettencirculatie per 31 Mrt 1947 f 646.830.979.
 Muntbiljettencirculatie per 15 Nov. 1950 f 404.138.620,50.
 Muntbiljettencirculatie per 22 Nov. 1950 f 406.068.054,50.
 Muntbiljettencirculatie per 29 Nov. 1950 f 408.691.227,50.

BANK VAN ENGELAND.
(Voornaamste posten in miljoenen ponden).

Data	Metaalvoorraad	Govt debts and Govt securities	Fiduciary issue	Biljetten in circulatie	Biljetten in Banking Dept	Gouden en zilveren munten
25 Dec. '46	0,2	1.449,1	1.450	1.428,2	22,1	1,3
15 Nov. '50	0,4	1.345,3	1.350	1.280,0	70,4	2,3
22 Nov. '50	0,4	1.345,3	1.350	1.279,6	70,8	2,0
29 Nov. '50	0,4	1.345,3	1.350	1.286,0	64,3	1,8

Data	Govt securities	Other securities		Deposits			
		Disc. and advances	Securities	Totaal	Public accounts	H.M. Treasury Special account	Banken
25 Dec. '46	311,8	13,6	15,8	346,5	10,3	—	278,9
15 Nov. '50	559,9	34,0	27,4	676,0	17,4	266,4	305,8
22 Nov. '50	557,0	37,8	25,8	675,4	18,7	266,4	307,5
24 Nov. '50	550,5	37,8	35,4	671,9	18,4	266,4	305,0

WERKLOOSHEID EN WERKVERRUIMING
IN NEDERLAND¹⁾.

Maand	Geheel werklozen	Geheel wachtgelders	Geregistreerde D.U.W.-arbeiders ²⁾
30 Juni 1945	112.622	120.800 ³⁾	18.300 ³⁾
29 Juni 1946	45.953	13.382	30.693
30 Sept. 1949	38.255	184	8.831
31 Oct. 1949	42.119	498	12.388
30 Nov. 1949	47.837	615	19.415
31 Dec. 1949	59.935	824	27.927
31 Jrn. 1950	75.819	1.756	31.844
28 Febr. 1950	71.332	2.110	33.430
31 Mrt 1950	57.562	2.333	31.747
30 April 1950	59.175	3.148	28.374
31 Mei 1950	53.586	537	22.471
30 Juni 1950	46.518	285	17.724
31 Juli 1950	46.875	239	13.685
31 Aug. 1950	48.423	164	12.856
30 Sept. 1950	49.885	118	8.246
31 Oct. 1950	48.500	200 ³⁾	10.300 ³⁾

¹⁾ Bronnen: „Maandschrift van het C.B.S.“ en „Statistische Berichten van het C.B.S.“; gegevens van de arbeidsbureaux.
²⁾ Incl. degenen, die wegens ziekte, ongeval, weersomstandigheden, enz. niet konden werken.
³⁾ Schattingen.

**INLEGGINGEN EN TERUGBETALINGEN BIJ DE SPAARBANKEN
IN NEDERLAND ¹⁾.**

(in miljoenen gulden)

Maand	Inleggingen			Terugbetalingen			Saldo
	R.P.S.	Part.	Totaal	R.P.S.	Part.	Totaal	
Tot. '46	246,4	295,1	541,5	544,5	377,1	921,6	- 380,1
Tot. '47	253,7	307,5	561,2	316,2	285,7	601,9	- 40,7
Tot. '48	252,7	345,8	598,5	351,3	361,1	712,4	- 113,9
Tot. '49	288,3	401,2	689,5	322,7	359,5	682,2	+ 7,3
Sept. '49	24,2	31,6	55,8	28,2	30,2	58,4	- 2,6
Oct. '49	22,4	31,1	53,5	29,4	31,4	60,8	- 7,3
Nov. '49	21,8	34,4	56,2	28,3	30,3	58,6	- 2,4
Dec. '49	28,7	32,6	61,3	26,5	28,7	55,2	+ 6,1
Jan. '50	32,2	48,5	80,7	25,6	33,1	58,7	+ 22,0
Febr. '50	29,6	39,6	69,2	23,0	27,8	50,7	+ 18,5
Mrt '50	26,6	37,0	63,6	31,7	35,0	66,7	- 3,1
Apr. '50	21,5	30,5	52,0	29,8	32,0	61,8	- 9,8
Mei '50	31,3	42,3	73,6	30,6	35,9	66,5	+ 7,1
Juni '50	22,5	34,7	57,2	33,5	37,6	71,1	- 13,9
Juli '50	22,1	31,7	53,8	40,2	40,7	80,9	- 27,1
Aug. '50	21,9	33,7	55,6	34,4	36,9	71,3	- 15,7
Sept. '50	17,6	28,6	46,2	48,3	47,4	95,7	- 49,5

¹⁾ Bron: „Statistisch Bulletin van het C.B.S.“²⁾ Voorlopige gegevens.
DE KOLENPOSITIE VAN NEDERLAND ¹⁾.

(in 1.000 kg)

Maand	Productie Limburgse mijnen	Verzonden voor binnenlandse behoefte	Invoer
Totaal 1946 ..	8.313.827	6.387.903	2.666.502
Totaal 1947 ..	10.104.345	7.778.585	3.577.564
Totaal 1948 ..	11.032.326	8.059.287	3.435.269
Totaal 1949 ..	11.704.963	8.621.447	4.067.980
Sept. 1949	1.010.293	737.941	349.251
Oct. 1949	1.007.475	737.507	360.825
Nov. 1949	1.004.028	711.594	314.833
Dec. 1949	1.026.042	734.701	291.659
Jan. 1950	1.050.764	768.286	372.349
Febr. 1950	1.951.239	687.221	337.095
Mrt 1950	1.103.070	814.564	374.271
Apr. 1950	961.001	678.925	328.078
Mei 1950	1.025.228	698.109	383.014
Juni 1950	1.031.835	728.854	424.543
Juli 1950	1.029.642	722.519	364.852
Aug. 1950	1.021.399	706.776	285.211
Sept. 1950	1.057.510	760.452	289.427
Oct. 1950	1.062.493 ²⁾	766.524 ²⁾	

¹⁾ Bron: „Statistisch Bulletin van het C.B.S.“²⁾ Voorlopige gegevens.
IN- EN UITVOER VAN NEDERLAND ¹⁾.

Maand	Invoer		Uitvoer		Saldo
	Gewicht in duizend tonnen ²⁾	Waarde in mil- lioenen gulden	Gewicht in duizend tonnen ²⁾	Waarde in mil- lioenen gulden	
Tot. '39	24.306	1.517	12.708	966	- 551
Tot. '46	11.764	2.145	3.919	785	- 1.360
Tot. '47	16.544	4.251	5.843	1.859	- 2.392
Tot. '48	19.101	4.919	7.357	2.669	- 2.250
Oct. '49	1.743	435	1.218	377	- 58
Nov. '49	1.615	452	1.195	399	- 53
Dec. '49	2.005	554	1.156	433	- 121
Jan. '50	1.997	581	883	396	- 185
Febr. '50	1.484	520	757	313	- 207
Mrt '50	2.167	612	1.140	400	- 212
Apr. '50	1.974	643	1.127	367	- 276
Mei '50	2.273	662	1.081	377	- 285
Juni '50	2.842	691	1.379	429	- 262
Juli '50	2.470	627	1.332	445	- 182
Aug. '50	2.550	626	1.340	436	- 190
Sept. '50	2.545	654	1.324	467	- 187
Oct. '50		740		562	- 178

¹⁾ Bron: „Centraal Bureau voor de Statistiek“.

Exclusief pakketpost, diamant, gouden en zilveren munt en muntmateriaal.

²⁾ Bruto-gewicht; van 1948 af netto-gewicht.
GOUDPRODUCTIE ¹⁾.

(in mln dollars van circa \$ 35 per ounce fijn).

Jaar	Zuid- Afrika	Veren. Staten ²⁾	Canada	Austra- lië ³⁾	Totaal ge- rapporteerd ⁴⁾
1939	448,8	196,4	178,3	57,6	1.031,2
1940	491,6	210,1	185,9	57,5	1.106,4
1941	504,3	209,2	187,1	52,4	1.110,4
1942	494,4	131,0	169,4	40,4	982,1
1943	448,2	48,8	127,8	26,3	774,2
1944	429,8	35,8	102,3	23,0	701,5
1945	427,9	32,5	94,4	23,0	683,0
1946	417,6	51,2	99,1	28,9	697,0
1947	392,0	75,8	107,5	32,8	705,5
1948	405,5	70,9	123,5	31,2	728,1
1949	409,7	67,3	143,9	31,3	753,0
Juli	35,5	5,5	11,4	2,3	62,9
Aug.	35,7	6,3	12,6	2,5	68,0
Sept.	34,8	6,0	12,7	2,6	65,2
Oct.	34,7	7,1	12,8	2,7	65,2
Nov.	34,0	7,2	12,7	2,9	65,9
Dec.	34,0	6,4	13,1	2,6	63,5
1950 Jan.	34,2	5,9	12,4	2,3	64,0
Febr.	32,0	5,5	12,2	2,3	.
Mrt	35,1	6,1	13,4	2,3	.
April	33,3	6,7	12,9	2,1	.
Mei	35,5	6,8	13,1	2,3	.
Juni	34,6	6,6	12,9	3,3	.
Juli	34,6	7,1	.	.	.

¹⁾ Ontleend aan: „Federal Reserve Bulletin“.²⁾ Exclusief Sovjet Rusland.³⁾ Inclusief Filippijnen. Jaarcijfers zijn schattingen van de „U.S. Mint“; maandcijfers worden gerapporteerd door het „American Bureau of Metal Statistics“.⁴⁾ Gerapporteerd door „Commonwealth Bureau of Census and Statistics“; van 1946 af onderhevig aan eventuele revisie.⁵⁾ Gecorrigeerd.

. betekent: gegevens ontbreken.

The Statist

ESTABLISHED 1878

An Independent Journal of Finance
and Trade

★

OBJECTIVE APPRAISALS
CONSIDERED JUDGMENT
IMPARTIAL OPINION

★

Contains most complete range of
British economic and financial statist-
ics published in any weekly journal

★

World wide circulation

★

Annual subscription rate: (post free-
to include all supplements) £ 3:2:6
(fl 33,40)

LONDON: 51 CANNON STREET, E.C. 4

LABOUCHERE & Co. N.V.

AMSTERDAM

BANKIERS

LABOUCHERE, INC.
NEW YORK

„De Naamlooze Vennootschap”

*Maandblad voor de ondernemingsvorm
en het bedrijfswezen.*

behandelt vraagstukken van het bedrijf uit bedrijfs-economisch, organisatorisch, financieel, sociaal, boekhoudkundig, juridisch en fiscaal oogpunt.

Redactie: Mr W. C. L. van der Grinten, Rotterdam; H. J. Hofstra, Wassenaar; Prof. Dr B. Pruijt, Voorburg; Redactie-secretaris Mr H. P. J. M. Coebergh, Amsterdam, terwijl tal van deskundigen hun medewerking verlenen.

Abonnementsprijs per jaar f 12.50; voor het buitenland f 15.—; Studentenabonnement f 7.50; Losse nummers f 1,25 per exemplaar. Abonnementen kunnen worden opgegeven bij de boekhandel en bij

H. van der Marck's
UITGEVERSMIJ N.V., ROERMOND

Telefoon 3116 - Postrekening 61631

Vraagt proefnummer

**PRINSESSEN-
KALENDER
1951**

... als de Orchidee onder de bloemen

**IN HET BELANG VAN
HET BEDRIJFSLEVEN**
is het werk van „Pro Juventute”: ontspoorde jeugd helpen en opvoeden tot nuttige leden van de maatschappij.

In het belang van „Pro Juventute” is het, als U de „Prinsessenkalender 1951” — waarvoor H.M. de Koningin exclusieve foto's beschikbaar stelde — voor rekening van uw bedrijf aan Uw werknemers schenkt. E.v. ter gelegenheid van Kerstmis of Nieuwjaar.

Prijs f 2.50 per exemplaar

Kalenderactie „Pro Juventute”, Grote Markt 27, Haarlem
Postgiro 51.74.00

Voor Uw Economische literatuur naar:

**„DE TECHNISCHE EN WETEN-
SCHAPPELIJKE BOEKHANDEL”**

H. STAM

Rochussenstraat 213 - Tel. 34692 - Rotterdam

FILIALEN:

te A'DAM, HAARLEM, DEN HAAG, UTRECHT

Op aanvraag zenden wij U gratis

„STAM'S ECONOMISCHE GIDS”

(periodiek overzicht van belangrijke en nieuwe economische studiewerken)

Abonneert U op

DE ECONOMIST

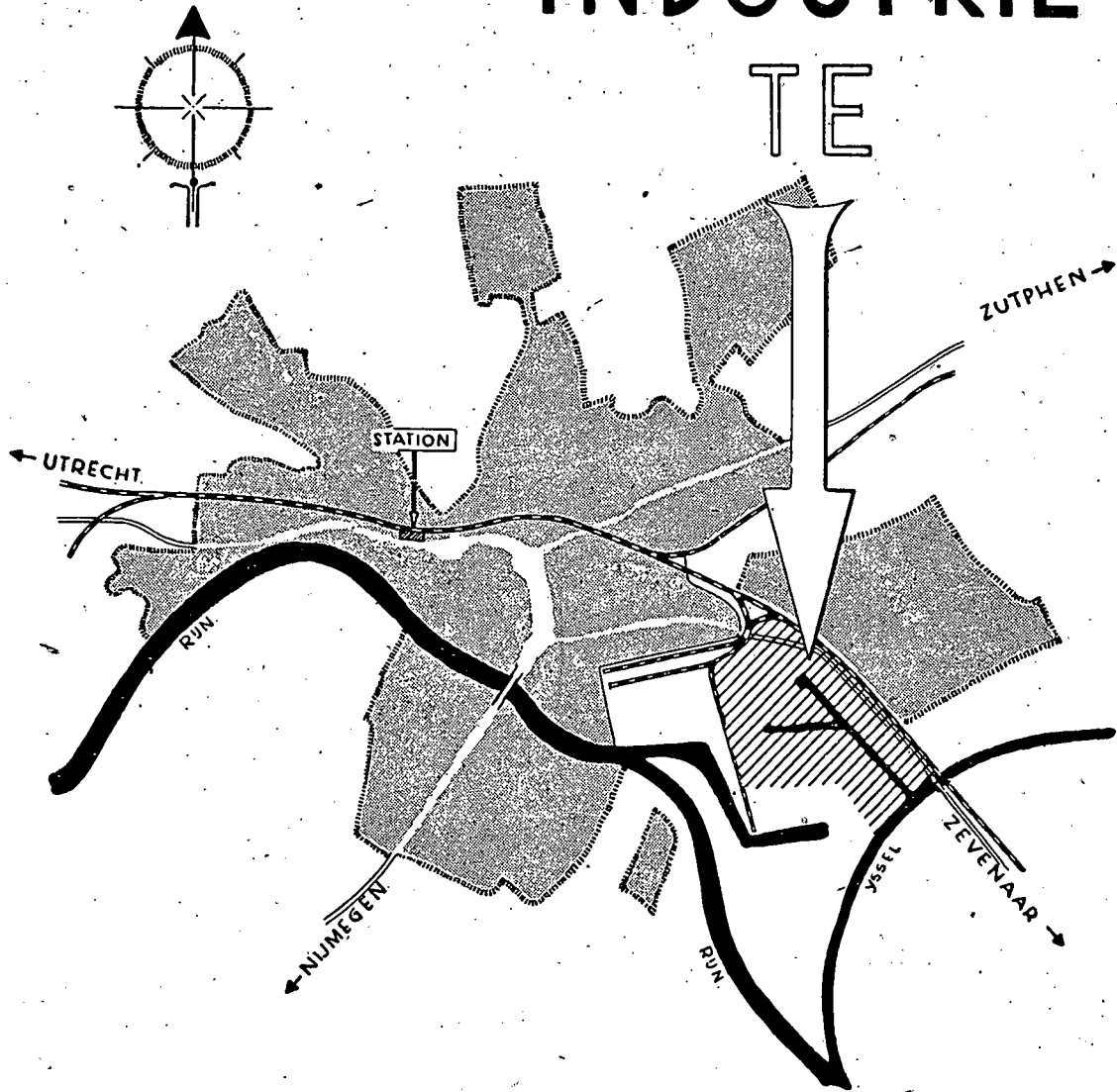
Maandblad onder redactie van Prof. P. Hen-
nipman, Prof. P. B. Kreukniet, Prof. H. W.
Lambers, Th. Ligthart, Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart, Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50; fr. p. post f 23.60;
voor studenten f 19.—; franco per post f 20.10

Abonnementen worden aangenomen door de
boekhandel en door de uitgevers

DE ERVEN F. BOHN TE HAARLEM

VESTIGT UW INDUSTRIE TE

ARNHEM

C.R.P.

Beschikbare krachten

Belangenbehartiging

Advocaat met langjarige ervaring in Indonesië en Malakka, wil gaarne de belangen behartigen van firma's op juridisch en/of commercieel gebied. Brieven (op luchtpostpapier) worden gaarne ingewacht onder no. ESB 1900, bur. v. d. blad, Postbus 42, Schiedam.

Verantwoordelijke zelfstandige werkring gezocht door

FINANCIEEL / COMMERCIEEL EXPERT

(35 jaar) met jarenlange ervaring op het gebied van internationale handels- en bank-transacties, accountancy, research- en secretariaatswerkzaamheden bij vooraanstaande ondernemingen.

Brieven onder letter E.Z.L., Nijgh & van Ditmar, Amsterdam.

Vertrouwens-Functie

Gep. Chef Naut. Dienst K.P.M., oud Marine-Officier, gewend met uitgebreid personeel om te gaan en leiding te geven, adm. onderlegd, representatief, zoekt werkring in

LEIDENDE VERT. FUNCTIE

Br. onder no. ESB 1901, bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

Diversen

Aangeb. door part.

FORD SUPER DE LUXE, model 69A 1946, 6 pers., 65.000 km gelopen, in prima staat, kleur licht-tot donker-groen. Br. onder no. ESB 1898, bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

TE KOOP:

10 ha WEILAND

f 19.000, netto opbrengst 3½%. Br. onder no. ESB 1899, bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

Schakel
in voorkomende
gevallen
deze rubriek in

Ter overname van particulier NASH 1948, in staat v. nieuw, 48000 km gereden. Benz.verbr. 1 op 9, gratis KNAC-rapport. P. N. Zonneveld, Joh. Bildersstr. 76, Den Haag.

NOG TE KOOP

vrij te bewonen, ruime, solide, moderne

LANDHUIZEN

met garage, op zeer goede stand te Driebergen. Grote tuin, veel zon. 100 m. van bosrand, 50 m. van bushalte, zeer goede verbindingen, direct met Utrecht (10 min.), A'dam, Arnhem, Den Haag en Rotterdam. Inl. bij N.V. Timbla, Joh. v. Limbeeklaan 2, Driebergen, Tel. 8461.

Fa. A. O. Beuth van Wickevoort Crommelin

Corns. v. d. Lindenstraat 22 Amsterdam-Z. - Tel. 25410

Onafh. Verzekeringsadv. LOD. S. BEUTH

deskundige terzake van:
Gezinszorg voor het vrije beroep, b.v. artsen

Voorzieningen bij verkoop van praktijk of zaak

Pensioen-voorzieningen voor staf en personeel

Organisatie Ondernemings- en Bedrijfs-Pensioenfondsen

Aanpassing aan nieuwe wet Pensioen- en Spaarfondsen

IN DIT BLAD

ADVERTEERT!

U

MET SUCCES!

DE LEIDSCHER ONDERWIJSINSTELLINGEN

Schriftelijk onderwijs op elk gebied

DJAKARTA - LEIDEN - BRUSSEL

Erkend door de Inspectie van het Schriftelijk Onderwijs.

Sedert ruim een kwart eeuw gespecialiseerd in schriftelijke leergangen. Ervaren, bevoegde, meestal academisch gevormde docenten.

M.O. Economie.

Organisatie en Efficiency.

Bedrijfseconomie.

Statistische cursussen.

Belastingconsulent.

Mod. Bedrijfsadministratie

M. O. Handelswetenschappen A.

Talen: (Handelscorrespondentie, Taal- en Letterkunde)

Nederlands, Engels, Duits, Frans, Spaans, Italiaans,

Russisch, Latijn, Esperanto.

Journalistiek.

Schaken (o. l. v. Dr. M. Euwe).

Schrijft ons voor welke van de hierbovengenoemde — of voor welke andere leergangen — U belangstelling heeft, en U ontvangt gratis het desbetreffende prospectus zonder enige verplichting thuis.

JOHAN DE WITSTRAAT 396—397, LEIDEN

Economisch - Statistische Berichten

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W).
Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie, 14, Universiteitsstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).

Bankiers: Banque de Commerce, Brussel.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland f 26,— per jaar, voor België/Luxemburg f 28,— per jaar, te voldoen door storting van de tegenwaarde in Belgische francs bij de Banque de Commerce te Brussel of op haar Belgische postgirorekening no 260.34.

Uniegebieden en Overzeese Rijkdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 6). Advertentie-tarief f 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaf van redenen te weigeren.

De oplossing van administratieve problemen wordt bereikt met behulp van een organisatie, die een ALL ROUND ervaring heeft . . . en ALL ROUND hulpmiddelen ter beschikking van het bedrijfsleven stelt.

Zulk een organisatie is

REMINGTON RAND

The Business that serves all business

ONZE 37, OVER DE GEHELE WERELD VERSPREIDE, FABRIEKEN
PRODUCEREN:

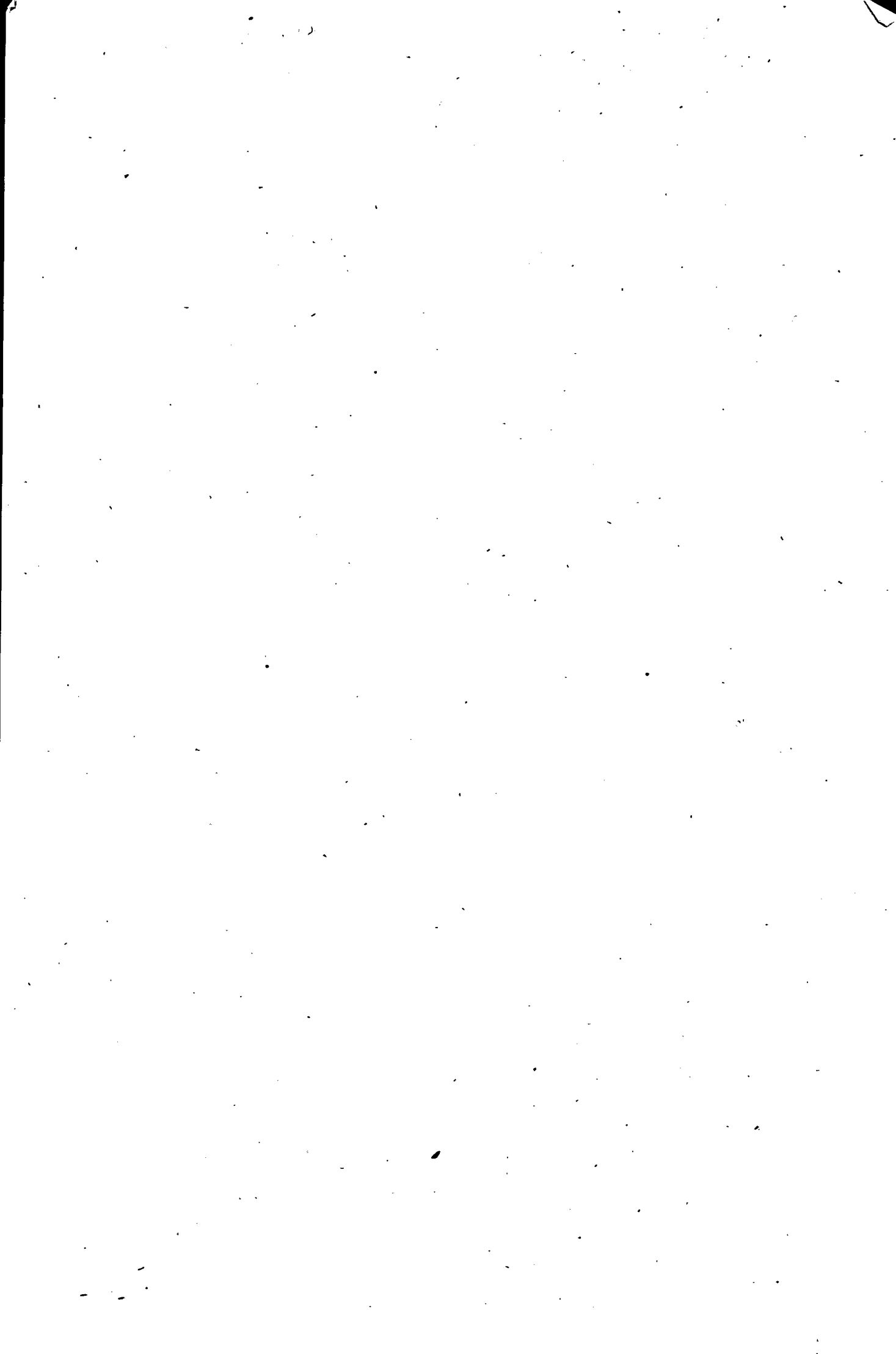
VAN SCHRIJFMACHINELINTEN OF CARBON TOT SCHRIJFMACHINES.
VAN DOORSCHRIJFSYSTEMEN, VLAKLIGGENDE-KAARTSYSTEMEN,
PLANBORDEN, MICROFILM, TELEVISIE, TELMACHINES, BOEKHOUD-
MACHINES, PONSKAARTENSYSTEMEN TOT HET VERGEVORDERDE
UNIVAC ELECTRONISCHE SYSTEEM TOE.

Voor deskundige, vrijblijvende adviezen,

Remington Rand N.V.

Amsterdam

Kalverstraat 3-5, Tel. 38876-38492

NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT
DOCUMENTATIE